

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZE YÖNETİMİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ARKEOLOJİK AÇIK HAVA MÜZELERİ
“TEOS ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ”**

Mücella ALBAYRAK

2501150500

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖGR. ÜYESİ Güner SAĞIR

İSTANBUL - 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Mücella ALBAYRAK Numarası : 250150500
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : MÜZE YÖNETİMİ Danışmanı : DR. ÖGR. ÜYESİ GÜNER SAĞIR
Tez Savunma Tarihi : 18.05.2018 Saati : 10:00
Tez Başlığı : 'ARKEOLOJİK AÇIK HAVA MÜZELERİ"TEOS ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR. MUSA KADIOĞLU		KABUL
2-DOÇ. DR. HASAN FIRAT DİKER		KABUL
3-DR. ÖGR. ÜYESİ GÜNER SAĞIR		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ. DR. ZEYNEP ERES ÖZDOĞAN		
2- DOÇ. DR. ERKAN KONYAR		

ÖZ

ARKEOLOJİK AÇIK HAVA MÜZELERİ “TEOS ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ”

MÜCELLA ALBAYRAK

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte müze kavramı ve ziyaretçi beklentileri de değişmiştir. Müzeler bu değişime ayak uydurarak, vitrinler ardında eser sergileyen mekanlar olmaktan çıkarak ziyaretçilerini farklı deneyimler yoluyla eğiten ve eğlendiren kurumlar haline gelmiştir. Tezin konusunu oluşturan arkeolojik açık hava müzeleri de bu değişim sonucunda ortaya çıkmıştır.

Arkeolojik mirasın in-situ olarak korunduğu alanlarda oluşturulan arkeolojik açık hava müzeleri, ziyaretçilerine arkeolojik verilere dayanarak geçmişin bir görüntüsünü sunmayı hedefler. Bu müzelerde başlıca sunum, arkeolojik kalıntıların kendisidir. Bu arkeolojik kalıntılar, ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile belirlenmiş ilkeler çerçevesinde restore edilerek, yeniden inşa edilerek ya da arkeolojik veriler ışığında üç boyutlu olarak canlandırılarak müze sunumunda kullanılır. Bu müzeleri oluşturan arkeolojik miras öğeleri, yorumlama ve sunum çalışmaları ile halka en etkili biçimde aktarılmaya çalışılır.

Her ülkede farklı uygulama örnekleri ile karşımıza çıkan arkeolojik açık hava müzeleri, ülkemizde de gelişimini sürdürmektedir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve kazı başkanlıkları tarafından alanlarda gerçekleştirilen koruma ve düzenleme uygulamaları bu gelişimin göstergeleridir. Tez çalışmasında örnek olarak incelenen Teos Antik Kenti de bu düzenleme uygulamalarının gerçekleştirildiği arkeolojik alanlardan biridir. Kentte gerçekleştirilen çevre düzenleme projesiyle, kazı evi, depo-müze binası, gişeler gibi inşa faaliyetlerinin yanı sıra gezi rotası, dinlenme alanları, bilgilendirme levhaları vb. öğeler de eklenerek kent ziyaretçi için daha rahat gezilebilir

ve anlaşılabilir hale getirilmiştir. Bu düzenleme çalışmalarına ek olarak kentin bir arkeolojik açık hava müzesine dönüştürülmesi hedeflenmektedir.

Tez kapsamında, açık hava müzesi kavramı, çeşitleri ve gelişimi ile bu müzelerin bir çeşidi olan arkeolojik açık hava müzesi kavramı, Dünya ve Türkiye örnekleri incelenmiştir. Dünya örnekleri, Teos Antik Kenti ile benzer tarihi dönemlere sahip müzelerden, Türkiye örnekleri ise ülkemizde tam anlamıyla bir arkeolojik açık hava müzesi bulunmadığından, Bakanlar Kurulu Kararı ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve kazı başkanlıkları tarafından çevre düzenleme projeleri gerçekleştirilen alanlardan seçilmiştir. Ardından arkeolojik açık hava müzeleri için yasal dayanak niteliğindeki ulusal ve uluslararası faaliyetlerin incelenmesi ile bu alandaki çalışmalar ortaya konmuştur. Son olarak tezin ana konusu olan Teos Antik Kenti tarihçesi, araştırma tarihçesi, kalıntıları, incelenerek kentte oluşturulması hedeflenen arkeolojik açık hava müzesinin bir ön adımı olan ve uygulaması tamamlanmış çevre düzenleme projesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu müze için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan kanun, yönetmelik vb. kararlar ile ICOMOS tarafından hazırlanan “Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” ilkeleri ışığında öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: açık hava müzesi, arkeolojik açık hava müzesi, Teos, arkeolojik miras, müzecilik

ABSTRACT
ARCHAEOLOGICAL OPEN AIR MUSEUMS
“A CASE STUDY: TEOS”

MÜCELLA ALBAYRAK

With the development of technology, the concept of museum and visitor expectations have changed nowadays. Museums have become the institutions that keep up with this change and educate its visitors through different experiences rather than exhibiting the artifacts behind the glass. The archaeological open-air museums that constitute the aim of this thesis, are also have arisen out of the result of this change.

Built in areas where the archaeological heritage preserved in situ, the archaeological open-air museums present their visitors an image of the past based on archaeological sources. The main presentation in these museums is the archaeological remains itself. These archaeological remains are used in museum presentation by being restored, reconstructed or animated three-dimensionally in the light of archaeological data, within the framework of principles set by national and international regulations. The archaeological heritage that constitutes these museums, are to be transferred to the public by interpretation and presentation tools.

The archaeological open-air museums, which show off examples in different countries, continue to develop in our country as well. The conservation and arrangement practices carried out on sites by the Turkish Ministry of Culture and Tourism and excavation teams are the indicators of this development. The ancient city of Teos which is studied as an example in the thesis is one of the archaeological sites where these arrangements are implemented. In addition to the construction activities such as excavation house, depot-museum building, box office; travel route, resting areas, information boards, are also has been added to the presentation to make the city more accessible and understandable for its visitors. In addition to these arrangements, it is aimed to transform the city into an archeological open-air museum.

Within this thesis, the concept, types and development of open-air museum, and as one of its type the concept of archaeological open-air museum, its examples on World and Turkey are studied. The world examples are selected between the archaeological open-air museums which has a similar chronology with Teos. Because there is no literal archaeological open-air museum in our country the Turkey examples are selected between the sites which are arranged by the Turkish Ministry of Culture and Tourism and excavation teams. Then as a legal basis for archaeological open-air museums, the national and international principles and regulations have been revealed. Finally, as the main topic of the thesis Teos Ancient City's history, research history, archaeological remains are reviewed and information is given about the completed arrangement project of the site which is a preliminary step of the archaeological open-air museum. For this museum, suggestions are made in guidance of the laws, regulations and etc. published by the Ministry of Culture and Tourism and the "ICOMOS Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites" principles.

Keywords: open-air museum, archaeological open-air museum, Teos, archaeological heritage, museology

ÖNSÖZ

“Arkeolojik Açık Hava Müzeleri, Teos Antik Kenti Örneği” adını taşıyan bu tezde, bana konu başlığı seçimi dahil her türlü desteği veren, yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman yanımda olan, bilgisi ile yol gösteren tez danışmanım İstanbul Üniversitesi, Müze Yönetimi Bilim Dalı Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi sayın Güner Sağır’a teşekkürü borç bilirim.

Kazı başkanı olduğu Teos Antik Kenti ile ilgili çalışmama izin veren ve alanı ziyaretimde benden yardımını esirgemeyen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi sayın Prof. Dr. Musa Kadioğlu’na teşekkür ederim.

Çalışma konusu olan arkeolojik açık hava müzeleri ile ilgili yayınlarımı benimle paylaşan Exeter Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Roeland Paardekooper’a minnettarım.

Tüm tez yazma süreçlerini beraber geçirdiğimiz, Müze Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi arkadaşım Erge Yurtdaş’a desteği ve yardımından ötürü teşekkür ederim.

MÜZEYUM ofisi çalışanları İbrahim Demir ve Sakine Şimşek’e destekleri için teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında olduğu gibi yüksek lisans eğitimimde de beni maddi manevi destekleyen, bana inanan ve cesaret veren annem Ayşe Albayrak, babam Erdoğan Albayrak ve abim Ömer Faruk Albayrak’a minnettarım.

İnsanlığın ortak mirası olan arkeolojik mirasın korunup gelecek kuşaklara aktarılmasını ve bu çalışmanın diğer araştırmacılara faydalı olmasını temenni ederim.

İSTANBUL, 2018

Mücella ALBAYRAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
HARİTA LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
GİRİŞ	1
1. AÇIK HAVA MÜZESİ KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ VE GELİŞİMİ.....	5
1.1. Açık Hava Müzesi Kavramı ve Çeşitleri.....	5
1.1.1.Milli Park.....	6
1.1.2.Ören Yeri	7
1.1.3.Ören Yeri Müzesi.....	8
1.1.4.Arkeolojik Park.....	9
1.1.5.Etnografik Açık Hava Müzesi	10
1.1.6.Yaşayan Tarih Müzesi.....	11
1.1.7.Tema Park.....	13
1.1.8.Restore Edilmiş Gemi Müzesi.....	14
1.2. Açık Hava Müzelerinin Tarihsel Gelişimi	15
1.3. Arkeolojik Açık Hava Müzesi Tanımı.....	
2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ARKEOLOJİK MİRASIN KORUNMASI VE SUNUMU İLE İLGİLİ FAALİYETLER	59
2.1. Uluslararası Kurumların Faaliyetleri	60
2.1.1. ICOMOS Atina Tüzüğü 1931- (Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments)	60
2.1.2. ICOMOS Venedik Tüzüğü-1964 - (International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites).....	61

2.1.3. UNESCO Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi-1972 - (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage).....	62
2.1.4. ICOMOS Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü- 1987 - (The Washington Charter).....	63
2.1.5. ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü-1990 (Charter of Protection and Management of Archaeological Heritage).....	64
2.1.6. ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Kültürel Miras Değerlerine Sahip Alanlarda Turizmin Yönetimi-1999 - (International Cultural Tourism Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance).....	64
2.1.7. ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü-2008 - (ICOMOS Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites).....	66
2.1.8. ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi-2013.....	71
2.1.9. ICOMOS Kültürel Öneme Sahip Alanlarda Avusturya ICOMOS Tüzüğü The Burra Charter - 2013.....	71
2.2. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Faaliyetleri.....	73
2.2.1. 2863 no.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.....	73
2.2.2. 5366 no.lu Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Kültür Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun.....	74
2.2.3. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik.....	75
2.2.4. Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik.....	76
2.2.5. Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Kullanılacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge.....	77
2.2.6. Müze ve Ören Yerlerinin Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge.....	79

2.2.7. 434 no.lu İlke Kararı: Koruma Kurullarına Sunulacak Projelerin Hazırlanmasında Uyulması Gereken Usuller	82
2.2.8. 658 no.lu İlke Kararı: Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları	82
2.2.9. 702 no.lu İlke Kararı: Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları	82
2.2.10. 728 no.lu ilke kararı: Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma Ve Kullanma Koşulları İle İlgili İlke Kararı	83
3. ARKEOLOJİK AÇIK HAVA MÜZESİ ÖRNEKLERİ.....	21
3.1 Dünya Örnekleri.....	27
3.1.1 Carnuntum Arkeolojik Parkı	27
3.1.2 Archeon Arkeolojik Parkı	29
3.1.3. Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı.....	31
3.1.4. Antik Seramik Merkezi Açık Hava Müzesi	34
3.1.5. Xanten Arkeolojik Parkı.....	37
3.2 Türkiye Örnekleri	36
3.2.1 Kaunos Arkeolojik Parkı	39
3.2.2 Sagalassos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi	42
3.2.3 Ephesos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi	45
3.2.4 Parion Antik Kenti Çevre Düzenlemesi	48
3.2.5 Pergamon Ören Yeri Çevre Düzenlemesi	50
3.2.6 Zeugma Antik Kenti Çevre Düzenlemesi	54
3.2.7 Troia Ören Yeri Çevre Düzenlemesi	56
4. BİR ÖRNEK İNCELEMESİ OLARAK TEOS ANTİK KENTİ.....	84
4.1. Konumu	84
4.2. Kent Tarihçesi.....	85
4.3. Araştırma Tarihçesi	92
4.4. Kalıntılar	105
4.4.1. Akropol.....	105
4.4.2. Bouleuterion.....	105
4.4.3. Hellenistik Sur.....	107

4.4.4. Dionysos Tapınağı	108
4.4.5. Tiyatro.....	109
4.4.6. Agora Tapınağı	110
4.4.7. Gymnasium.....	111
4.4.8. Güney Liman.....	111
4.4.9. Güney Liman Kilisesi.....	113
4.4.10. Karagöl Mermer Ocağı	114
4.4.11. Sığacık Kalesi	115
4.5. Yeni Dönem Arkeolojik Çalışmaları ve Çevre Düzenleme Projesi.....	117
4.5.1. Teos Çevre Düzenleme Projesi	118
5. TEOS ARKEOLOJİK AÇIK HAVA MÜZESİ İÇİN ÖNERİLER.....	127
5.1. Erişim ve Anlaşılma.....	128
5.2. Bilgi Kaynakları.....	133
5.3. Bağlam ve Dekor.....	133
5.4. Özgünlük.....	134
5.5. Sürdürülebilirlik	134
5.6. Kapsamlılık.....	135
5.7. Araştırma, Eğitim ve Değerlendirme.....	135
DEĞERLENDİRME	139
SONUÇ.....	152
KAYNAKÇA.....	153

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1.	Türkiye’deki Tescilli Sit Alanları.....	8
Tablo 1.2.	Arkeolojik Açık hava Müzeleri Detaylı Tanım.....	25

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.	Nemrut Dağı Milli Parkı	7
Şekil 1.2.	Hierapolis Ören Yeri Müzesi.....	9
Şekil 1.3.	Aktopraklı Arkeoparkı.....	10
Şekil 1.4.	Altinköy Açık Hava Müzesi.....	11
Şekil 1.5.	Skansen Müzesi Günlük Hayat Canlandırması.....	12
Şekil 1.6.	Europapark Yunanistan Sunumu, Tapınak Fasadı.....	13
Şekil 1.7.	Nusret Mayın Gemisi.....	15
Şekil 1.8.	Nordsfolk Müzesinden Ahşap Ev Örnekleri.....	16
Şekil 1.9.	Altinköy Açık Hava Müzesi Ev Örnekleri.....	21
Şekil 1.10.	Ambar Köy Açık Hava Müzesi.....	21
Şekil 2.1.	Ören Yeri Giriş Tabelası Çizimi.....	50
Şekil 2.2.	Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası Çizimi.....	51
Şekil 2.3.	Ören Yeri Tekli ve Çoklu Yönlendirme Tabelası Çizimleri.....	51
Şekil 3.1.	Carnuntum Kent Modeli.....	56
Şekil 3.2.	Hamam Kompleksi Rekonstrüksiyonu.....	56
Şekil 3.3.	Archeon Arkeolojik Parkı Tarihi Dönem Canlandırmaları.....	58
Şekil 3.4.	Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı Genel Görünüm.....	60
Şekil 3.5.	Müze Canlandırma Örnekleri.....	60
Şekil 3.6.	Seramik Fırın Sergileme Alanı.....	62
Şekil 3.7.	Müze Sergileme Örnekleri.....	62
Şekil 3.8	Colonia Ulpia Traiana Kent Planı.....	64
Şekil 3.9	Yeniden İnşa Edilen Amfitiyatro.....	64
Şekil 3.10.	Kaunos-Palaestra Giriş Kapısı.....	71
Şekil 3.11.	Onarılan Merdiven ve Oturma Basamakları.....	72
Şekil 3.12.	Basamaklar (solda), Tonozlu Giriş (sağda).....	72
Şekil 3.13.	Kubbeli Bazilika ve Mozaik Tabanı Planı.....	73
Şekil 3.14.	Bazilika Yürüyüş Yolu Düzenlemesi.....	73

Şekil 3.15.	Sagalassos Ziyaretçi Merkezi Çizimi.....	75
Şekil 3.16.	Sagalassos Ziyaretçi Merkezi.....	75
Şekil 3.17.	Neon Kütüphanesi Koruma Yapısı.....	76
Şekil 3.18.	Ephesos Yamaç Evler Koruma Çatısı İçeriden ve Dışarıdan Görünüm	78
Şekil 3.19.	Ephesos Çevre Düzenlemesi Gezi Güzergahı ve Seyir Terasları.....	79
Şekil 3.20.	Parion Geç Bizans Şapeli Üst Yapı Uygulaması.....	80
Şekil 3.21.	Şapel ve Çevresi Düzenleme Projesi Çizimi.....	81
Şekil 3.22.	Pergamon Çevre Düzenlemesi Kapsamında Yapılan Kent Maketi, Bilgi Panosu, Yürüyüş Yolu ve Yön Tablası.....	83
Şekil 3.23.	Z Yapısı Koruma Çatısı.....	84
Şekil 3.24.	Z Yapısı İçeriden Görünüm.....	84
Şekil 3.25.	Zeugma Roma Evleri Koruma Yapısı Öncesi Görünüm.....	86
Şekil 3.26.	Koruma Yapısı Proje Çizimi.....	86
Şekil 3.27.	Koruma Yapısı Dış ve İç Görünüm.....	87
Şekil 3.28.	Troia antik Kenti Tabakaları.....	88
Şekil 3.29.	Troia Yürüyüş Yolu ve Bilgilendirme Tabelası Örneği.....	89
Şekil 3.30.	Ön Odalı Yapı Koruma Çatısı.....	90
Şekil 4.1.	İsthmos Yarımadası.....	93
Şekil 4.2.	Dionysos Tapınağı Mimari Düzen Çizimleri.....	101
Şekil 4.3.	Dionysos Tapınağı Kalıntıları.....	102
Şekil 4.4.	D Çukuru.....	104
Şekil 4.5.	Tiyatro.....	105
Şekil 4.6.	Tapınak doğu-batı Kesiti.....	106
Şekil 4.7.	Teos Kent Planı Çizimi.....	107
Şekil 4.8.	Tiyatro Çizimi.....	108
Şekil 4.9.	Yüzey Araştırması Yapılan Parseller.....	109
Şekil 4.10.	Teos Çevre Düzenleme Projesi.....	111

Şekil 4.11.	Kazı Evi, Depo ve Ören Yeri Giriş Merkezi.....	112
Şekil 4.12.	Bouleuterion ve Kullanılan Malzemeler Çizimi.....	115
Şekil 4.13.	Bouleuterion güneybatı Cephe, Yukarıdan Görünüm.....	116
Şekil 4.14.	Hellenistik Sur Duvarı.....	117
Şekil 4.15.	Dionysos Tapınağı.....	118
Şekil 4.16.	Tiyatro.....	119
Şekil 4.17.	Agora Tapınağı.....	120
Şekil 4.18.	Yarı İşlenmiş Blok Çizimi.....	121
Şekil 4.19.	Güney Liman.....	122
Şekil 4.20.	Güney Liman Kilisesi Hava Fotoğrafı.....	123
Şekil 4.21.	Teos Kent Planı.....	125
Şekil 4.22.	Teos Çevre Düzenleme Projesi Planı ve Kazı Evi Slueti.....	128
Şekil 4.23.	Teos Kazı Evi.....	129
Şekil 4.24.	Depo-Müze Binası (Batı Kısım).....	130
Şekil 4.25.	Depo-müze binası batı revak sergisi, yazıt ve levha örneği.....	130
Şekil 4.26.	Teos 3D Kent Modeli Vitriini.....	131
Şekil 4.27.	Gişe ve WC Yapıları.....	132
Şekil 4.28.	Bilgilendirme Panosu Ön ve Arka Yüzü.....	132
Şekil 4.29.	Antik Kentteki Yürüyüş Yolu Örnekleri.....	133
Şekil 4.30.	Oluşturulan Dinlenme Alanları.....	134
Şekil 4.31.	Bahçe Sergilemesi Örnekleri.....	134
Şekil 4.32.	Teos Çevre Düzenleme Projesi.....	135
Şekil 5.1.	Teos Mobil Oyunu Görünütüsü.....	139
Şekil 5.2.	Ziyaretçi Anket Formu Örneği.....	142

HARİTA LİSTESİ

Harita 4.1.	Teos Antik Kenti Konumu.....	84
--------------------	------------------------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	:	Aynı eser
AST	:	Araştırma Sonuçları Toplantısı
BAP	:	Bilimsel Araştırma Projesi
BCH	:	Bulletin de Correspondance Hellénique
Bkz.	:	Bakınız
Çev.	:	Çeviren
Cm	:	Santimetre
Ed.	:	Editör
EXARC	:	Archaeological Open-Air Museums and Experimental Archaeology
ICOM	:	International Council of Museums
ICOMOS	:	International Council on Monuments and Sites
İKTM	:	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
KST	:	Kazı Sonuçları Toplantısı
M	:	Metre
MÖ	:	Milattan Önce
MS	:	Milattan Sonra
ODTÜ	:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.	:	Sayfa
TAÇDAM	:	Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi
TCG	:	Türkiye Cumhuriyeti Gemileri
UNESCO	:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve diğerleri
Yak.	:	Yaklaşık
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

19. yüzyılın son yıllarında yaşanan Endüstri Devrimi ve beraberinde gelen modernleşme sürecinde şehirlerde yaşamaya başlayan insanların, geçmiş kültürlerine özlem duyması ilk açık hava müzesi fikirlerinin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan eski imparatorluklar yerine kurulan yeni devletlerin milliyetçilik duyguları ile kökenlerini araştırma çabaları da açık hava müzesi kavramının gelişmesinin bir diğer sebebidir. Genellikle geleneksel mimari ve köy hayatını sergileyen ilk açık hava müzeleri, zamanla değişen müze algısı ile beraber çeşitli alt dallara ayrılmıştır. Arkeolojik açık hava müzeleri de benzer düşüncelerle ortaya çıkmış, açık hava müzelerinden farklı olarak arkeolojik mirasın in-situ olarak korunduğu alanlarla oluşturulan müzeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu müzelerde arkeolojik kalıntılar, ulusal ve uluslararası sözleşme, tüzük, kanun vb. ilkeleri çerçevesinde yeniden inşa edilir ya da arkeolojik veriler çerçevesinde üç boyutlu olarak canlandırılır.

Genel anlamda arkeolojik açık hava müzeleri, en güncel bilimsel araştırmalar çerçevesinde oluşturulmuş, her yaştan ve eğitim düzeyinden ziyaretçisi için eğitim ve öğretim imkanları sunan, toplumun farkındalığını artırmak ve alanın anlaşılmasını sağlamak için çeşitli yorumlama faaliyetleri gerçekleştiren, temsil ettiği tarihi dönemi insan aktiviteleri aracılığıyla canlandıran ve bölge turizmine katkı sağlayan dinamik, kâr amacı gütmeyen kurumlardır.

Arkeolojik açık hava müzeleri, arkeolojik sit alanlarının tanıtımının yapılması, gerçekleştirilen restorasyon, koruma ve düzenleme çalışmalarıyla arkeolojik mirasın gelecek nesillere etkili ve sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi, düzenlenen etkinlikler yoluyla topluma arkeolojik miras farkındalığının aşılması, halkın geçmişiyile bağlantı kurmasının sağlanması, bölgenin tanıtımının yapılması ve yerel halkın bilinçlendirilip kalkındırılması gibi amaçlar taşımaktadır.

“Arkeolojik Açık Hava Müzeleri, Teos Antik Kenti Örneği” başlıklı bu tez çalışmasında, arkeolojik açık hava müzesi kavramının açıklanarak örnek uygulamalarının incelenmesi ve Teos Antik Kenti’nde oluşturulacak arkeolojik açık hava müzesi için kentte günümüze kadar yapılan ve yapılabilecek uygulamaların değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda öncelikle arkeolojik açık hava müzelerinin öncesinde ortaya çıkmış olan açık hava müzeleri, çeşitleri ve örnekleri incelenmiş, arkeolojik mirasın korunması ve sunumu alanında ulusal ve uluslararası kurumların faaliyetleri değerlendirilmiş ve Teos Antik Kenti tanıtılarak, oluşturulması hedeflenen arkeolojik açık hava müzesi, ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu çalışma için öncelikle tezde örnek incelemesi olarak seçilen Teos Antik Kenti Kazısı Başkanı Prof. Dr. Musa Kadioğlu’ndan gerekli izinler alınmıştır. Sonrasında Alman Arkeoloji Enstitüsü, Hollanda Arkeoloji Enstitüsü, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, Beyazıt Merkez Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Kitaplığı, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi tarafından sağlanan açık erişim veritabanları kullanılarak kaynak taraması yapılmıştır. 2017 yılı haziran ayında Teos Antik Kenti ziyaret edilmiş, Prof. Dr. Musa Kadioğlu ile alanda sözlü görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Beş ana bölümden oluşan tezde, “Açık Hava Müzesi Kavramı, Çeşitleri ve Gelişimi” adlı birinci bölüm, iki alt başlık halinde incelenmiştir. Birinci alt başlıkta açık hava müzesi tanımı yapılmış, müze çeşitleri örnekler verilerek açıklanmıştır. İkinci alt başlıkta ise açık hava müzesi fikrinin ortaya çıkışı, Dünya’da ve Türkiye’deki ilk örnekleri ve gelişimi aktarılmıştır.

“Arkeolojik Açık Hava Müzeleri” adlı ikinci bölüm üç alt başlık halinde incelenmiştir. Birinci alt başlıkta tezin ana konusunu oluşturan arkeolojik açık hava müzesi kavramı açıklanmış, ikinci alt başlıkta tezde örnek olarak seçilen Teos Antik Kenti ile benzer tarih aralığına sahip, yurtdışındaki kültürel miras alanlarında oluşturulan arkeolojik açık hava müzesi örnekleri incelenmiştir. Bu incelemeler

müzelerin resmi internet sayfaları, basın açıklamaları, broşürleri ve bilimsel yayınlarından yararlanılarak yapılmıştır. Üçüncü alt başlıkta, Türkiye örnekleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen çevre düzenleme projeleri ve kazı başkanlıkları tarafından hazırlanan koruma ve sunum uygulamaları çerçevesinde ele alınmıştır.

“Dünya’da ve Türkiye’de Arkeolojik Mirasın Korunması ile İlgili Faaliyetler” adlı üçüncü bölüm iki alt başlık halinde incelenmiştir. Birinci alt başlıkta Dünya’da arkeolojik mirasın korunması ve sunumu için gerçekleştirilen faaliyetler kronolojik olarak ele alınmış, arkeolojik açık hava müzeleri ile doğrudan bağlantısı olan maddeler bire bir alıntılanmıştır. Orijinal metinler ve Türkçe çevirileri dipnotlarda belirtilmiş, Türkçe çevirisi olmayan metinler tarafımdan çevrilmiştir. İkinci alt başlıkta Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan kanun, yönetmelik, yönerge ve ilke kararlarının amaçları, kapsamı açıklanmış ve konumuzla ilgili olan maddeleri Resmî Gazete’de yayımlanan metinler kullanılarak alıntılanmıştır.

“Bir Örnek İncelemesi Olarak Teos Antik Kenti” adlı dördüncü bölüm beş alt başlık halinde incelenmiştir. Birinci alt başlıkta Teos Antik Kenti’nin bulunduğu konum, ikinci alt başlıkta kentin tarihçesi, üçüncü alt başlıkta kentte günümüze kadar gerçekleştirilen araştırmaların tarihçesi, dördüncü alt başlıkta kentin toprak üstündeki kalıntıları hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci ve son alt başlıkta ise kentte başlatılan yeni dönem kazılarının amacı ve kapsamı açıklanarak yapımı tamamlanan Teos Çevre Düzenleme Projesi dahilinde gerçekleştirilen uygulamalar ele alınmıştır.

“Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için Öneriler” başlıklı beşinci bölümde, Teos Antik Kenti’nde oluşturulması düşünülen arkeolojik açık hava müzesi için ICOMOS tarafından hazırlanan ve arkeolojik açık hava müzeleri için rehber niteliğinde olan “Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” ilkeleri ve ülkemizde uygulanabilirliği açısından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alınan kararlar kapsamında çeşitli öneriler getirilmiştir.

Değerlendirme ve sonuç bölümünde, tez kapsamında yapılan çalışmalar kendi içinde değerlendirilmiş ve bu çalışma ile elde edilen sonuçlar aktarılmıştır.

Kaynakçada, tez çalışması kapsamında yararlanılan tüm basılı kaynaklar ve internet kaynakları sıralı olarak verilmiştir.

1. AÇIK HAVA MÜZESİ KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ VE GELİŞİMİ

1.1 Açık Hava Müzesi Kavramı ve Çeşitleri

Günümüzde birçok müze, pasif iletişim yerine aktif iletişim ile ziyaretçilerini eğlendirme ve bilgilendirmeyi amaçlar. Açık hava müzeleri de bu amaçlar doğrultusunda kurulmuş, ziyaretçilerinin geçmişlerini, kaybolmakta olan kültürlerin özelliklerini doğrudan müzenin etkinliklerine katılarak, deneyerek, kendi ortamında yaşayarak öğrendiği, aktif ve değişim içinde olan yerlerdir (Ertürk, 2002: 104). En genel tanımıyla bir kültür varlığının kendi doğal ortamı içinde sergilenerek, insanlara geçmiş kültürü aktarma amacıyla gerçekleştirilen müze uygulaması olarak tanımlanabilir (Eres, 2010: 121). 5-9 Temmuz 1957’de ICOM (International Council of Museums) tarafından düzenlenen toplantıda açık hava müzesi kavramının tanımı¹;

- (a) Halka açık olan,
- (b) Popüler ya da endüstri öncesi dönemin çiftçi, çoban, zanaatkâr ve işçi evlerini ve diğer işlevdeki yapılarını (ahır, odunluk vb.), iş yerleri olarak işlevlenen yapılarını (değirmen, seramik atölyesi vb.) ve çeşitli yerel, kentsel, sivil, dini, kişisel ya da toplumsal mimari yapıları barındıran,
- (c) Ve son olarak *in situ* olarak sergilenmesi mümkün olmayan büyük mimari yapıları (malikane, şapel, kilise, tarihi ev) içeren müzeler olarak verilmiştir².

Açık Hava Müzeleri özellikle 1960’lı yıllardan sonra çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Genel olarak Açık Hava Müzesi tanımı yapılabilse de kuruluş amaçları,

¹ ICOM meeting on open air museums (1958), **ICOM News** 11 (1), s. 22. 1957 yılı Temmuz ayında İskandinav ülkeleri, İngiltere, Hollanda, Batı Almanya, İsviçre, Fransa, İspanya, Polonya, Yugoslavya, İsrail, Endonezya ve Türkiye’nin katılımı ile Danimarka ve İsveç’te Açık Hava Müzeleri Konferansı gerçekleştirilerek, 12 maddelik “ICOM 1957 Bildirgesi” oluşturulmuştur. Açık hava müzelerinin tüzüğü olarak da anılan belgede, halk kültürünün de görkemli anıtlar kadar önemli olduğu vurgulanmış, belgelenmesi ve korunması gerekliliği ortaya konmuş, rekonstrüksiyon uygulamaları reddedilmemekle birlikte, bunun bilimsel yöntemlerle gerçekleştirilmesine dikkat çekilmiştir (Moolman, 1996: 390).

² ICOM meeting on open air museums (1958), **ICOM News** 11 (1), 23-24.

müzecilik anlayışları, uygulama örnekleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu farklılık sebebiyle genel geçer bir kategorilendirme bulunmamakla beraber, aşağıda listelenmiş olan Açık Hava Müzesi çeşitlendirmeleri, Roeland Paardekooper tarafından kullanılan kategoriler baz alınarak verilmiştir (Paardekooper, 2012: 56). Bunlar;

1. Doğal/Milli Parklar
 2. Ören yeri/Sit Alanı
 3. Ören Yeri Müzesi
 4. Arkeolojik Parklar
 5. Etnografik Açık Hava Müzesi/Tarihi Evler
 6. Yaşayan Tarih Müzeleri
 7. Tema Parklar
 8. Restore Edilmiş Gemi Müzeler
- olarak gösterilebilir.

1.1.1 Milli park

09/08/1983 tarihinde kabul edilen Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesine göre “bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları” olarak tanımlanmıştır³. Milli parklar, arkeolojik sit alanlarını da içinde barındırdığından bu kategoride tanımlanmıştır.

Ülkemizdeki arkeolojik miras barındıran Milli Parklar; Beydağları Sahil Milli Parkı (Antalya, Olympos), Boğazköy-Alacahöyük Milli Parkı (Çorum, Alacahöyük), Göreme Tarihi Milli Parkı (Nevşehir, Kapadokya), Karatepe-Aslantaş Milli Parkı (Osmaniye), Köprülü Kanyon Milli Parkı (Antalya, Selge), Nemrut Dağı Milli Parkı

³ Bu kanun, 11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmî Gazete 'de 2873 kanun no. ile yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

(Adıyaman-Malatya), Güllük Dağı Milli Parkı (Antalya, Termessos), Troia Tarihi Milli Parkı (Çanakkale, Troia) olarak gösterilebilir (Şekil 1.1.)⁴.

Şekil 1.1: Nemrut Dağı Milli Parkı
Getty Images (Kasım, 2017)

1.1.2 Ören Yeri

21/07/1983 tarihinde kabul edilen Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinin 7. Fıkrasına göre ören yeri; “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlar” olarak tanımlanmıştır⁵. Aynı kanunun 3. Fıkrasında ise **Sit Alanı** “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi

⁴Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/?sflang=en> (Erişim Tarihi 21.11.2017).

⁵ Bu kanun, 23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmî Gazete 'de 2863 kanun no ile yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.
Mütecanis: Eskimiş (TDK).

hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar” olarak tanımlanmıştır. Sit alanları kendi içerisinde arkeolojik, kentsel, tarihi, kentsel arkeolojik ve karma sit alanları olarak gruplandırılabilir.

TÜRKİYE GENELİNDE TESCİLLİ SİT ALANLARI	
SİT TÜRÜ	SAYISI
ARKEOLOJİK SİT ALANI	16.706
KENTSEL SİT ALANI	288
TARİHİ SİT ALANI	170
KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANI	33
KARMA SİT ALANLARI	
1. Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	40
2. Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	15
3. Arkeolojik-Tarihi-Kentsel sit alanı	3
4. Tarihi ve Kentsel Sit Alanı	30
GENEL TOPLAM	17.285

Tablo 1.1: Türkiye’deki tescilli sit alanları⁶
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

1.1.3 Ören Yeri Müzesi

Arkeolojik mirasın bulunduğu ve korunduğu yerler olan ören yerlerinde/arkeolojik sit alanlarında, milli parklar içindeki ören yerlerinde, arkeoloji parklarında veya bu yerlerin hemen yakınında bulunan, toplumu arkeolojik mirası koruma konusunda eğitmeye ve bilinçlendirmeye yardımcı olan, taşınır arkeolojik eserleri kendi ortamında toplayan, koruyan, belgeleyen, sergileyen, eserlerin kendi

⁶ Türkiye’deki tescilli sit alanları bilgisi Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü web sayfasından alınmıştır. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).

ortamında incelenmesine ve araştırılmasına imkan veren, ören yerlerinin güvenliğini sağlayan, ören yerinin ve ören yeri müzesinin bağlı bulunduğu bölgenin tanıtımını yapan müzelerdir (Ertürk, 2002: 103).

Türkiye’de beş adet Ören Yeri Müzesi örnek gösterilebilir. Bunlar; Antalya’daki Side Müzesi, Ankara’daki Gordion Müzesi, Aydın’daki Milet Müzesi, Aydın’daki Aphrodisias Müzesi ve Denizli’deki Hierapolis Müzesi’dir (Şekil 1.2) (Ertürk, 2006: 339).

Şekil 1.2: Hierapolis Ören Yeri Müzesi
Denizli İl Kültür Turizm Müdürlüğü⁷

1.1.4 Arkeolojik Park

Arkeolojik parklar, arkeolojik mirasın korunma biçimlerinden biri olarak, müzecilik standartlarıyla oluşturulan parklardır. Ziyaretçi odaklı olan bu parklar, günümüz parklarından farklı bir şekilde ele alınmalıdır (Breznik, 2014: 5). Arkeolojik parklar; tarihi alanların ve doğal çevrenin korunmasında rol almasının yanı sıra bir park ve müze işlevi de taşımaktadır. Eğitim, yeniden yaratma ve turizm, arkeolojik

⁷ Fotoğraf, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/Muzeler/Pamukkale-Arkeoloji-Muzesi> adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi 02.04.2018)

parklar için vazgeçilmez unsurlardandır. Tüm bu unsurlar bir araya geldiğinde arkeolojik parkların tanımı yapılabilmektedir (Bayraktar, 2010: 23).

Türkiye'den İstanbul Küçükalyalı Arkeolojik Parkı, Bursa Aktopraklık Höyüğü Arkeolojik Parkı ve uygulaması devam eden Muğla Kaunos Arkeolojik Parkı örnek olarak gösterilebilir (Şekil 1.3).

Şekil 1.3: Aktopraklık Arkeoparkı

Karul, 2015: 2

1.1.5 Etnografik Açık Hava Müzesi

Etnografik Açık Hava Müzesi, içindeki yapıların genellikle etraftaki alanlardan alınıp getirildiği, yapıların ve çevrelerinin kullanıldıkları dönemlerdeki gibi düzenlendiği müzelere verilen isimdir. Açık hava müzesine getirilen yapılar orijinal olsa da çevreleri ve iç dekorasyonları her zaman yapının kullanıldığı dönemdeki gibi değildir. Bu müzelerde önemli olan geçmişte yaşamış insanların gündelik hikayeleridir. Yine bazı Etnografik Açık Hava Müzelerinde bulunabilen **Tarihi Evler** ise belirli bir döneme ait, o dönemin mimari özelliklerini açıkça yansıtan ve önemli bir tarihi olaya ya da tarihi bir kişiliğe ev sahipliği yapmış olan mekanlardır (Paardekooper, 2012:58). 11 Ekim 1891'de açılan ve Dünya'daki ilk Etnografik Açık Hava Müzesi örneği sayılan Skansen Müzesi de bu kategori içinde yer almaktadır.

Türkiye’deki örnek ise Ankara’da kurulmuş olan Altınköy Açık Hava Müzesi’dir (Şekil 1.4). Müze, 500 dönüm arazi üzerine kuruludur ve içinde gerçek oyuncularla bir köy yaşamı canlandırılmıştır. Ankara etrafındaki köylerden sökülerek getirilen etnografik nitelikli evler burada yeniden birleştirilmiştir ⁸.

Şekil 1.4: Altınköy Açık Hava Müzesi

Altınköy Resmi İnternet Sitesi ⁹

1.1.6 Yaşayan Tarih Müzesi

Yaşayan Tarih Müzeleri, tarihi bir alanda ya da yeniden düzenlenerek canlandırma yapılan bir odada, fiziksel objelerin yanında insanların da dahil edilerek geçmişe ait kültürlerin sergilendiği müzelerdir. Oyunculuk, kostüm, koku ve ses bu müzelerde karakteristik öğelerdir. Yorumlama ve deney arasında öğretici bir konsept olan Yaşayan Tarih Müzeleri, “Yaşayan Tarih” metodu araştırma, deneyimleme, alanın geçmişi ve yönetimi hakkında geniş çaplı bilgiye ihtiyaç duyulan bir eğitim tekniğidir (Magelssen, 2004:63) .

⁸ Daha fazla bilgi için bkz. http://www.altinkoy.tc/?page_id=289 (Erişim Tarihi 25.11.2017)

⁹ Fotoğraf, http://www.altinkoy.tc/?page_id=289 adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 25.11.2017).

Geleneksel müzelerdeki durağan sergilere kıyasla Yaşayan Tarih Müzelerinde, geçmişteki insanların yaşam şekilleri daha etkili bir şekilde anlatılır. Benzer aktiviteler kendi tarihsel dönemlerine uygun canlandırılarak ziyaretçilerin kendi yaşamlarıyla kıyaslama yapması sağlanır. Bu müzelerde oyuncular bir karaktere bürünmüş ve rolü bulunan birinci şahıs ya da konseptte uygun giyinmiş ancak rolü bulunmayan üçüncü şahıs olarak kategorilendirilir (Shafernich, 1993:45).

İlk Açık Hava Müzesi olarak kabul edilen Skansen Müzesi Etnografik Açık Hava Müzesi olmasının yanında, oyuncularla bir köy yaşamını da canlandırdığından Yaşayan Tarih Müzeleri kategorisine de dahil edilmiştir (Shafernich, 1993:46) (Şekil 1.5). Bu tarz müzeler Avrupa’da 1950’li yıllardan sonra sıklıkla görülmeye başlasa da Türkiye’de henüz bir örneği bulunmamaktadır.

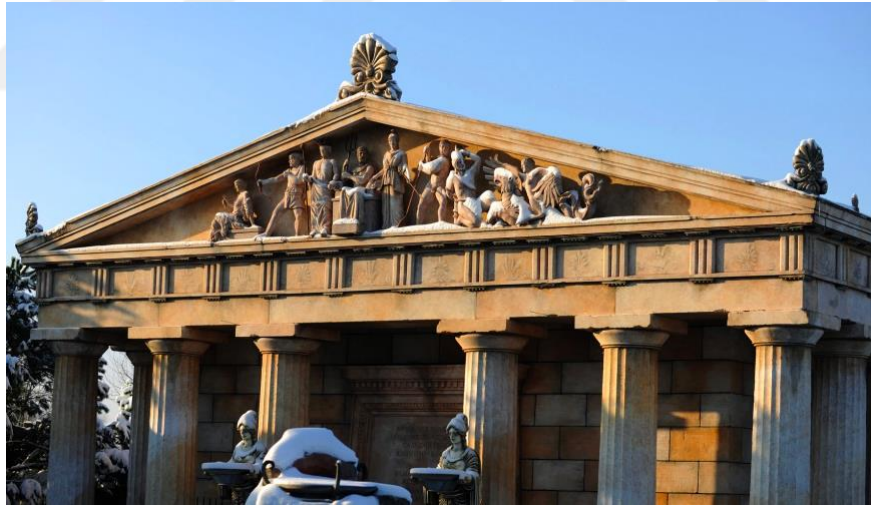
Şekil 1.5: Skansen Müzesi Günlük Hayat Canlandırması

Skansen Resmi İnternet Sitesi¹⁰

¹⁰ Bu fotoğraf, <http://www.skansen.se/en/educational-tours-1> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 25.11.2017).

1.1.7 Tema Park

Tema Parklar, belli bir zaman dilimi ve bölgedeki atmosferi yeniden yaratma amaçlı bazen açık havada, bazen de kapalı ortamlarda kurulmuş olan parklardır (Paardekooper, 2012; 66). Bazı araştırmacılar tarafından açık hava müzeleri olarak da değerlendirilen bu parklar sermaye ve kullanıcı odaklı, gelişmiş, insan eliyle yeniden yapılandırılmış ortamlardır. Son dönemlerde tema parklar ziyaretçilerine tarihi ve kültürel öğeler sunmaktadırlar (Pearce, 1988: 60). Örneğin Almanya'daki Europapark, ziyaretçilerine on üç Avrupa ülkesinin popüler özelliklerini canlandırmaktadır. Bu bağlamda Yunanistan sunumu, Yunan Tanrısı Poseidon temalı bir hız treni ve bir tapınak fasadı ile İtalya sunumu ise ünlü amfityatro Colesium canlandırması ile gerçekleştirilmiştir (Şekil 1.6). Bir başka örnek ise Hollanda'da bulunan Efteling Parkı'dır. Burada da çeşitli tarihi ev canlandırmaları yapılmıştır (Paardekooper, 2012: 67)¹¹.

Şekil 1.6: Europapark Yunanistan sunumu tapınak fasadı
Europapark Resmi İnternet Sitesi¹²

¹¹ Ayrıca bkz. <https://www.efteling.com/en> (Hollanda Efteling Park) (Erişim Tarihi 26.11.2017)

¹² Bu fotoğraf, <https://www.europapark.de/en/park/themed-areas/greece> (Erişim Tarihi 26.11.17) adresinden alınmıştır.

1.1.8 Restore Edilmiş Gemi Müzesi

Gemi Müzeler, 1960'lı yıllardan sonra Nordik ülkelerde yapılan sualtı kazılarında bulunan batık gemilerin rekonstrüksiyonun yapılmasıyla popülerlik kazanmıştır. Orijinallerinin birebir kopyası ya da restorasyon geçirmiş olan bu gemiler yalnızca bilimsel amaçlar için değil, insanları bir araya getirmek amacıyla da yapılmıştır. Bu gemiler bir müze binasının içinde ya da bahçesinde sergilenebileceği gibi çoğunlukla bu gemiler için bir açık hava müzesi inşa edilmiştir (Paardekooper 2012: 61).

Danimarka, Roskilde'de 1969 yılında açılan Viking Gemi Müzesi bu tür müzelere örnek olarak gösterilebilir. Bu müzede kazılarla ortaya çıkarılmış Ortaçağ Viking gemilerinin rekonstrüksiyonları, oluşturulan müze adasında sergilenmektedir¹³. Türkiye'de ise Tarsus'ta bulunan ve 2003 yılında müzeye dönüştürülen Nusret Mayın Gemisi, Kocaeli'nde bulunan ve 1995 yılında hizmet dışına ayrılarak müzeleştirilen TCG Gayret Gemi Müzesi, Samsun'da bulunan ve 2003 yılında açılışı yapılan Bandırma Vapuru Müzesi, bu tür müzelere örnek olarak gösterilebilir (Şekil 1.7)¹⁴.

¹³ Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/about-us/> (Erişim Tarihi 28.11.17)

¹⁴Nusret Mayın Gemisi hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.nusratmayingemisi.com/index.php>
TCG Gayret Gemi Müzesi hakkında bilgi için bkz.

<http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr/TR,69208/muzeler-ve-orenyeleri.html> (Erişim Tarihi 28.11.17)
Bandırma Vapuru Müzesi hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.bandirma.org> (Erişim Tarihi 28.11.17)

Şekil 1.7: Nusret Mayın Gemisi
Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü¹⁵

1.2. Açık Hava Müzelerinin Tarihsel Gelişimi

19. yüzyıl sonunda teknolojik gelişmelerle başlayan, Endüstri Devrimi ile gelişen modernleşme sürecinde doğal ve kültürel çevrede de önlenemez değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişim süreci sonucunda geçmişe özlem duyulmaya başlanmıştır. Geçmiş kültürlerin kökenleri hakkında akademik araştırmalar yapılmıştır. Yapılan akademik araştırmalar müzecilik dünyasında da ses getirmiştir. İlk açık hava müzesi örneği olarak kabul edilen, İsveç, Stockholm’de kurulmuş, 11 Ekim 1891’de açılışı yapılmış olan Skansen Müzesi, Arthur Hazelius (1833-1901) tarafından oluşturulmuştur (Moolman, 1996: 390). “Açık Hava Müzesi” kavramı, kelime anlamıyla ilk kez Arthur Hazelius ile 1892 yılında röportaj yapan bir gazetede Skansen Müzesi’ni tanımlamak için kullanılmıştır. Sonrasında müzenin 1894 yıl sonu raporunda da yinelenmiş ve bu tarihten itibaren herkes tarafından kabul edilen bir terim haline gelmiştir (Rentzhog, 2007: 6). Bu müze ile geleneksel, vitrin içi objelerle dolu olan durağan müzeler yerine bölgenin kültürünü, eski yaşayışlarını gerçekçi

¹⁵Bu fotoğraf, <http://www.mersinkulturturizm.gov.tr/TR,73457/nusrat-mayin-gemisi.html> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi: 29.11.17).

biçimde birebir gösteren müzelerin kurulmasının ilk adımı atılmıştır (Rentzhog, 2007: 5).

Skansen Açık Hava Müzesi'nde, İsveç'e özgü fauna ve flora örnekleri, çeşitli yerlerden sökülerek getirilmiş geleneksel mimari özellikleri gösteren yapılar, çiftlik evleri, geleneksel malzemeler yer almaktadır. Bunların yanı sıra müzede halk kültürünü ziyaretçilere anlatmak için çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir (MacLean, 1998: 24)¹⁶. Bu etkinliklerde ilk zamanlarda cansız mankenler kullanılsa da müze yüksek ziyaretçi sayısı sayesinde elde ettiği gelirle sonraları gerçek oyuncular kullanmaya başlamıştır (Rentzhog, 2007: 9).

Arthur Hazelius'un ilk adımı atmasıyla beraber Kuzey Avrupa ülkeleri de birer birer kendi açık hava müzelerini oluşturmaya başlamışlardır. Skansen'den sonra ikinci açık hava müzesi olarak Norveç, Oslo'daki Nordsfolk Müzesi gösterilebilir. Bu müze, Norveç kralı II. Oscar'ın maddi desteğiyle 1894'te tarihçi Hans Aall tarafından kurulmuş, 1901 yılında kapılarını ziyaretçilere açmıştır. İçinde Norveç'in eski kültürlerine ait ahşap mimari örnekleri, çiftlikler, köy canlandırmaları, tarihi kilise gibi 140 yapı bulunmaktadır (Rentzhog, 2007: 48-50) (Şekil 1.8).

Şekil 1.8: Nordsfolk Müzesinden ahşap ev örnekleri

Nordsfolk Resmi İnternet Sitesi¹⁷

¹⁶ Skansen Açık Hava Müzesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.skansen.se/sv> (Erişim Tarihi 24.12.2016)

¹⁷ Fotoğraf <https://norsfolkemuseum.no/en/osterdalen> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 6.12.2017).

Araştırmacı J. Davies, Skansen ve Norsfolk müzelerinin 19. yüzyılın sonlarında Avrupa’da hakim olan sosyal değişimlere yanıt olarak geliştiğini ne sürmüştür (Davies, 2009: 116-117). Kıtada sanayileşme ve kentleşme arttıķa eski yaşam Őekillerine romantik bir bakış aķısı geliştirilmiştir. Halk kültürü, halk dansları, gelenekler, lehçelere karşı akademik ve toplumsal ilgi artmıştır. Bu aynı zamanda eski imparatorlukların parçalanıp, yerlerine yeni ülkelerin kurulduğu bir döneme rastlamaktadır. Bu yeni ülkeler halklarının milliyetçilik duygusunu arttırmak için özellikle geçmiş kültürlerine odaklanmışlardır. Bu bağlamda kurulan açık hava müzeleri ideolojik amaçların bir parçasını oluşturarak, topluma ortak bir kök ve köken duygusu kazandırmıştır (Davies 2009: 121).

Açık hava müzelerinin Amerika’daki gelişimine bakıldığında ilk örneğin 1913 yılında Iowa, Decorah’da, Hans Aall tarafından gönderilen Norveç-Amerikalı eğitmenler tarafından kurulan Vesterheim Norveç-Amerikan Müzesi olduğu sylenbilir¹⁸. Amerika’da açık hava müzelerine olan ilgi 1960’lı yıllardan sonra artış göstermiştir. Çok uluslu yapıdaki ülkede “Amerikanlaştırma”nın sağlanması için tarih, bir araç olarak kullanılmıştır. Henry Ford tarafından Michigan Dearborn’da 21 Ekim 1929 tarihinde kurulan Greenfiel Village Müzesi buna örnek olarak gösterilebilir. Müze, Avrupa’daki Skansen rneğinde olduğu gibi milliyetçi duygularla, geçmiş kültürleri gelecek kuşaklara aktarma gayesiyle kurulmuştur (Rentzhog, 2007: 124)¹⁹.

Açık Hava Müzeleri gelişimini 20. yüzyılda da sürdürmüştür. ICOM 5-9 Temmuz 1957’de bu alanda çalışan ve araştırma yapan insanları bir araya getirmek ve açık hava müzelerinin gelecekteki rolünü tartışmak için bir toplantı düzenlemiştir. (Moolman, 1996: 390). Konferansta halk kültürünün unutulmaya yüz tutmuş değerlerini korumak için çeşitli yaşam Őekillerini yansıtan, eski, karakteristik mimari unsurların, el aletlerinin, zirai faaliyetlerin, el sanatlarının en tipik örneklerinin seçilerek, taşınmazların buldukları yerden sökülerek aslına uygun olarak belirlenen

¹⁸ Daha fazla bilgi için bkz. <http://vesterheim.org> (Erişim Tarihi 6.12.2017).

¹⁹ Ayrıca bkz. <https://www.thehenryford.org> (Erişim Tarihi 6.12.2017).

arazilerde yeniden canlandırılarak açık hava müzeleri kurulması kararı alınmıştır²⁰. Bu toplantıda, mimari değer taşıyan yapıların öncelikle *in-situ* olarak korunmasına, eğer mümkün değilse daha iyi bir koruma ve yorumlama için açık hava müzelerinde sergilenmelerine dair karar alınmıştır. Müzelerin bilimsel ve eğitsel amaçlı olması ve özenle kurulması öngörülmüş ve müze kurmak isteyen ülkelere de maddi yardım sağlanması istenmiştir (Moolman 1996: 391).

1957 ICOM toplantısı sonucu, açık hava müzelerinin genelde *in situ* olarak korunamayacak durumdaki tarihsel veya kültürel öneme sahip mimari yapıların belli bir alanda korunarak ve yorumlanarak ziyaretçilerine en etkili biçimde aktarılması amacını taşıması kararı alınmıştır.

1966 yılında, Avrupa Açık Hava Müzeleri Birliği (Association of European Open Air Museums) kurulmuş ve ilk toplantısı Belçika, Bokrijk'te yapılmıştır²¹. Bu birliğin amacı açık hava müzeleri ile ilgili bilimsel, teknik, pratik deneyim alışverişi yapmak ve etkinlikleri teşvik etmektir (Rentzhog 2007: 295).

1974'de Avusturya Stübing'de yapılan Avrupa Açık Hava Müzeleri Birliği toplantısıyla müzecilik anlayışı oldukça değişmiştir. Müzelerde sergilemenin yanı sıra eğitim, öğretim ve yorumlamaya da önem verilmeye başlanmış, ziyaretçilerin aktif olarak etkinliklere katılmasının önemi vurgulanmıştır (Rentzhog, 2007: 296).

1990'lı yıllarda teknolojinin gelişmesi ve dolayısıyla ziyaretçi beklentilerinin değişmesiyle, Açık hava müzeleri de farklı kimlikler kazanmıştır. Bu dönemde ziyaretçilerin eğlenirken öğrenebileceği tema parklar da artış göstermiştir. Bu parklar içine sinema salonları, kafeler, mağazalar eklenmiştir. Açık hava müzeleri her yaşta insana hitap edebilmek için çağın getirdiği değişikliklere ayak uydurmuşlardır (Rentzhog, 2007: 326).

²⁰ Bkz. <http://icom.museum/the-governance/general-assembly/resolutions-adopted-by-icoms-general-assemblies-1946-to-date/stockholm-1959/> (Erişim Tarihi 07.12.2017)

²¹ Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.aeom.eu> (Erişim Tarihi 07.12.2017)

Türkiye’de ise açık hava müzeleri, 20. yüzyılın ikinci yarısında duyarlı arkeologların bireysel çabalarıyla başlatılan az sayıda uygulama ile başlamıştır. 21. yüzyılın başlarında ise gerek klasik dönem gerekse tarihöncesi alanlarda, çağdaş yaklaşımları benimseyen müze uygulamalarında artış görülmüştür. Eserlerin kendi doğal çevre ortamında sergilenmesi kaygısı ilk olarak 1945’te Hamit Zübeyir Koşay tarafından dile getirilmiştir (İvgin, 1986: 144). Yukarıda bahsedilen 1957 tarihli ICOM Açık Hava Müzeleri Konferansına Türkiye’yi temsilen Koşay katılmıştır²². Toplantı sonrası Hamit Zübeyir Koşay, 1958 yılında Millî Eğitim Bakanlığına bir rapor hazırlamış ve bu raporu “Açık Hava Müzeleri ve Türkiye Açık Hava Halk Müzeleri Kurma İmkanları” adlı bir yayına dönüştürmüştür (Demir, 2013: 147). Ancak onun tüm çabalarına rağmen, döneminde Türkiye’de bir açık hava müzesi kurulamamıştır (Eres, 2010: 124-5).

1958 yılında ise Halet Çambel arkeolojik yapı kalıntılarını yerinde korumak için Karatepe-Aslantaş projesini hayata geçirmiştir²³. İlk olarak arkeolojik alanın da içinde bulunduğu 7715 hektarlık orman alanı Milli Park olarak ilan edilmiştir²⁴. Ardından arkeolojik alandaki etrafa dağılmış kırık mimari parçalar onarılmış ve orijinal yerlerine taşınmıştır. Böylelikle eserler ait oldukları doğal ve tarihsel yerlerinde, sergilenebilmiştir. Bu eserleri korumak için tasarımı Franco Minissi’ye, uygulama projesi Turgut Cansever’e, uygulaması ise Nail Çakırhan’a ait olan çıplak beton saçaklar, Türk mimarlık tarihinde önemli bir gelişmedir (Çambel, 2010:132). Adana, Kadirli’deki Karatepe-Aslantaş projesi, Türkiye’nin ilk açık hava müzesi

²² Arkeolog, filolog, halk bilimci ve etnografya uzmanı Dr. Hamit Zübeyir Koşay (1897-1984). Ankara etnografya müzesi kurucusu ve müdürü, Türk Tarih Kurumu kurucu üyesi, Eski Eser ve Müzeler Genel Müdürü olarak görevlerde bulunmuştur. Açık hava halk müzeleri üzerine çeşitli çalışmalarda bulunmuş, Ankara’da kurulabilecek Açık hava müzesi için öneriler getirmiş ancak çeşitli nedenlerle başarılı olamamıştır. (daha fazla bilgi için bkz. Ata, B. 2007).

²³ Halet Çambel (1916-2014) Tarihöncesi Anadolu Arkeolojisi konusunda Türkiye’de önde gelen isimlerdendir. İstanbul Üniversitesi Prehistorya kürsüsü kurucusudur. Afyon-Pişmişkale, Afyon-Yazılıkaya ve Midas kenti kazılarında bulunmuş, 1946’da Adana, Kadirli ilçesinde MÖ. 7. yüzyıla tarihlenen Karatepe-Aslantaş yerleşimini saptamış ardından kazı çalışmalarını da gerçekleştirerek alanı Türkiye’nin ilk açık hava müzesi haline getirmiştir (Külçür, 2010: 111).

²⁴ Arkeolojik alanın da içinde bulunduğu orman alanı, 6831 sayılı Orman Yasasınının 25. maddesi gereğince, 28.09.1958 tarih ve 6685-19 sayılı Bakanlık oluru ile Milli Park olarak ayrılmıştır.

olarak bilinmektedir. Projede, bölge halkıyla müzenin bütünleştirilmesine özellikle önem verilerek bu alanda da bir ilk gerçekleştirilmiştir.

Ülkemizde açık hava müzelerinin ilk örnekleri arkeolojik alanlarda görülse de daha geç dönemleri temsil eden Etnografik açık hava müzeleri de kurulmuştur. Bu kapsamda değerlendirilen Ankara “Altınköy Açık Hava Müzesi” en güncel örnek olarak verilebilir. Müzede 100 yıl öncesinin köy hayatı canlandırılmıştır. Altınköy Belediyesi tarafından Karabük’ten satın alınan 15 adet çantı ev numaralandırılarak sökülüp müze arazisinde yeniden birleştirilmiştir (Şekil 1.9)²⁵. Ayrıca replika edilmiş 10 Bolu yayla evi, 5 toprak sıvalı köy evi de müzede sergilenmektedir (Demir, 2013: 155). Bu müzede yıl boyunca çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir²⁶. Bir diğer etnografik açık hava müzesi projesi Samsun, Ladik’te sürdürülmektedir. Ambar Köy Açık Hava Müzesi 2010 yılında Lâdik Kaymakamlığı öncülüğünde başlatılmıştır. 13.700 metrekarelik bir alanda oluşturulan müze etraf köylerde bulunan 17., 18. ve 19. yüzyıla ait ahşap mimari örneklerin korunup gelecek nesillere aktarılabilmesi amacıyla kurulmuştur. Alanda peyzaj çalışmaları yapılarak 22 ahşap ambar örneğinin yanında 3 köy evi, mısır deposu, cami gibi yapılar yerleştirilmiştir (Şekil 1.10). Bir köy hayatını yansıtması bakımından alan içine değirmen, su kuyusu, fırın ve çocuk parkı da inşa edilmiştir (Demir, 2013:155)²⁷.

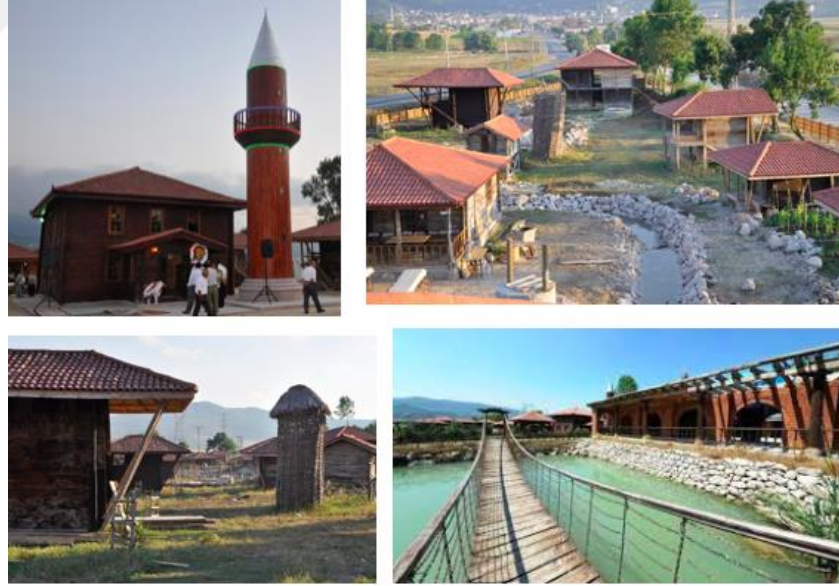
²⁵ Çantı ev, ahşap yığma yapılara verilen isimdir. Taşıyıcı duvarlar ahşap ve ahşap kökenli malzemeden yapılır (Karul, 2010: 16).

²⁶ Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.altinkoy.tc> (Erişim Tarihi 07.12.2017)

²⁷ Ayrıntılar için bkz. <https://55ladik.wordpress.com/ambar-koy/> (Erişim Tarihi 07.12.2017)

Şekil 1.9: Altınköy Açık Hava Müzesi Ev  rnekleri
Altınköy Resmî web sitesi²⁸

Şekil 1.10: Ambar Köy Açık Hava M zesi²⁹

²⁸ Fotoğraflar, <http://www.altinkoy.tc> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 07.12.2017).

²⁹Fotoğraflar, <https://55ladik.wordpress.com/ambar-koy/> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 07.12.2017).

1.3. Arkeolojik Açık Hava Müzesi Tanımı

Tezin ana başlığı olan “arkeolojik açık hava müzesi” kavramı, “açık hava müzesi” kavramı ile karşılaştırıldığında farklılık göstermektedir. Açık hava müzeleri uygun olan alanlarda yapıların orijinal yerinden taşınması ile oluşturulabilirken, arkeolojik açık hava müzelerinde arkeolojik mirasın *in-situ* olarak korunup ziyaretçilere en etkili biçimde aktarılması esastır (Paardekooper 2012: 27).

Arkeolojik açık hava müzesi kavramında bilimsellik, eğitim, yorumlama ve turizm öne çıkan başlıca noktalardır.

Bilimsellik kavramı, açık hava müzesinin kuruluş aşamasında en son bilimsel gelişmelerden ve güncel arkeolojik verilerden yararlanılmasını ifade eder. Gerek mimari kalıntıların rekonstrüksiyonunda gerekse oluşturulan öğelerde arkeolojik bulgular esastır. Arkeolojik alanlardaki yapıların rekonstrüksiyonu ile ilgili 9 Temmuz 1957’deki ICOM bildirisinde;

“Açık hava olarak nitelendirilebilecek müzeler için yapıların kısmen ya da tamamen orijinal durumuna göre gerçek ölçekli olarak yeniden yapılandırılması ve halka açık sunulması gerekmektedir. Bu imtiyaz ancak canlandırılan yapıların orijinalleri günümüze ulaşmamışsa ve kopyalar ya da rekonstrüksiyonlar en sıkı bilimsel yöntemlere göre yapılmışsa kabul edilebilir.”³⁰

maddesi yayınlanmıştır. Bu maddeden ICOM’un açık hava müzelerindeki bilimselliğe verdiği önem anlaşılabilir.

Eğitim, müzelerin her yaştan ziyaretçi grubu için hayat boyu öğrenme kurumları olmasını ifade eder. Arkeolojik açık hava müzelerinde diğer öğrenme kaynaklarının (kitap, televizyon vb.) sunamayacağı bir eğitim imkânı vardır. Bu

³⁰ ICOM 9 Temmuz 1956/1957 Geneva Bildirisi, Bölüm 6

Bildiri için bkz. <http://icom.museum/the-governance/general-assembly/resolutions-adopted-by-icom-general-assemblies-1946-to-date/geneva-1956/> (Erişim Tarihi 07.04.2018)

müzeler, ziyaretçisine sağladığı deneyimler aracılığı ile bilginin aktarılmasına arabuluculuk eder (Paardekooper, 2014: 20). Geçmişteki yaşamın üç boyutlu bir görünümünü sunar böylelikle ziyaretçiler geçmişteki insanların yaşamlarını görebilir, dokunabilir, hissedebilir hatta bazen tadabilir. Okul grupları, turlar, bireysel ziyaretçiler gibi farklı eğitim düzeyi ve beklentilerdeki ziyaretçi gruplarına farklı eğitim imkanları sunmalıdır³¹.

Yorumlama, toplumun farkındalığının artırılması ve kültürel, arkeolojik miras alanların anlaşılabilirliğini artırmak için gerçekleştirilen potansiyel faaliyetlerin tümüne verilen isimdir. Bunlar basılı ya da elektronik kaynaklar (rehberler, broşürler, bilimsel yayımlar vb.), kamuya açık eğitimler, alanda ya da yakınında gerçekleştirilen enstalasyonlar, eğitim programları, toplumsal aktiviteler, devam eden araştırmalar ve öğretim programlarını kapsamaktadır³².

Arkeolojik açık hava müzelerinde yorumlama, bilimsellik ve eğitim kavramlarını da içine alır. Eğitim programları yorumlama aracılığıyla aktarılır. Deneysel arkeoloji çalışmaları arkeolojik malzemeler üzerinde yoğunlaşırken yorumlama çalışmaları geçmişteki insan yaşayışları ve hikayelerine önem verilir. Avrupa'da görülen arkeolojik açık hava müzesi örneklerinde yorumlama; kostüm giydirilmiş oyuncular, gerçeğine birebir uygun inşa ve dekore edilmiş yapılar, tiyatro ile yeniden canlandırılan tarihi olaylar ile gerçekleştirilir³³.

Canlandırma kavramı mimari rekonstrüksiyonlardan çok insan aktivitelerini kapsar. Müzenin temsil ettiği tarihi döneme göre kıyafet, zanaat veya sosyal aktiviteler kurulan atölyelerde ya da gerçekleştirilen etkinliklerde gerek cansız mankenlerle ve dekorlarla gerekse de gerçek oyuncular ile canlandırılır.

³¹ Daha fazla bilgi için ayrıca bkz. <http://zeitgeist.exarc.net/manuals/adult-education-archaeological-open-air-museums-reader> (Erişim Tarihi 23.02.2018)

³² ICOMOS (2008) Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü

³³ Daha fazla bilgi için bkz. <http://imtal-europe.net/what-interpretation.html> (Erişim Tarihi 24.02.2018) Paardekooper, 2012: 21

Turizm ile arkeolojik açık hava müzeleri ile turizm arasında dinamik bir ilişki vardır. Bu müzeler modern standartları sürekli takip etmeli ve bunlara ayak uydurabilmelidir.

Müzeler kendi gelirlerini sağlamak ve tanınmak için turizm faaliyetlerine ihtiyaç duyarlar. Turizm tanıtma programları müze ile ilgili gerçekçi beklentiler oluşturmalı ve ziyaretçilere alan ve kültürel değeri hakkında bilgi vermelidir³⁴.

Turizm faaliyetleri arkeolojik açık hava müzelerinin tarihi dönemine uygun olarak çeşitli etkinliklerle desteklenir. Bunlar kısa süreli olabileceği gibi (festival vb.) yıl boyu süren etkinlikler de olabilir (Paardekooper, 2012: 52).

Yukarıdaki tüm kavramlar ele alındığında arkeolojik açık hava müzelerinin tanımı şu şekilde yapılabilir:

“Arkeolojik açık hava müzesi, arkeolojik kaynaklara dayanan, gerçek ölçekli mimari rekonstrüksiyonlar içeren ve kâr amacı gütmeyen bir kurumdur. Somut olmayan kültür koleksiyonları bulundurur ve insanların geçmişte nasıl davranıp, ne şekilde yaşadıklarını yorumlar. Bu yorumlama ziyaretçilere güvenilir bilimsel yöntemlerle eğitim, öğretim ve eğlence amacıyla sunulur” (Paardekooper, 2012: 30)³⁵.

Arkeolojik açık hava müzesi tanımında geçen kavramlar şu şekilde açıklanabilir:

³⁴ ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Kültürel Miras Değerlerine Sahip Alanlarda Turizm Yönetimi (1999) İlke 6.1

³⁵ Bu tanım ICOM'a bağlı EXARC (Experimental Arcaeology), Uluslararası Arkeolojik Açık Hava Müzesi ve Deneysel Arkeoloji Kurumu tarafından oluşturulmuştur. Bu birlik açık hava müzeleri, deneysel arkeoloji, antik teknolojiler ve yorumlamalar üzerine araştırmalar yapar. Daha fazla bilgi için bkz. <http://exarc.net> (Erişim Tarihi 09.12.2016)

Müze	Müze, insanoğlunun ve çevresinin kesin kanıtlarını, eğitim, çalışma ve insanlığın estetik hazzı için toplayan, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen, halka açık, kâr amacı gütmeyen kalıcı bir kuruluştur ³⁶ .
Arkeolojik veri	Arkeolojik veri, müzede yeniden inşa edilen veya yorumlanan öğelerin öncelikli bilgi kaynağıdır.
Açık havada gerçek ölçekli mimari rekonstrüksiyonlar	Arkeolojik açık hava müzelerindeki rekonstrüksiyonlar orijinal yapının korunamadığı durumlarda en sıkı bilimsel yöntemlerle uygulanır.
Somut olmayan kültür koleksiyonları	Arkeolojik açık hava müzelerindeki sergileme, tarihteki belli bir dönem ve bölgedeki insanların nasıl yaşadığını, somut olmayan kültür koleksiyonlarıyla yorumlar.
Bilimsel araştırma ile bağlantı	Bir arkeolojik açık hava müzesi ile bilimsel araştırmalar arasındaki bağlantı danışmanlığı alınan ya da müze personeli olarak çalışan uzmanlar tarafından sağlanır.
Ziyaretçi odaklı yorumlama	Ziyaretçilerin nitelik ve niceliği ile bağlantılı olarak farklı yorumlamalar uygulanabilir. Buna örnek olarak rehberli turlar, eğitim programları, deneysel arkeoloji, antik el sanatları atölyeleri ya da yaşayan tarih aktiviteleri gösterilebilir.

Tablo 1.2: Arkeolojik Açık Hava Müzeleri Detaylı Tanım

Paardekooper, 2012: 131-132.

³⁶ ICOM 1974 Müze tanımı için bkz. <http://icomturkey.org/tr/icoma-göre-müzenin-tanımı> (Erişim Tarihi 25.12.2017)

Arkeolojik açık hava müzelerinin gelişiminin anlaşılması için arkeolojik alanlarda koruma yaklaşımlarının tarihçesini de incelemek gerekmektedir. 1956 yılında UNESCO tarafından yayınlanan “Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararı” ile arkeolojik alanların ve buluntuların korunması konusunda sergilenmesi gereken yaklaşım tanımlanmıştır (Eres, 2014: 93)³⁷. Arkeolojik alanların korunma, bakım, restorasyon sorumluluğu kazı başkanlarına verilmiştir. 1964’te oluşturulan Venedik Tüzüğü’nde ise koruma, alanda uluslararası ilke "Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen vazgeçilmelidir.” olarak belirlenmiştir. Bu tüzüğe göre arkeolojik alanlarda kalıntıların yeniden yapılması uygun değildir, ancak yıkıntıların toplum tarafından anlaşılmasını sağlamak için; var olan parçaların ayağa kaldırılması olarak tanımlanan anastilosis çalışmaları koruma ve sergileme kapsamına alınmıştır (Ahunbay, 2010: 109)³⁸.

1990’da ICOMOS tarafından oluşturulan “Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü” ise arkeolojik korumanın amacı, ilkeleri bir bütün olarak ele alınarak her aşamanın planlanmasının gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca Venedik Tüzüğü’nde arkeolojik alanlarda yalnızca anastilosis çalışmalarına izin verilip rekonstrüksiyon uygulamalarına karşı çıkılırken; 1990 tarihli tüzük rekonstrüksiyon çalışmalarının deneysel araştırma ve yorum gibi amaçları olduğunu belirterek buna olanak verecek koşulları tanımlamıştır. Bu tüzüğün;

4. maddesi ile belgeleme, kazılarla açığa çıkarılan kalıntıların ve buluntuların belgelenmesi ve dünyaya tanıtılması,

³⁷Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararı için bkz. <http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/Principles.pdf> (Erişim Tarihi 07.04.2018)

³⁸ Anastilosis, kısmi onarım. Arkeolojik restorasyon. Kazı sonucu yıkıntı halinde parçaları ortaya çıkarılan bir yapının hiçbir yeni öge eklenmeksizin eski biçiminde, mevcut parçaların yerine konması suretiyle yeniden yapımdı (Saltuk, 1993; 24).

5. maddesi ile araştırma, arkeolojik mirasın bilimsel yöntemlerle çalışılması gerekliliği ve gelecek nesillere arkeolojik alanlarda dokunulmamış bölgeler bırakılması,

6. maddesi ile bakım ve koruma, arkeolojik sitlerin ve anıtların yerinde korunması ve sürekli bakımı yapılamayacaksa kazılmaması,

7. madde ile sunuş, yeniden yapım, arkeolojik mirasın halka anlaşılır biçimde sunulması için bazı yapılarda anlaşılır şekilde yeniden yapım veya alanın herhangi bir yerinde (örn. müze) rekonstrüksiyon yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir (Ahunbay, 2010: 110-111)³⁹.

1990 tarihli Venedik Tüzüğü, arkeolojik alanlarda bu döneme kadar zaten yapılmakta olan rekonstrüksiyon, canlandırma, modelleme gibi yöntemleri kabul edip bunların bilimsel altlığını oluşturur. Bu bakımdan Arkeolojik Açık Hava Müzelerinin gelişiminde de önemli bir yere sahiptir.

2008 yılında ICOMOS tarafından hazırlanan “Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” ile ise kültürel mirasın ve arkeolojik alanların topluma sunumunun kriterleri belirlenmiştir⁴⁰. Bu tüzükte arkeolojik alanların orijinaline sadık kalınarak ziyaretçilerine en etkili şekilde sunulmasının önemi vurgulanmıştır. Tüm bu çalışmalarla arkeolojik mirasın sunumu, yorumu ve topluma benimsetilmesi, arkeologlar ve koruma uzmanları için yeni bir çalışma sahası yaratmıştır (Eres, 2014: 95).

Türkiye’de doğal ve kültürel mirasın korunması çalışmaları, Osmanlı’nın son dönemlerinde başlamış, Cumhuriyetin ilanından sonra da devam ettirilmiştir. Bu

³⁹ Daha fazla bilgi için bkz. ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0844861001353670083.pdf (Çev: Zeynep Ahunbay, 2002), (Erişim Tarihi 10.12.2017).

⁴⁰ Daha fazla bilgi için bkz. The ICOMOS Charter for the Interpretation of Cultural Heritage Sites, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0397812001353671158.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2017).

konuda en kapsamlı çalışmalardan biri olan ve 21.07.1983 kabul tarihli 2863 no.lu Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile taşınır ve taşınmaz kùltür varlıkları ile ilgili tanımlamalar yapılmış, bu alanlarda yapılacak her türlü faaliyet düzenlenmiş, ilgili kuruluş ve teşkilatların görevleri belirlenmiştir. Bu kanunu çeşitli yönetmelikler, yönergeler ve ilke kararları takip etmiştir.

Açık hava müzesi ve interaktif koruma ve sergileme çalışmaları ùlkemizde ilk olarak tarihöncesi döneme tarihlenen kazı alanlarında görùlmeye başlanmıştır. Bunun sebebi antik döneme tarihlenen alanlardaki kalıntılar kısmen daha gözle görùlebilirken, erken döneme tarihlenen bölgelerdeki kalıntıların uzman gözlerin dışında anlaşılmasının güçlüğündendir. Araştırmacılar kazı alanlarının ziyaretçiler tarafından anlaşılabilmesi ve alanların halkla bütünleşitirilebilmesi için çalışmalar başlatmışlardır.

Tüm bu projelere ek olarak Türkiye'deki birçok kazıda kazı ekipleri tarafından gerçekteşirilen anastilosis uygulamaları, çevre düzenleme projeleri, alanlardaki bilgilendirme elemanları da açık hava müzeciliğine yönelik gelişmeler olarak gösterilebilir. Arkeolojik alanların halka en aktif şekilde anlatılması giderek önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmalar yapılan alanlar tezin bir sonraki bölümünde ele alınacaktır.

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ARKEOLOJİK MİRASIN KORUNMASI VE SUNUMU İLE İLGİLİ FAALİYETLER

Bu bölümde arkeolojik açık hava müzeleri ile bağlantılı olarak ICOMOS, UNESCO ve TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, arkeolojik mirasın korunması, sergilenmesi ve sunumu ile ilgili olan tüzükler, sözleşmeler, kanunlar vb. ele alınacaktır. Açık hava müzeleri ile doğrudan alakalı olan maddeler ayrıntısı ile incelenecektir.

Koruma ve sunum, arkeolojik miras alanlarında oluşturulan Arkeolojik Açık Hava Müzeleri için oldukça önemlidir. Kazılarla toprak altından gün yüzüne çıkarılan kalıntıların gelecek nesiller için korunması ve alana gelecek ziyaretçiler için en doğru şekilde sunulması, algılanması ve öneminin benimsenmesi gibi amaçlarla ulusal ve uluslararası kurumlarca çeşitli faaliyetler yürütülmüştür.

Arkeolojik mirasın korumasında ve sunumunda uluslararası çapta faaliyet gösteren kuruluşların başında ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) gelmektedir.

1965 yılında Varşova'da kurulan ICOMOS ve tarihi anıtlar ve sitlerin korunmasında, değerlendirilmesinde, sunumunda ilke, teknik ve siyaset geliştirerek bu konudaki her türlü araştırmayı destekleyen ve yönlendiren bir kuruluştur. Günümüzde ICOMOS'un 110'dan fazla ülkede ulusal komitesi ve 7500'den fazla üyesi bulunmaktadır⁴¹.

UNESCO, 1945 yılında, 37 üye ülkenin katılımıyla Londra'da gerçekleştirilen toplantıda Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak II. Dünya Savaşı sonrası gelen barış döneminde kurulmuştur. UNESCO, uluslararası iş birliğine dayanarak bilim, kültür ve eğitim ile barış ve güvenlik ortamını korumayı amaçlamaktadır. Kültür alanında

⁴¹ Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icerik&ayrinti=Icomos&dil=tr> (Erişim Tarihi 08.02.2018)

yaptığı çalışmalar ile dünya genelinde farkındalık yaratmayı, mirasın korunabilmesi için hükümetler ve yerel yönetimleri desteklemeyi ve hazırlanan sözleşmeler ile kültür yönetim sistemi oluşturmayı hedefler⁴².

Türkiye’de kültürel miras ile ilgili çalışmalar Osmanlı’nın son döneminde başlamış, 1869, 1874 ve 1884 Asar-ı Atika Nizamnameleri (Eski Eserler Tüzükleri) ile eski eserlerin devlet malı olduğu belirtilmiştir. 1917’de Asar-ı Atika Encümen-i Daimisi eski eserlerin korunması ile görevlendirilmiştir. Osmanlı Dönemi’nde başlatılan kültürel miras koruma çalışmaları Cumhuriyet Dönemi’nde de devam ettirilmiştir (Özdemir, 2005: 20). TBMM kurulduktan sonra 10 Mayıs 1920 tarihinde Maarif Vekaletine bağlı olarak, “Türk Asar-ı Atikası Müdürlüğü” kurulmuştur. Bu müdürlük her türlü arkeolojik ve Etnografik buluntunun toplanması ve korunmasına yönelik çalışmaları üstlenmiştir. Atatürk’ün emriyle 5 Kasım 1922 yılında “Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat” başlığı altında bir genelge yayımlanmıştır. Türk müzeciliğinin geleceği için önemli bir adım olan bu genelgede; müzelerin görev ve sorumlulukları açıklanmış, çalışmaların ne şekilde yapılacağı belirlenmiştir. 1933 yılında “Antikitele ve Müzeler Direktörlüğü” adını almıştır. 1946 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı’nın kurulmasıyla “Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü” adı ile bu bakanlığa bağlanmıştır. 1971 yılında Kültür Bakanlığı’nın kurulmasıyla bu bakanlığa bağlanmıştır. Kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, tanıtmak ve ülke ekonomisine kazandırmak gibi amaçlar taşıyan TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, günümüzde yetkili mercidir⁴³.

⁴² Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.unesco.org.tr/?page=11:0:5:turkce> (Erişim Tarihi 08.02.2018)

⁴³ Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43034/tarihce.html> (Erişim Tarihi 07.04.2018)

2.1. Uluslararası Kurumların Faaliyetleri

2.1.1. ICOMOS-Atina Tüzüğü 1931- (*Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments*)⁴⁴

Atina Tüzüğü, arkeolojik alanlardaki kazı çalışmaları ile birlikte ya da bağımsız olarak yürütülen restorasyon çalışmalarının ilkelerini kapsamaktadır. Bu tüzükte restorasyon işleminde farklı görüşlerin birleştirilmesi, yapının tüm evrelerinin gösterilmesi, araştırmacıları yanıltacak eklemelerin yapılmaması, özellikle antik dönem yapı restorasyonlarında mümkün olan en az ek ve nötr malzeme ile çalışılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Aşağıdaki tüzük maddeleri konumuz açısından önemlidir:

Madde 3- Artık kullanılmayan ve geçmiş uygarlıklara ait anıtlarda, örneğin antik dönem eserlerinde, her tür bütünlümeden kaçınılmalıdır. Böyle yapılarda ancak anastilosis, yani kalıntının genel çizgilerini ortaya çıkarmak ve korunmasını sağlamak amacıyla, mümkün olan en az ek ve nötr malzeme ile dağılmış parçaların birleştirilmesi işlemi söz konusu olabilir.

Madde 10- Antik eserlerin gün ışığına çıkarıldığı kazı ve araştırmalarda, topraktan çıkan kalıntıların düzenlenmesi ve in-situ bırakılacak olan sanat eserlerinin sürekli olarak korunması çabalarını kapsayan “kurtarma” çalışması derhal ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

2.1.2. ICOMOS - Venedik Tüzüğü 1964 - (*International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*)⁴⁵

Venedik Tüzüğünde, tarihi anıtların korunması ve onarımı için ilgili tüm bilim dallarından ve bilimsel tekniklerden yararlanılması gerektiği, bu anıtların bir sanat

⁴⁴ Orijinal İngilizce metin için bkz.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0997330001496825715.pdf , Türkçe tam metin için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0997208001496825715.pdf (Erişim Tarihi 21.01.2018)

⁴⁵Orijinal İngilizce metin için bkz.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0613030001496825607.pdf , Türkçe tam metin için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0612886001496825607.pdf (Erişim Tarihi 21.01.2018)

eseri olmasının yanı sıra tarihi belge niteliğinde olduğu vurgulanmıştır. Arkeolojik alanlarda yıkıntıların sürekli olarak korunmasının ve yapıların anlaşılmasını sağlayacak her türlü uygulamanın gerçekleştirilmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Aşağıdaki tüzük maddeleri konumuz açısından önemlidir:

Madde 4- Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Madde 5- Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

Madde 6- Anıtların korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.

Madde 7- Bir anıtın tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür varlığının tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına - anıtın korunması bunu gerektirdiği, ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında - izin verilmemelidir.

2.1.3. UNESCO - Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi 1972 - (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)⁴⁶

12-17 Kasım 1972 tarihleri arasında kültürel ve doğal mirasın yok olma tehlikesi altında olduğu düşüncesiyle Paris'te UNESCO kongresi toplanmıştır. Kongrede kültürel ve doğal mirasa sahip bölgelerde mirasın korunması, onarılması ve sunumu için etkili tedbirlerin alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu kongrede alınan kararlarla bir sözleşme oluşturulmuş ve bu sözleşme 1983 yılında Türkiye

⁴⁶İngilizce tam metin için bkz.

http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html , Türkçe çevirisi için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi 21.01.2018)

tarafından onaylanmıştır⁴⁷. Aşağıdaki sözleşme maddeleri konumuz açısından önemlidir:

Madde 4: Anlaşmaya taraf olan her devletin kendi topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın tanımlanması, korunması, sunumu ve aktarımı sorumluluğu öncelikli olarak o devlete aittir. Bu amaçla kendi kaynaklarını en üst seviyede kullanmalı, uluslararası yardım ve işbirliği ile mali, sanatsal, bilimsel ve teknik alanlarda elinden gelenin en iyisini yapacaktır.

Madde 5: Kendi topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın korunması ve sunumu için etkili tedbirlerin alınmasını sağlamak için her taraf devlet:

- Kültürel ve doğal mirasın toplumun hayatında bir işlev görmesini ve bu mirasın korunmasını kapsamlı planlamayı amaçlayan genel bir politikayı kabul etmek,
- Bu tür hizmetlerin mevcut olmadığı yerlerdeki kültürel ve doğal mirasın korunması ve sunumu için bir veya birden fazla hizmet sunmak,
- Bilimsel araştırmalar yapmak ve devletin kültürel ve doğal mirasını tehdit eden tehlikelere karşı çalışma usullerini düzenlemek,
- Bu mirasın tanımlanması, korunması, sunumu ve rehabilitasyonu için gerekli olan yasal, bilimsel, teknik, idari ve mali önemleri almak,
- Kültürel ve doğal mirasın korunması ve sunumunda eğitim için ulusal veya bölgesel merkezler kurmak ve bilimsel araştırmalar teşvik etmekle yükümlüdür.

2.1.4. ICOMOS - Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü-1987 - (*The Washington Charter*)⁴⁸

Tüzük, tarihi kentlerin ve alanların korunması ile ilgili ilkeler, bakım ve restorasyonlarının yanı sıra geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları kapsar. Tüzükte farklı disiplinlerden yararlanarak (arkeoloji, tarih, mimarlık, sosyoloji vb.) tarihi kent ve kentsel alanların koruma planlarının oluşturulması ve yeni işlev kazandırılacak alanlarda tarihi kentin karakterine uyumlu olması önerilmiştir. Aşağıdaki tüzük maddeleri konumuz açısından önemlidir:

⁴⁷ Sözleşmeye, 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla katılmamız uygun bulunmuş, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

⁴⁸ Orijinal İngilizce metin için bkz. https://www.icomos.org/charters/towns_e.pdf , Türkçe tam metin için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0884650001353670152.pdf (Erişim Tarihi 20.01.2018)

Madde 5: Tarihi kent ve kentsel alanların korunması için yapılacak planlama çalışmaları öncesinde disiplinlerarası araştırmalar yürütülmelidir. Koruma planları arkeoloji, tarih, mimarlık, teknikler, sosyoloji ve ekonomi bileşenlerini gözetmelidir. Koruma planının başlıca hedefleri ve bunlara erişmek için yararlanılacak yasal, yönetsel ve parasal araçlar da açıkça belirtilmelidir.

Madde 7: Sürekli bakım tarihi bir kentin ve kentsel alanların başarılı olarak korunmasının anahtarıdır.

Madde 8: Yeni işlev ve etkinlikler tarihi kent veya kentsel alanın karakteriyle uyumlu olmalıdır. Bu alanların çağdaş yaşama uyarlanması için gerekli teknik servislerin getirilmesi veya iyileştirilmesi işlemleri özenle yapılmalıdır.

Madde 12: Tarihi bir kent veya kentsel alandaki trafik denetlenmeli, park alanları tarihi dokuyu veya çevresini zedelemeyecek şekilde düzenlenmelidir.

Madde 15: Halkın katılımını sağlamak ve katkıları yüreklendirmek için, okul yaşındaki çocuklardan başlayarak, bütün kentlileri bilgilendiren bir program hazırlanmalıdır.

2.1.5. ICOMOS – Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü-1990 (*Charter of Protection and Management of Archaeological Heritage*)⁴⁹

Tüzük, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesini oluşturan arkeolojik mirasın gelecek kuşaklara aktarılması için korunması ve doğru yönetimi ile ilgili ilkeleri ve yol gösterici kuralları kapsamaktadır. Aşağıdaki tüzük maddeleri konumuz açısından önemlidir:

Madde 2: Arkeolojik mirasın korunması ile ilgili politikalar arazi kullanımı, gelişme ve planlama kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmalıdır. Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar sürekli olarak gözden geçirilmeli, güncel tutulmalıdır. Arkeolojik rezerv alanlarının yaratılması bu tür politikaların parçası olmalıdır. Halkın etkin katılımı arkeolojik mirasın korunması ile ilgili politikaların bir parçası olmalıdır. Karar vermek için bu gereklidir. Halka bilgi verilmesi bütünleşik korumanın önemli bir bileşenidir.

Madde 7: Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda onun korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi

⁴⁹ İngilizce orijinal metin için bkz.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0845200001353670083.pdf, Türkçe tam metin için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0844861001353670083.pdf (Erişim Tarihi 20.01.2018)

araçtır. Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncellenmelidir. Sunuşta, geçmişi anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir.

2.1.6. ICOMOS - Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Kültürel Miras Değerlerine Sahip Alanlarda Turizmin Yönetimi-1999 - (*International Cultural Tourism Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance*)⁵⁰

Küreselleşmenin arttığı bir dönemlerde kültür mirasının ve çeşitliliğinin korunması, restorasyonu, sunumu ve yorumu toplumlar için önemli bir konu haline gelmiştir. Bu tüzükte, kültür mirasının öneminin ev sahibi topluluğa aktarılması, turizm endüstrisi tarafından kültür mirası yönetimi ve korunması için girişimlerde bulunulması, kültür mirası alanlarının sunumu, yorumu ve kültürel etkinlikleri ile ilgili stratejiler geliştirilmesi gibi hedefleri kapsamaktadır. Aşağıdaki tüzük maddeleri konumuz açısından önemlidir:

İlke 1.1: Doğal ve kültürel miras, tarihi gelişimin hikayesini anlatan, somut ve tinsel bir kaynaktır. Çağdaş yaşamda önemli bir yeri vardır ve fiziksel, entellektüel ve duygusal olarak geniş kitlelerin erişimine açık olmalıdır. Kültür mirasın yerel halk ve ziyaretçiler tarafından anlaşılmasını ve takdir edilmesini kolaylaştıracak, fiziksel özelliklerinin, soyut yönlerinin, çağdaş kültürel anlatımların ve genel çerçevenin korunması ve yaşatılmasına yönelik programlar adil ve halkın ödeme gücüne uygun olmalıdır.

İlke 1.2: Doğal ve kültürel mirasın önemi, özelliklerine bağlı olarak farklılaşır; kimi alan evrensel düzeyde, kimi ulusal, bölgesel ve yerel değerdedir. Bu önem yerel halka ve ziyaretçilere çağdaş eğitim, medya, teknolojiye yararlanarak, uygun ve ulaşılabilir, heyecan verici programlarla, tarihi, çevresel ve kültürel bilginin kişisel yorumuyla sunulmalıdır.

İlke 1.3: Yorum ve sunum programları, doğal ve kültürel mirasın uzun süre yaşamasını sağlayacak üst düzey bilinçlenmenin ve desteğin oluşmasını kolaylaştırmalı ve cesaretlendirmelidir.

İlke 2.2: Kültür mirası kaynakları veya değerleri ile turizm arasındaki ilişki dinamik; sürekli değişirken, fırsatların yanı sıra riskler ve çatışma yaratır. Turizm projeleri, etkinlikleri ve gelişmeleri olumlu sonuçlar vermeli; ziyaretçinin gereksinim ve istekleri karşılanırken, kültür mirası ve yerel halkın yaşam tarzı üzerinde oluşacak olumsuz etkiler en aza indirgenmelidir.

⁵⁰ İngilizce orijinal metin için bkz.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0005233001353670786.pdf, Türkçe tam metin için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0473172001407841550.pdf (Erişim Tarihi 20.01.2018)

İlke 2.5: Turizmi geliştirme ve altyapı projeleri kültür mirası alanlarının estetik, sosyal ve kültürel boyutlarını, doğal ve kültürel peyzaj değerlerini, biyolojik çeşitlilik özelliklerini ve daha geniş ölçekte görsel çerçevesini dikkate almalıdır. Yerel malzeme kullanımı tercih edilmeli, yerel mimari üsluplar veya sivil mimari gelenekleri gözetilmelidir.

İlke 2.6: Kültürel alanların turizme açılmasından önce, yönetim planları yapılarak, kaynağın doğal ve kültürel değerleri saptanmalıdır. Daha sonra, özellikle artan ziyaretçi sayısının yerin fiziksel özellikleri, bütünlüğü, ekolojisi, biyolojik çeşitliliği, yerel erişilebilirlik, ulaşım sistemleri ve ev sahibi topluluğun sosyal, ekonomik ve kültürel esenliği üzerinde yaratacağı değişimin kabul edilebilir sınırları belirlenmelidir. Eğer olası değişim kabul edilen sınırı aşıyorsa, öneri proje gözden geçirilmelidir.

İlke 3.1: Koruma ve turizm programları ziyaretçinin değerli kültürel özelliklerini anlamasını ve koruma gerekliliğini kavramasını sağlayacak biçimde, üst düzeyde bilgi sunmalı, ziyaretçinin hoşça vakit geçirmesine olanak sağlamalıdır.

İlke 3.2: Ziyaretçiler, istedikleri takdirde, alanı kendi tercih ettikleri hızda dolaşabilmelidir. Alanın bütünlüğü ve fiziksel yapısı, doğal ve kültürel özellikleri üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek için özel dolaşım rotaları belirlenmesi gerekebilir.

İlke 5: Turizm ve koruma etkinlikleri ev sahibi topluluğa yarar sağlamalıdır.

İlke 6.1: Turizm tanıtma programları gerçekçi beklentiler yaratmalı ve alanı ziyaret etmeyi düşünenlere söz konusu yerin ve ev sahibi topluluğun kültürel miras değerleri hakkında bilgi vermeli, böylece ziyaretçilerin alanda uygun şekilde davranmaları sağlanmalıdır.

2.1.7. ICOMOS - Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü 2008 - (ICOMOS Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites)⁵¹

Açık hava müzeleri için rehber niteliğindeki bu tüzük, kültürel miras alanlarının ziyaretçileri tarafından daha iyi algılanabilmesi için bu alanlarda gerçekleştirilmesi gereken sergileme, sunum ve yorumlama ilkelerini kapsamaktadır. Bu tüzükle kültürel miras alanlarında yapılacak çalışmaların anlaşılır olması, güvenilir kaynaklar kullanılarak bilgi edinilmesi, sürdürülebilir olması gibi hedefler belirlenmiştir. Ayrıca tüzükte algılama ve sunumun tanımı yapılmasının ardından kültürel miras alanlarının sunumu ve algılanması 7 ilke altında açıklanmıştır⁵².

⁵¹ İngilizce tam metin için bkz.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0397812001353671158.pdf (Türkçe çevirisi bulunmamaktadır.) (Erişim Tarihi 20.01.2018).

⁵² Tüzük maddeleri İngilizce'den Türkçe'ye tarafımızca çevrilmiştir.

Algılama, halkın farkındalığının artırılması ve kültürel, arkeolojik miras alanının anlaşılabilirliğini sağlamak için gerçekleştirilen potansiyel faaliyetlerin tümüne verilen addır. Bunlar basılı ya da elektronik yayınlar (rehberler, broşürler, bilimsel araştırma yayınları vb.), kamuya açık eğitimler, yerinde veya yakınında olan enstalasyonlar (yerleştirme), eğitim programları, toplumsal aktiviteler, devam eden araştırmalar, öğretim programları ve yorumlama sürecinin kendi değerlendirmesini de kapsamaktadır.

Sunum, bir kültürel ya da arkeolojik miras alanında, yorumlayıcı öğelerin fiziksel olarak erişimini kapsamaktadır. Bilgilendirme panelleri, müze tipi ekranlar, eğitimler ve rehberli turlar, multimedya uygulamaları, web sitesi örnek olarak gösterilebilir.

İlke 1: Erişim ve Anlaşılma

Algılama ve sunum programları halkın kültürel miras alanına fiziksel ve entelektüel erişimini kolaylaştırmalıdır.

1.1: Etkili bir algılama ve sunum, kişisel tecrübeyi, kamu saygınlığını ve anlayışını artırmalı; kültürel miras alanlarının korunmasının önemini belirtmelidir.

1.2: Algılama ve sunum, bireyleri ve toplulukları alan ile ilgili kendi algılamalarını oluşturmayı amaçlamalı ve daha fazlasını keşfe teşvik etmelidir.

1.3: Algılama ve sunum programları kitleleri demografik ve kültürel olarak tanımlamalı ve değerlendirmelidir. Alanın değerini ve önemini çeşitli kitlelere iletmek için her türlü çaba gösterilmelidir.

1.5: Algılama ve sunum aktiviteleri toplumun farklı kitlelerin tümü için ulaşılabilir olmalıdır.

1.6: Kültürel miras alanlarında fiziksel erişimin güvenlik ya da koruma endişeleriyle kısıtlandığı durumlarda algılama ve sunum programları alan dışında yapılmalıdır.

İlke 2: Bilgi Kaynakları

Algılama ve sunum programları kabul edilmiş bilimsel ve akademik yöntemlerle elde edilen bilgilere ve yaşayan kültürel geleneklere dayanmalıdır.

2.1: Algılama, bir alana atfedilen sözlü ve yazılı bilgilerin, maddi kalıntıların, geleneklerin çeşitliliğini göstermelidir. Bu bilgilerin kaynakları belgelendirilmeli ve kamuya açık hale getirilmelidir.

2.2: Algılama, alanı ve çevresini kapsamlı bir şekilde araştırılmış, disiplinler arası bir çalışmaya dayandırılmalıdır.

2.4: Sanatçılar, mimarlar ya da bilgisayar modellemeleri tarafından hazırlanan yazılı, sözlü, görsel öğeler çevresel, arkeolojik, mimari ve tarihsel verilerin sistematik analizine dayandırılmalıdır. Görsel sunumların bilgi kaynakları açık bir şekilde belgelendirilmeli ve karşılaştırma yapılabilmesi için alternatif örnekler sağlanmalıdır.

İlke 3: Bağlam ve Dekor

Kültürel miras alanlarının yorumlanması ve algılanması geniş sosyal, kültürel, tarihsel ve doğal bağlam ve dekor çerçevesinde yapılmalıdır.

3.1: Algılama, bir sitenin çok yönlü tarihi, siyasi, manevi ve sanatsal bağlamlarındaki önemini araştırmalıdır. Alanın kültürel, sosyal ve çevresel önemini ve değerini tüm yönleri ile ele almalıdır.

3.2: Bir kültürel miras alanının oluşumundaki tüm tarihi evreler algılama ve sunum programlarında belirtilmeli ve bu evrelerin alana kattığı öneme saygı gösterilmelidir.

3.4: Çevre bölgenin peyzajı, doğal çevresi ve coğrafi özellikleri, alanın tarihsel ve kültürel öneminin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu nedenle dikkate alınması gerekir.

3.5: Kültürel gelenekler, müzik, tiyatro, edebiyat, yerel gelenekler, mutfak kültürü gibi bir alanın somut unsurları, sunum ve algılama programlarında dikkate alınmalıdır.

İlke 4: Özgünlük

Kültürel miras alanlarının algılanması ve sunumu Nara Dokümanı (1994) temel ilkelerine riayet etmelidir⁵³.

4.1: Özgünlük yalnızca insan topluluklarına değil maddi kalıntılara da duyulan ilgidir. Bir kültür miras alanında gerçekleştirilen sunum ve algılama programları alanın geleneksel ve sosyal işlevlerine, yerel halkın ve ilgili toplulukların kültürel uygulamalarına da saygı göstermelidir.

4.3: Algılama ve sunumda kullanılan tüm görsel öğeler (kiosklar, yürüyüş yolları, bilgi panoları gibi) kolaylıkla tanımlanabilir, alanın karakterine, kültürel ve doğal çevresine uygun ve duyarlı olmalıdır.

4.4: Kültürel miras alanında, algılama ve sunum programları çerçevesinde gerçekleştirilen konser, drama gibi performanslar alanın fiziki çevresini korumalı ve yerel halkı rahatsız etmemelidir.

İlke 5: Sürdürülebilirlik

Bir kültürel miras alanı için hazırlanan algılama ve sunum planı, alanın kültürel ve doğal çevresine ve sürdürülebilirliğine duyarlı olmalıdır.

5.1: Algılama ve sunum programlarının geliştirilmesi ve uygulanması; kültürel miras alanlarının genel planlama, bütçeleme ve yönetim sürecinin ayrılmaz bir parçası olmalıdır.

5.3: Gerçekleştirilen algılama ve sunum uygulamaları koruma, eğitim ve kültürel hedeflere hizmet etmelidir. Bu uygulamaların başarısı yalnızca ziyaretçi sayısı ya da ziyaretçi gelirleri temelinde değerlendirilmemelidir.

⁵³ Nara Dokümanı (The Nara Document on Authenticity), 1994 yılında Japonya tarafından Venedik Tüzüğü'nün ilkelerini daha genişleterek Japonya'da kültürel miras alanlarında yapılacak uygulamalarda özgünlüğün ilkelerinin belirlendiği bir belgedir. Orijinal İngilizce metin için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0280416001353669454.pdf
Türkçe metin için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0280118001353669454.pdf (Erişim Tarihi 20.01.2018)

5.4: Algılama ve sunum, koruma sürecinin ayrılmaz bir parçası olmalı; böylece alanda karşılaşılan koruma sorunları ile ilgili halkın farkındalığı artırılmalıdır.

5.5: Bir alanda algılama ve sunum programları çerçevesinde hazırlanan teknik ya da teknolojik öğeler, sunumun kalıcı bir parçası haline gelebilmesi için etkili olarak tasarlanıp inşa edilmeli ve bakımları düzenli olarak yapılmalıdır.

5.6: Sunum programları, eğitim, öğretim ve istihdam fırsatları aracılığıyla tüm çevresine adil ve sürdürülebilir, ekonomik, sosyal, kültürel fayda sağlamayı amaçlamalıdır.

İlke 6: Kapsamlılık

Kültürel miras alanlarının yorumlanması algılanması programları, miras uzmanları, ev sahibi ve ilişkili topluluklar ve diğer kişiler arasındaki işbirliğinin sonucunda oluşturulmalıdır.

6.1: Algılama ve sunum programları farklı disiplinlerdeki akademisyenler, koruma uzmanları, devlet yetkilileri, alan yöneticileri, turizm operatörleri ve diğer disiplinler arası uzmanların işbirliği ile hazırlanmalıdır.

6.3: Algılama ve sunum programlarının genişletilmesi ya da yeniden gözden geçirilmesi gerekirse bu, halkın yorum ve katılımına açık olmalıdır.

İlke 7: Araştırma, Eğitim ve Değerlendirme

Sürekli araştırma, eğitim ve değerlendirme, bir kültürel miras alanının algılanmasında temel bileşenlerdir.

7.1: Bir kültürel miras alanının sunumu planı belli öğelerin yapılması ile tamamlanmış sayılmamalıdır. Sürekli araştırma ve danışma alanın önemi anlamak ve takdir etmek için gereklidir.

7.2: Algılama ve sunumda kullanılan öğeler devamlı revizyonu ve genişletmeyi kolaylaştıracak şekilde tasarlanmalıdır.

7.3: Algılama ve sunum programlarının ve bunların alana olan fiziksel etkileri bilimsel olarak devamlı izlenmeli, değerlendirilmeli ve periyodik olarak halkın geri bildirimini alınmalıdır.

7.4: Algılama ve sunum programları her yaştan insana hitap eden bir eğitim kaynağı olarak düşünölmelidir. Bu programların planlamasında okul müfredatlarında, yaşam boyu öğrenme programlarında, medyada, özel etkinliklerde ve dönemsel gönüllü katılımlarında olası kullanımlar hesaba katılmalıdır.

2.1.8. ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi 2013⁵⁴

Bildirge, mimari mirasın korunmasında sorumlu olan tüm disiplinler ve toplumun farklı kesimleri için tanımları, temel ilkeleri, korumanın süreç ve araçlarını, korumanın eğitimi ve politikasını, koruması yapılan yapıların topluma mal edilmesi gerektiğini kapsar. Ayrıca mimari korumanın, mirasın bütünlüğünü ve parçası olduğu sosyal ve kültürel çevre ile birlikte ele alınması gerektiğini savunur. Bildirgenin aşğıdaki mimari mirasa müdahale ilkeleri konumuz açısından önemlidir:

1: Mimari mirasın korunmasına yönelik müdahalelerde yapının özgünlüğünün tüm boyutlarıyla korunması esastır.

4: Müdahaleler, daha sonra gerçekleştirilecek araştırma ve çalışmaları yanıltmamalı, özgün yapıya olabildiğince zarar vermeden kaldırılabilir ve/veya yenilenebilir tekniklerle yapılmalıdır.

9: Her kültür varlığının kendine özgü sorun ve potansiyeli olduğu göz önüne alındığında, evrensel ve ulusal yaklaşımlara uyulmak koşuluyla projelendirme ve uygulamada değişik değerlendirme ve çözümler gerekebileceği kabul edilmelidir. Bu kabulün doğal sonucu olarak, bu çok zengin ve çeşitlilik gösteren kültürel mirasın belgelenmesi, değerlendirilmesi ve uygulamaya yönelik müdahalelerin belirlenmesinde genellemelerden kaçınılmalıdır.

2.1.9. ICOMOS – Kültürel Öneme Sahip Alanlarda Avusturya ICOMOS Tüzüğü The Burra Charter - 2013⁵⁵

⁵⁴ Türkçe tam metin için bkz.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0623153001387886624.pdf (Erişim Tarihi: 20.01.2018)

⁵⁵ 1979 yılında yayımlanan Burra Tüzüğü, 1981, 1988 ve 1999'da değişikliğe uğramış; 2013 yılında ise son halini almıştır. İngilizce tam metin için bkz. <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (Erişim Tarihi: 20.01.2018)

Avusturya ICOMOS komitesi tarafından hazırlanan tüzük, kültürel öneme sahip alanlarda gerçekleştirilecek koruma ve sunum çalışmaları için oluşturulan ilkeleri kapsamaktadır. Bu tüzüğün aşağıdaki maddeleri konumuz açısından önemlidir⁵⁶:

Madde 1: Tanımlar

1.1. Kültürel Önem: Geçmiş, günümüz ya da gelecek kuşaklar için estetik, tarihi, bilimsel, sosyal veya ruhsal değer anlamına gelir. Kültürel önem alanın kendisi, dokusu, yerleşimi, kullanımı, kayıtları, bağlantılı alanları ve nesnelere ile şekillenir. Farklı kişi ve gruplar için farklı değerler içerebilir.

Madde 2: Koruma Prensipleri

2.1. Kültürel öneme sahip alanlar korunmalıdır.
2.2. Korumanın amacı alanın önemini korumaktır.
2.3. Koruma kültürel öneme sahip alanların yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır.

Madde 5: Değerler

5.1. Bir yerin korunması, diğer bir yerin değerinde gereksiz bir vurgu yapılmaksızın kültürel ve doğal öneminin tüm yönlerini tanımlamalı ve dikkate alınmalıdır.

Madde 6: Burra Tüzüğü Süreci

6.1: Bir yerin kültürel önemi ve geleceğini etkileyen konularda karar verilmeden bilgi toplanmalı ve analiz edilmelidir. Öncelikle alanın önemi belirlenmeli, alana uygun yönetim politikası geliştirilmeli ve alan bu politika ile yönetilmelidir.

6.2: Bir alanı yönetme politikası, kültürel önemini anlamaya dayanmalıdır.

Madde 8: Düzenleme

Koruma, uygun bir düzenlemenin muhafaza edilmesini gerektirir. Bu görsel ve duyuşsal düzenlemenin korunmasının yanı sıra manevi ve kültürel ilişkilerin de korunmasını kapsar. Düzenlemeyi etkileyecek inşa, yıkım ve müdahale gibi değişiklikler uygun değildir.

⁵⁶ Tezde kullanılan tüzük maddeleri yazar tarafımızca çevrilmiştir.

Madde 10: İçerik

Bir alanın kültürel önemine katkıda bulunan içerikler, demirbaşlar ve nesnelere o alanda bulundurulmalıdır. Korunmalarını tehdit edecek bir unsur olmadıkça kaldırılmaları kabul edilemez.

Madde 12: Katılım

Bir alanın koruma, sunum ve yönetim uygulamalarında alanla ilgili sosyal, kültürel sorumlulukları olan kişilerin katılımı sağlanmalıdır.

Madde 25: Yorumlama

Birçok yerin kültürel önemi kolayca anlaşılabilir ve sebeple yorumlama (algılama) ile açıklanmaya ihtiyaç duyar. Yorumlama, anlayış ve katılımı artırmalı ve kültürel açıdan uygun olmalıdır.

2.2. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Alınan Kararlar

2.2.1. 2863 no.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu⁵⁷

21.07.1983 tarih ve 18113 sayılı resmi gazete yayımlanarak yürürlüğe giren bu kanun ile taşınabilir ve taşınmaz, korunması gereken doğal ve kültürel varlıklarının tanımı yapılmış, bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişiliklerin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Kanunun 3. Maddesinde tanımı verilen çevre düzenleme projesi, yönetim alanı ve yönetim planı kavramları konumuz için önemlidir.

"Çevre düzenleme projesi"; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.

"Yönetim alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel

⁵⁷Kanunun tam metni için bkz. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf> (Erişim Tarihi 20.01.2018),

idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

"Yönetim plânı"; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlardır.

Aşağıdaki kanun 5., 8., 17., 18. ve 45.maddeleri ise arkeolojik açık hava müzelerinin Türkiye'deki işleyişinin kavranabilmesi için önemlidir:

Madde 5: Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

Madde 8: Tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına aittir.

Madde 17: Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır. Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulanması, denetimi, koruma amaçlı imar planı değişiklikleri, plan müellifleri ile planlama ekibinin niteliği ve yeterliliği ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlıkça hazırlanan yönetmelikle belirlenir.

Madde 18: Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden itibaren üç ay içinde koruma bölge kurulunca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez.

Madde 45: Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve çevre düzenlemeleri ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılır.

2.2.2. 5366 no.lu Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun⁵⁸

⁵⁸ Kanunun tam metni için bkz. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

16.06.2005 tarihi ve 25866 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu kanun ile sit alanı olarak tescil edilmiş bölgelerde, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restorasyon faaliyetleri yapılması, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması amaçlanmıştır. Taşınmaz kültür varlıkları için doğal afet risklerine karşı önlem alınarak bu alanların yaşatılarak kullanılması hedeflenmiştir. Kanunla, bu hedeflerin uygulanmasında gerçekleştirilecek çalışmalara ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Aşağıdaki kanun maddeleri konumuz açısından önemlidir:

Madde 8: Yetkili idare öncelikle yenileme uygulaması yapacağı bölgeyi tespit ederek halihazır harita üzerinde koordinatlı olarak yenileme alanı sınırlarını belirler. Belirlenen yenileme alanında tüm çalışmaları yapmak üzere uygulama birimi görevlendirilir.

Madde 9: Mevcut durumun tespiti için, alanın halihazır yapısı ve haritaları, kadastral bilgileri, taşınmazların mülkiyet durumu, mevcut kullanım fonksiyonları, bölgenin nüfus yapısı, uluslararası anlaşmalardan doğan kazanılmış haklar ve buna benzer konulardaki gerekli bilgi ve belgeler derlenir.

Madde 14: Yenileme alanlarında uygulama bir bütün halinde yapılabileceği gibi etaplar halinde de yapılabilir. Yetkili idareler etap projelerini kendileri yapabilecekleri gibi, diğer kamu kurum ve kuruluşları, gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerine de yaptırabilir.

Madde 20: Mülkiyeti Hazineye ait olduğu tespit edilen taşınmazlarla ilgili olarak, yetkili idareler öncelikle mülkiyeti Hazineye ait taşınmaz malların kendi adlarına devri için ilgili tapu sicil müdürlüğünden talepte bulunur. İlgili tapu sicil müdürlüğü talebin ulaşmasından itibaren en geç bir ay içinde bu tescili resen yapar. Bu işlemler her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Madde 26: Yenileme alanlarındaki yenileme uygulama projelerinin uygulaması yetkili idareler tarafından yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına veya gerçek ve tüzel kişilere de yaptırılabilir.

2.2.3. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik⁵⁹

11.06.2005 tarih ve 25842 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu yönetmelik; tarih öncesi ve tarihi dönemlere ait bilim, kültür, din ve sanat ile ilgili

⁵⁹Yönetmeliğin tam metni için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14436/korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varliklarinin-yapi-es-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

olan ya da bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer altında, yer üstünde ve su altındaki taşınmaz varlıklar olarak tanımlanan yapıların belirlenmesi, bakım ve onarımının yapılması, yapı ile ilgili proje ve uygulamaların denetim ve esaslarını kapsamaktadır⁶⁰. Yönetmeliğin aşağıda yer alan 6. ve 9. maddeleri konumuz açısından önemlidir:

Madde 6: Taşınmaz kültür varlıklarının bakım, onarım ve yapı esasları ile proje uygulamaları Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ve koruma bölge kurulunun aldığı kararlar doğrultusunda yürütülür.

Madde 9: Esaslı onarımlarda, tescilli yapı için hazırlanacak rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ve diğer belgeler koruma bölge kuruluna sunulur. Koruma bölge kurulunun onayladığı proje ve koşullarda uygulama gerçekleştirilir. Uygulamalara ilişkin denetleme; Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğe göre yapılır.

2.2.4. Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik⁶¹

26.07.2005 tarih ve 25887 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu yönetmelik doğal sit alanları haricindeki sit alanları ve bunların etki alanlarındaki bölgelerde yapılacak olan koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, onaylanması, uygulaması ve denetimi süreçlerinde uygulanacak esasları kapsamaktadır⁶². Aşağıdaki 14., 15. ve 23. yönetmelik maddeleri konumuz açısından önemlidir:

⁶⁰Bu Yönetmelik, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 18 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

⁶¹Yönetmeliğin tam metni için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14430/koruma-amacli-imar-planlari-ve-cevre-duzenleme-projeler-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

⁶² Bu Yönetmelik, 21/7/1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 17. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Madde 14: Sit alanlarında yer alan ören yerlerinin çevre düzenleme projesinin yapılması için sit alanına ilişkin koruma amaçlı imar planının bulunması esastır.

Ancak ören yerinde bulunan arkeolojik değerlerin korunması ve değerlendirilmesine ilişkin olarak ivedi önlemlerin alınmasının zorunlu olduğu hallerde koruma amaçlı imar planı olmadan da çevre düzenleme projesi hazırlanabilir. Bu proje koruma amaçlı imar planı ve yönetim planının hazırlanmasında değerlendirilir ve gerekiyorsa koruma amaçlı imar planı ve yönetim planının ana yaklaşımları doğrultusunda yeniden düzenlenir.

Çevre düzenleme projeleri, ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini etkin bir şekilde korumak üzere, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunların çözümü amacıyla yapım sürecinin genel ilke ve hedefleri, proje belgelerinin içeriği ve biçimi, yapılacak çalışmalarda izlenecek yöntem ve çalışmaların ayrıntılarıyla birlikte Bakanlıkça hazırlanan çevre düzenleme projeleri teknik şartnamesinde belirtilen esaslara uygun olarak hazırlanır. Proje alanının özelliğine göre bu şartnameye ek olarak özel teknik şartname düzenlenebilir.

Madde 15: Çevre düzenleme projelerinin hazırlanmasından sonra bu projeler görüş alınmak üzere koruma bölge kuruluna gönderilir. Koruma bölge kurulu projede değiştirilmesi gerekli hususlar belirlediği takdirde bu hususları kararında belirtir ve gerekli düzenlemelerin yapılmasını Bakanlıktan ister.

Madde 23: Bakanlıkça hazırlanacak çevre düzenleme projelerinde aşağıda belirtilen meslek gruplarından oluşacak proje ekibinin yürütücüsü, asgari beş yıllık tecrübeye sahip mimar veya peyzaj mimarıdır.

Çevre düzenleme projelerini hazırlayacak proje ekibinin içerisinde asgari aşağıdaki uzmanların bulunması gerekir:

- Alanın niteliğine göre mimar ve/veya restorasyon konusunda yüksek lisans yapmış mimar,
- Alanın niteliğine göre sanat tarihçisi ve/veya arkeolog,
- Şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı veya kent plancısı,
- Peyzaj mimarı,

Ancak kazı başkanlığı olan alanlarda kazı başkanının uygun görüşü olması durumunda (b) bendindeki şart aranmaz.

Ayrıca alanın niteliği, sorunları ve potansiyellerinin gerektirmesi halinde diğer meslek gruplarından uzmanlar (jeoloji mühendisi, harita mühendisi, makine mühendisi, elektrik mühendisi ve benzeri) da proje grubunda istihdam edilir

2.2.5. Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge ⁶³

⁶³ Yönergenin tam metni için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14728/arkeolojik-kazılarda-ve-kazi-alanlarında-yapılacak-duze-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

27.06.2005 tarihi ve 89406 sayılı Makam Onayı ile yürürlüğe giren bu yönergeyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı izinleri ile yapılan bilimsel arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve arkeolojik alanın ziyaretçiler tarafından rahatça anlaşılabilmesi, doğanın ve insanların verdiği zarara karşı alınacak tedbirler için esasların belirlenmiştir⁶⁴. Ayrıca bu yönerge restorasyon ve çevre düzenleme projeleri, bilgi ve yönlendirme levhalarının hazırlanma usullerini de kapsar. Aşağıdaki yönerge maddeleri konumuz açısından önemlidir:

Madde 5: Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonunda; Türkiye'nin de taraf olduğu Venedik Tüzüğü ilkeleri, UNESCO'ya üye ülkelerin 1983 yılında kabul ettiği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme" hükümleri esas alınır.

Madde 6: Kazı alanlarında mevcut taşınmaz kültür varlıkları ile kazılar sonucunda açığa çıkartılan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonuna yönelik projeler kazı başkanlıkları tarafından hazırlanır veya hazırlattırılır ve uygulanır.

Madde 8: Arkeolojik alanlarda mevcut veya kazılar sonucu açığa çıkartılan taşınmaz kültür varlıklarının bakım, onarım, korunmasına yönelik çalışmalarda, alanın niteliğine ve koruma problemlerine uygun olarak; farklı disiplinlerden (restorasyon uzmanı, mimar, konservatör, inşaat mühendisi, malzeme koruma uzmanı, zemin mekanikçisi vb.) uzmanlar kazı ekiplerinde bulundurulur.

Madde 13: Bakanlık tarafından yaptırılacak çevre düzenleme projelerinde ve alan yönetim planında değerlendirilmek üzere; kültür turizmini geliştirecek bilgi sunumuna, ziyaretçilerin isteklerinin karşılanmasına yönelik projelere ve gerekli güvenlik önlemlerine temel olacak öneriler Kazı Başkanlığınca hazırlanarak Bakanlığa sunulur.

Madde 16: Kazı sezonu içerisinde ortaya çıkarılan yapı kalıntılarının doğa tahribatı ile yok olmasını önlemek amacıyla gerekli acil önlemler alınır.

a. Alanda yağmur ve zemin suyunun doğru bir şekilde drene edilmesi sağlanır.

b. Yerleşim mekanlarına ait mozaik gibi kırılğan zeminler özellikle kış mevsiminin etkilerinden korunur.

c. Yapı kalıntılarında zarar verecek yabancı ot ve benzeri zararlılar ayıklanır, gerekli görülmesi durumunda atmosferik kirlenmeyi düşüren erozyon ve eğimli yüzeylere toprak kaymasını azaltan dayanıklı, kullanışlı bitkiler ekilir.

Madde 22: Kazı alanındaki taşınmaz kültür varlıkları yıllık ve beş yıllık programlar çerçevesinde tahrip olmalarına fırsat vermeden ve incelenerek yüksek maliyetlere gerek kalmadan korunmalarını sağlamak üzere, saptanan hasar ve bozulmalara göre bakım ve onarımları yapılır.

⁶⁴ Bu Yönerge, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 45.-46. maddeleri, 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanununun 9. maddesi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik'in 9. maddesi hükümleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

Madde 31: Kazı alanlarında;

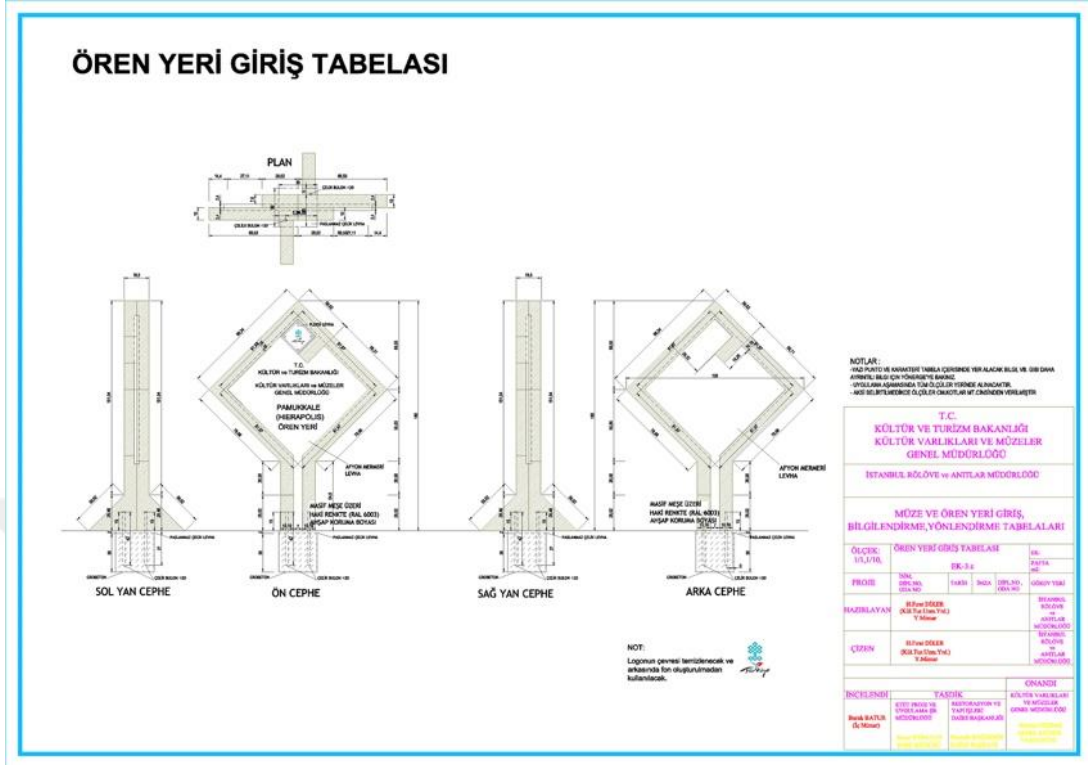
- a- Ören yerlerinin arkeolojik potansiyelleri korunur.
- b- Ören yerleri denetimli olarak ziyaretçilere açılır. Bu çerçevede alanın tanıtımına yönelik gezi güzergahları, bilgilendirme ve tanıtım panoları, günübirlik ihtiyaçlara yönelik hizmet üniteleri ve aydınlatma gibi altyapı hizmetleri projelendirilir.
- c- Mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlar çözümlenir.
- d- Alanın ihtiyaçları çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla giderilir.
- e- Alanda yapılan çalışmalar sırasında, yöre halkı ile doğru bir iletişim kurulur, sahiplenmeyi sağlayıcı ve ilgiyi artırıcı programlar hazırlanır.

2.2.6. Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge⁶⁵

Bakanlık Makamının 23.11.2007 tarih ve 196639 sayılı oluru ile yürürlüğe giren bu yönerge ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzeler ile Bakanlık denetimindeki özel müzeler ve ören yerlerinde sağlıklı ve nitelikli çevreler yaratmak, bilgilendirme, tanıtım, yönlendirme ve tabelaların yarattığı karmaşayı önlemek için hazırlanacak olan bu ögelerde uyulması gereken kurallar belirlenmiştir (Şekil 3.1,2,3). Ayrıca tabelaların boyutları, yazı karakterleri ve bilgi içerikleri hakkında detaylı tanımlamalar yapılmıştır. Aşağıdaki yönerge maddeleri konumuz açısından önemlidir:

- Madde 6:** (1) Ören yeri giriş tabelası; hâkî renkte mat koruyucu ahşap boyası ile renklendirilmiş masif meşeden stilize kültür ağacı formunda olur.
- (2) Tabelanın boyu 180 cm.'dir.
 - (3) Stilize kültür ağacı formundaki tabelaya monte edilen Afyon mermerine yazılacak yazılarda; çift kompenantlı epoksi esaslı siyah boya ile serigrafik tekniği kullanılır.
 - (5) Giriş tabelası, ören yeri girişinde rahatlıkla görülebilecek ve okunabilecek bir yere konur.

⁶⁵ Bu yönerge, 21.7.1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 5.11.1999 tarih ve 665 sayılı İlke Kararı, 5.12.1951 tarih ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na dayanılarak hazırlanmıştır. Yönergenin tam metni için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14761/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-ve-yonlendirme-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

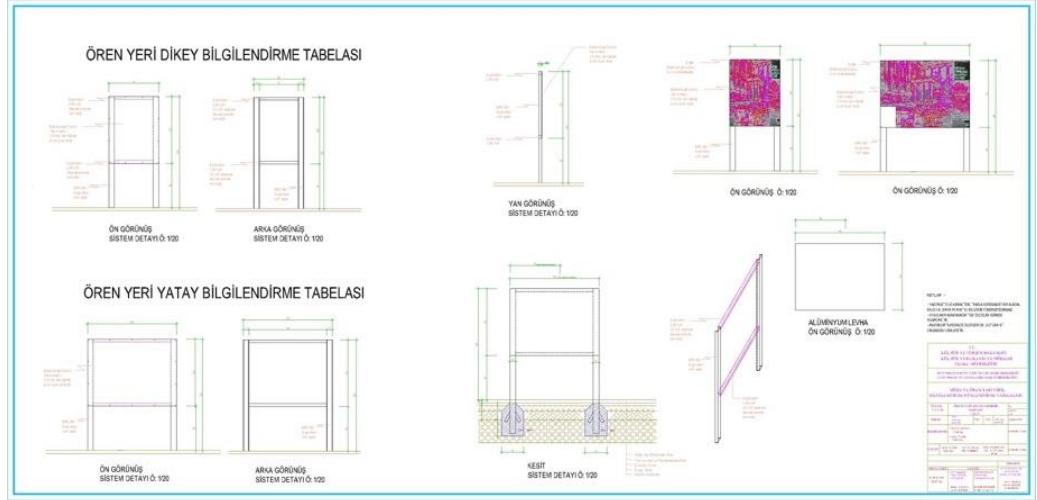
Şekil 2.1: Ören Yeri Giriş Tabelası Çizimi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı⁶⁶

Madde 7: (1) Ören yeri bilgilendirme tabelası; kalınlığı en az 1.5 mm. olan mat krom görümlü, ithal, eloksallı alüminyum levhadan yapılır; paslanmaya karşı fosfatla yüzeyi pasifize edilen ve zemin kotundan en az 80 cm. yükseklikteki sabit ayaklı demir çerçeveye sökülüp takılabilir şekilde bulon vidalarla monte edilir.

(2) Tabela boyutları, 120X90 cm. veya 120X160 cm. olmalıdır.

(5) Bilgi tabelası, ören yeri girişinde rahatlıkla görülebilecek ve okunabilecek bir noktaya konur. İçeriği yoğun olan durumlarda bilgi tabelalarının sayıları artırılır ve gerekli hallerde ören yeri içerisinde kullanılır.

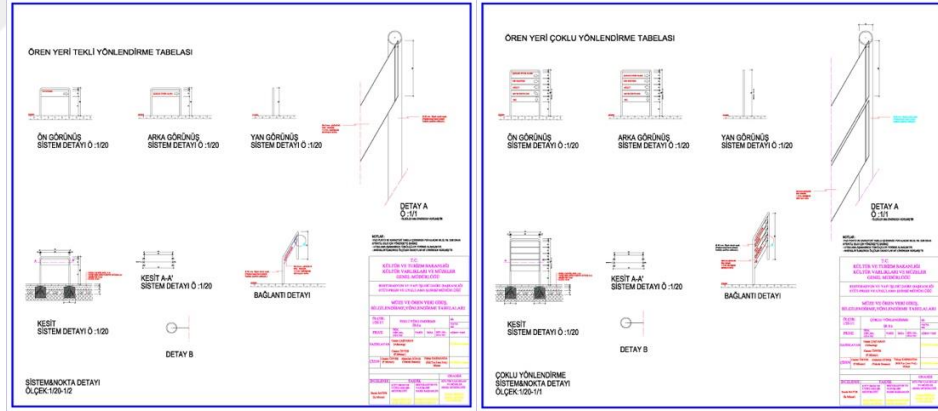
⁶⁶ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14761/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-ve-yonlendirme-.html> (Erişim Tarihi 13.02.2018)

Şekil 2.2: Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası Çizimi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı⁶⁷

Madde 8: (1) Bilgi tabelası, ören yeri girişinde rahatlıkla görülebilecek ve okunabilecek bir noktaya konur. İçeriği yoğun olan durumlarda bilgi tabelalarının sayıları artırılır ve gerekli hallerde ören yeri içerisinde kullanılır.

(4) Yönlendirme tabelası, ören yerinde rahatlıkla görülebilecek ve okunabilecek noktalara konur.

Şekil 2.3: Ören Yeri Tekli ve Çoklu Yönlendirme Tabelası Çizimleri
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı⁶⁸

⁶⁷Şekil, <http://teftis.kulturuzm.gov.tr/TR,14761/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-ve-yonlendirme-.html> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 13.02.2018)

⁶⁸Şekil, <http://teftis.kulturuzm.gov.tr/TR,14761/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-ve-yonlendirme-.html> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 13.02.2018)

2.2.7. 434 no.lu İlke Kararı: Koruma Kurullarına Sunulacak Projelerin Hazırlanmasında Uyulması Gereken Usuller⁶⁹

19.04.1992 tarihinde kabul edilen bu ilke kararı ile kültürel ve doğal varlıklar için yapılacak olan projelerin hazırlanmasından ve uygulamasından mimarların, statüğün, tesisatın, planın ve hesapların hazırlanmasından da mühendislerin sorumlu olacağı belirtilmiştir.

2.2.8. 658 no.lu İlke Kararı: Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları⁷⁰

05.11.1999 tarihinde kabul edilen bu ilke kararı ile arkeolojik sit alanların derecelerine göre kullanım usulleri belirlenmiştir. I. Derece Arkeolojik sitlerde hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesine, bilimsel amaçlar dışında hiçbir kazı yapılmamasına, yeni tarımsal alan açılmamasına, bu alanlardan toprak, kum vb. alınmamasına karar verilmiş; sit alanları içinde gezi yolu, meydan, açık otopark, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi öğelerin koruma kurullarından alınan izinlerle yapılabileceği belirtilmiştir.

2.2.9. 702 no.lu İlke Kararı: Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları⁷¹

15.04.2005 tarihinde kabul edilen bu ilke kararı ile arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar olarak tanımlanan kentsel sitlerde, alana kazandırılacak işlevlerin alan ile uyumuna, gereken altyapı hizmetlerinin kültür katmanına zarar vermeyecek şekilde ele alınmasına, yapı tekniği ve malzemesinin geleneksel doku ile örtüşmesine karar verilmiştir.

⁶⁹Kararın tam metni için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14328/434-nolu-ilke-karari-koruma-kurullarina-sunulacak-proje-.html> (Erişim Tarihi 2001.2018)

⁷⁰Kararın tam metni için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14329/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html> (Erişim Tarihi 21.01.2018)

⁷¹Kararın tam metni için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14344/702-nolu-ilke-karari-kentsel-arkeolojik-sit-alanlari-ko-.html> (Erişim Tarihi 21.01.2018)

2.2.10. 728 no.lu ilke kararı: Kùltür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma Ve Kullanma Koşulları İle İlgili İlke Kararı⁷²

19.06.2007 tarihinde kabul edilen bu ilke kararı ile jeolojik devirlerle tarihöncesi ve tarihi çağlara ait olan ve ender bulunması, özelliği ve güzelliğiyle korunması gereken yeraltında, yer üstünde veya su altından bulunan, kalanlar olarak tanımlanan doğal sitlerin toplumun yararı için mutlaka korunması gerektiği, bu alanlarda bitki örtüsünü, topografyayı ve silueti bozacak tahribatta bulunulamayacağı kararlaştırılmıştır.

Sonuç olarak, kültürel ve doğal mirasın korunması, sunumu ve algılanması; uluslararası ve ulusal kurumlar tarafından uzun yıllardır oldukça önem verilen bir konu olmuştur. Bu sebeple farklı ulusal ve uluslararası organizasyonlar oluşturulmuş, alanlarında uzman kişilerin toplanması ve aynı zamanda devlet otoritelerinin de görüşleri alınarak tüm üye ülkeler için bağlayıcı ortak prensipler oluşturulmuştur. Türkiye’de ise kanunlar, tüzükler ve yasalarla doğal ve kültürel mirasın tanımı yapılmış; kazı, müdahale ve düzenleme süreçleri sınırlandırılmıştır. Açık hava müzeleri ve arkeolojik açık hava müzeleri oluşturulmasında gerçekleştirilecek olan restorasyon, konservasyon, anastilosis, yeniden canlandırma çalışmaları için bu düzenlemeler bağlayıcı özelliktedir.

⁷² Kararın tam metni için bkz. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14353/728-nolu-ilke-karari---kultur-ve-tabiat-varliklarini-ko-.html> (Erişim Tarihi 21.01.2018)

3. ARKEOLOJİK AÇIK HAVA MÜZESİ ÖRNEKLERİ

3.1. Dünya Örnekleri

Dünya’da farklı tarih dönemlerini yansıtan çeşitli arkeolojik açık hava müzeleri bulunmaktadır. Bu bölümde aktarılacak örnekler, tezin örnek olarak ele aldığı Teos antik kenti ile benzer tarih aralığına sahip müzelerden seçilmiştir.

3.1.1. Carnuntum Arkeolojik Parkı

Avusturya’nın Petronell kentinde yer alan arkeolojik alan olan Carnuntum, MS 6 yılında Roma İmparatoru Tiberius’un ordusu için kurmuş olduğu surlarla çevrili bir askeri şehirdir (Kandler, 1999: 367-368)⁷³.

Carnuntum, yıllar içinde gelişerek Roma İmparatorluğu için Alp’lerin kuzeyinde oldukça önemli bir hale gelmiştir. En popüler olduğu MS 3. yüzyılda 10.000 km²’ye kadar genişleyen kentte, yaklaşık 50.000 kişi yaşamıştır. MS 400 yılında ise Roma İmparatorluğu güçleri Carnuntum’dan çekilmiştir (Humer 2005: 23-24).

Carnuntum’da bilimsel çalışmalar, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Kentte yapılan arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan buluntuların sergilenmesi amacıyla 1904 yılında ilk müze binası kurulmuştur. 20. yüzyılda da devam eden kazı faaliyetleri ile aynı zamanda kentte bir açık hava müzesi kurulması için çalışmalar Werner Jobst tarafından başlatılmış, 9 Haziran 1996 tarihinde müze açılışını yapmıştır (Humer, 1996: 217).

⁷³ Carnuntum hakkında detaylı bilgi için bkz. Dietz, Karlheinz “Carnuntum”, **Brill’s New Pauly, Antiquity volumes**, Ed. Hubert Cancik and , Helmuth Schneider, Ing. Ed. Christine F. Salazar, Çevrimiçi http://dx.doi.org/10.1163/1574-9347_bnp_e227420 (Erişim 18.12.2017)

2000-2012 yılları arasında, 1950'li yıllarda kazılan alanlar, yerleşimin kronolojisinin oluşturulması ve yapılaşma evrelerinin saptanması için yeniden araştırılmıştır. Sur duvarları, antik yapıların korunması konusunda uzman kişilerden yardım alınarak restore edilmiştir. Aynı zamanda Carnuntum kent merkezi, antik çağda bulunduğu yerde yeniden ayağa kaldırılmıştır (Wiseman 2000: 11-12).

Carnuntum Arkeolojik Parkı'nda mimari rekonstrüksiyonlar deneysel arkeoloji yöntemleri kullanılarak işlevsel olarak inşa edilmiştir. Tüm bu inşa faaliyetleri antik teknikler gözetilerek gerçekleştirilmiş ve yapılar Roma aletleriyle inşa edilmiş, zemin kaplamasında seramik döşemeler kullanılmış, ısıtma sistemleri Carnuntum'un kendi kili kullanılarak oluşturulmuş ve çatılar için eski ahşap parçaları kullanılmıştır. İç mekanlar ise arkeolojik bulgular göz önüne alınarak zemin döşemeleri, duvar resimleri gibi öğelerle tasarlanmıştır. Yeterli arkeolojik verinin bulunmadığı durumlarda mekanların içi boş bırakılmıştır. Carnuntum Roma vatandaşı evi, Roma kent konağı ve hamamlar tamamıyla yeniden inşa edilmiştir (Şekil 2.2). Hamam yapısında, orijinaline uygun olarak ısıtma sistemi kullanılmıştır (Wallner vd. 2015: 400-401).

2011 yılında yapılan kazı çalışmalarında, Carnuntum'da dünyanın en büyük ikinci gladyatör okulu bulunmuştur (Humer, 2012: 55). 2014-2015 yıllarında da bu gladyatör okulu müzenin tanıtımında tema olarak kullanılmıştır. Müze, 2016 yılında 20. yılını Roma festivali ile kutlamıştır. Müzeyi her yıl yaklaşık olarak 160.000 kişi ziyaret etmektedir⁷⁴.

⁷⁴Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.carnuntum.at/en>, Carnuntum Press Release, https://www.carnuntum.at/en/press-corner/press-information_facts-and-figures-2016.pdf (Erişim Tarihi 18.12.2017)

Şekil 3.1: Carnuntum Kent Modeli

Carnuntum Resmî web Sitesi⁷⁵

Şekil 3.2: Hamam Kompleksi Rekonstrüksiyonu

Carnuntum Resmî web Sitesi⁷⁶

3.1.2. Archeon Arkeolojik Parkı

Hollanda, Alphen aan de Rijn kentinde bulunan Archeon Arkeolojik Parkı, ülkede yapılan kazılarda ortaya çıkarılan çeşitli tarihi dönemlere ait kalıntıların bir arada sergilendiği bir alandır⁷⁷.

⁷⁵ Fotoğraf, <http://www.carnuntum.com/en/news-media/picture-archive/> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 18.12.2017)

⁷⁶ Fotoğraflar, <http://www.carnuntum.com/en/news-media/picture-archive/> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 18.12.2017)

⁷⁷ Archeon Arkeolojik Parkı hakkındaki bilgiler park resmi web sitesinden ve Park gezi rehberinden alınmıştır. Gezi rehberi için bkz. https://www.archeon.nl/images/talen/0111%20Parkgids%20EN_LR.pdf (Erişim Tarihi 18.12.2017)

Hollanda’da Deneysel ve Eğitsel Arkeoloji Derneği’nin 1978 yılında kurulmasıyla ülkenin tüm geçmişinin tek bir yerde sergilenmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bu kapsamda, prehistorik devirlerden Ortaçağ’a kadar olan dönemlere ait arkeolojik bulguların sergilendiği Archeon Arkeolojik Parkı, 1994 yılında ziyarete açılmıştır (Schöbel, 2006: 2012).

Arkeolojik parkta, Bergumermeer kentindeki arkeolojik sit alanında yapılan çalışmalarla tespit edilen Prehistorik avcı kampı birebir olarak parkta yeniden oluşturulmuştur⁷⁸. Neolitik Dönem ise Vlaardingen kültürüne ait birkaç mezolitik mezar canlandırması ile gösterilmiştir⁷⁹. Roma Dönemi için, “Trajectum ad Rhenum” adı verilen hayali kent üzerine odaklanılmıştır⁸⁰. Bu kentte Heerlen ve Alphenaan den Rijn bölgelerindeki kazılardan elde edilen veriler ışığında çömlekçi evi, tapınak, hamam, forum ve amfiteyatro gibi çeşitli yapılar yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca 1972 ve 1974 yıllarında Zwammerdam bölgesinde yapılan kazılarda açığa çıkarılan gemi kalıntılardan biri de rekonstrüksiyonu yapılarak parktaki sergilemeye dahil edilmiştir⁸¹.

Ortaçağ ise “Gravendam” olarak adlandırılan tipik bir Hollanda köyü ile temsil edilmektedir. Bu köyde, Amsterdam, Utrecht, Edam ve Rotterdam’da bulunan geleneksel mimari örneği evlerin bazıları yeniden inşa edilmiştir (Şekil 2.3)⁸².

Sonuç olarak Archeon Arkeolojik Parkı, Carnuntum’dan farklı olarak arkeolojik kalıntıların bulunduğu yerde değil; yeni bir yerde arkeolojik kalıntılar gözetilerek oluşturulmuştur. Her yıl yaklaşık olarak 200.000 kişi parkı ziyaret etmektedir (Ijzereef, 1999: 172-5)⁸³.

⁷⁸ Bergumermeer arkeolojik sit alanı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Niekus vd. 2017: 946-959.

⁷⁹ Vlaardingen kültürü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Brinkkemper – Ridder 2011: 147-181.

⁸⁰ Hollanda Roma Dönemi kalıntıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kennedy, 2017: 17-18.

⁸¹ Zwammerdam gemileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gould, 2011: 115-6.

⁸² Ayrıca bkz. <https://www.archeon.nl/en/visit-archeon/arrangementen/celebrations-and-parties/locations.html> (Erişim Tarihi 18.12.2017)

⁸³ Ayrıca bkz. <http://openarch.eu/institutional-members/archeon-nl>, <https://www.archeon.nl/index.html> (Erişim Tarihi 18.12.2017)

Şekil 3.3: Archeon Arkeolojik Parkı Tarihi Dönem Canlandırmaları
EXARC⁸⁴

3.1.3. Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı

Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı, Almanya Perl'deki Oberleuken ile Borg arasında yer alan, Roma Dönemine ait çiftlik evi (villa rustica) kalıntılarının üzerinde oluşturulmuş bir arkeolojik parktır (Birkenhagen 2008: 17).

Yapı kalıntıları, öğretmen olan Johann Schneider tarafından 19. yüzyılda keşfedilmiş, bu dönemde alanda küçük çaplı bir kazı yapılmıştır. 1 Nisan 1987 tarihinden itibaren ise Perl belediyesi ve çeşitli kültür fonlarının desteği ile bölgede sistematik kazı çalışmaları başlatılmıştır. Bu ilk çalışmaların ardından kalıntıların bölgedeki en büyük Roma villa kompleksine ait olduğu anlaşılmıştır. 1994 yılında kazı çalışmalarıyla elde edilen bilgiler ışığında kalıntıların orijinaline uygun olarak yeniden yapılması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda hamam yapıları, taverna, köşk, avlu, mutfak, konut ve atölye inşa edilmiştir (Şekil 2.5). 2008 yılında tamamlanan müze kompleksi, güncel arkeolojik veriler doğrultusunda yenilenmektedir. 7.5 hektarı

⁸⁴ Fotoğraflar, <http://openarch.eu/institutional-members/archeon-nl> adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi 25.03.2018)

kaplayan arkeolojik park alanında çalışmalar günümüzde de devam etmektedir (Birkenhagen, 2016: 285) (Şekil 2.4).

Ziyaretçiler, Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı'na MÖ 2.-MS 3. yüzyıla ait temellerinin üzerinde inşa edilmiş anıtsal geçit kapısından geçerek girerler. Bu geçit yapısının içinde bilet gişesi, çalışanların ofisleri ve müze dükkânı yer almaktadır. Arkeolojik parkın ana odak noktası köşk yapısıdır. Bu binada kullanılan kapı, pencere, mobilya gibi detaylar birebir Roma Dönemi orijinallerinin kopyası olarak tasarlanmıştır. Yapının içi tasarımında ise arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan çeşitli mozaikler orijinaline uygun olarak yeniden yapılmıştır (Birkenhagen, 2014: 223).

Mutfak yapısı, arkeolojik veriler ışığında günümüzde de kullanılabilir şekilde inşa edilmiştir.

Konut yapıları ve atölyeler yalnızca dış görünüşleri itibarıyla orijinallerini andırmaktadır.

Hamam yapısı villa kompleksinin önemli yapılarından biridir. Yapı, antik dönem yer altı ısıtma sistemi (*hypocaust*) ile ısıtılmaktadır ve içinde hamam yapıları ile ilgili çeşitli bilgilendirmeler yer almaktadır.

2000 yılında "Limiti Olmayan Bahçeler" Avrupa Birliği Projesi ile komplekste altı bahçe oluşturulmuştur. Bu bahçeler bitki, meyve, baharat, gül, çiçek gibi çeşitli temalara sahiptir. Ayrıca bir antik Roma bahçesi canlandırması da yer almaktadır.

Arkeolojik parkta köşk yapısı, müze binası ve zaman zaman da resmi düşün salonu olarak kullanılmaktadır. Mutfak yapısında rehberli turlar düzenlenmekte, ekmek ya da şarap tadımı gibi özel etkinlikler organize edilmektedir. Konut yapıları ise konferans salonu ve etkinlik alanları olarak işlev görmektedir (Birkenhagen 2016: 288-299).

Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı yıl içerisinde farklı yaş gruplarına hitap eden çeşitli festivaller ve etkinlikler düzenlenmektedir. Bunlar arasında "Roma Şarap

Tadımı, Bir Romalı gibi Yemek Pişirme”, “Roma Banyosu”, “Bir Roma Günü” gibi etkinlikler örnek gösterilebilir. Müzeyi her yıl ortalama 50.000 kişi ziyaret etmektedir.⁸⁵.

Şekil 3.4: Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı Genel Görünüm
Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı Resmi web sitesi⁸⁶

Şekil 3.5: Müze Canlandırma Örnekleri
Roman Villa Borg Resmi İnternet Sitesi⁸⁷

⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.villa-borg.de/Die-Villa-Borg> (Erişim Tarihi 25.03.2018)

⁸⁶ Fotoğraf, <https://exarc.net/members/venues/romische-villa-borg-de> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 25.03.2018).

⁸⁷ Fotoğraflar, <http://www.villa-borg.de/Die-Villa-Borg> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 25.03.2018)

3.1.4. Antik Seramik Merkezi Açık Hava Müzesi

Bulgaristan, Pavlikeni kasabası 6 km kuzeybatısında bulunan Rositsa nehri vadisinde bulunan arkeolojik alan MS 1. yüzyıla tarihlenen ve emekli bir askere ait olduğu bilinen bir çiftlik yapısıdır (Chakarov, 2017: 49)⁸⁸.

1971 yılında tesadüfen keşfedilen bölge, günümüzde Bulgaristan'da Roma Dönemi'ne ait en önemli arkeolojik alanlarından biri olmuştur. Alanda yapılan arkeolojik araştırmaların ardından yapının ilk olarak tarım faaliyetleri amacıyla kurulduğu tespit edilmiştir. Sonradan etrafındaki kil yatağı fark edildiğinde bir seramik üretim merkezi haline geldiği anlaşılmıştır. Şimdiye kadar 52 seramik fırınının bulunduğu bu merkezin MS 4. yüzyıla kadar aktif olarak kullanıldığı bilinmektedir (Chakarov 2017: 49-50).

Antik Seramik Merkezi, Bulgaristan'da kurulan ilk açık hava müzesidir. Bu müze ile Bulgaristan'ın kültür mirasının yeniden inşa edilmesi ve iyileştirilmesi, antik yaşamın günümüz teknolojileri ile tekrar canlandırılması ve gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır. Bu müzedeki Roma Dönemi'ne ait yapı kalıntıları arkeolojik veriler ışığında, kazılarla bulunan antik tuğlalar ile yeniden inşa edilmiştir. Alanda tespit edilen seramik fırınlarının bir kısmı olduğu gibi, bir kısmı ise koruma amaçlı cam vitrin içinde sergilenmektedir (Şekil 2.6). Ayrıca antik dönem orijinalini yansıtan bir seramik atölyesi oluşturularak devamlı seramik üretimi de yapılmaktadır. Müze binasında ise kazılarda bulunan küçük buluntular sergilenmektedir (Şekil 2.7). Bazı eserler ise hologramlarla üç boyutlu olarak gösterilmektedir⁸⁹.

Müze aynı zamanda farklı yaş gruplarından ziyaretçilere yıl boyu düzenlediği seramik yapım etkinlikleri düzenlemektedir. Müzeyi yılda yaklaşık 24.000 kişi ziyaret etmektedir.

⁸⁸ Müze hakkında detaylı bilgi için bkz. resmi internet sitesi <http://www.acc-pavlikeni.net/en> (Erişim Tarihi 26.03.2018).

⁸⁹Bilgiler müze basın açıklanmasından alınmıştır. Müze basın açıklaması için bkz. http://www.acc-pavlikeni.net/media/tiny-mce-kfm/pdf/archeology_en.pdf (Erişim Tarihi 26.03.2018).

Şekil 3.6: Seramik Fırın Sergileme Alanı
Antik Seramik Merkezi Arkeolojik Parkı Resmi İnternet Sitesi⁹⁰

Şekil 3.7: Müze Sergileme Örnekleri
Antik Seramik Merkezi Arkeolojik Parkı Resmi İnternet Sitesi⁹¹

3.1.5. Xanten Arkeolojik Parkı

Almanya, Xanten’de yer alan arkeolojik park, Colonia Ulpia Traiana adıyla bilinen Roma kenti kalıntıları üzerinde kurulmuştur. İlk arkeolojik kalıntıların MÖ 4. yüzyıla tarihlendiği bölgede, Roma izleri MÖ 13/12 yılında ilk askeri lejyonların

⁹⁰Fotoğraf, <http://www.acc-pavlikeni.net/bg/gallery> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 26.03.2018).

⁹¹ Fotoğraflar, <http://www.acc-pavlikeni.net/bg/gallery> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 26.03.2018).

gelmesiyle görülür. Kent, MS 1. yüzyılda antik çağın en büyük lejyoner üslerinden biridir (Schreiter, Jaschke 2014: 178)⁹².

Kent geliştikçe askeri kimliğinin yanı sıra sivil halk için de bir yaşam yeri haline gelmiştir. MS 98/99 yılında Xanten Roma tarafından koloni kent (colonia) olarak adlandırılmıştır. Koloni kentine, Roma İmparatorluğunu coğrafi olarak oldukça genişleten İmparator Marcus Ulpius Traianus'un (MS 98-117) adı verilmiştir (Schreiter, Jaschke 2014: 179). MS 2. yüzyılda nüfusun ve yapılaşma faaliyetlerinin arttığı kentte sur, amfityatro, tapınaklar ve hamam yapıları inşa edilmiştir. MS 3. yüzyılda Roma İmparatorluğunun yaşadığı iç karışıklıklar ve dış tehditler sonucu ekonomisi ve ticari ilişkileri zayıflamış ve Colonia Ulpia Traiana German ve Frank kabileler tarafından yıkılmıştır (Schreiter, Jaschke 2014: 179).

1977 yılında arkeolojik parkın açılışından önce alanda arkeolojik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda kazılarla ortaya çıkarılan Roma yolları, sütunlu caddeler, amfityatro, şehir surları ve kuleler kısmen restore edilmiş, kısmen yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca alanda kullanıma açık bir otel, hamam, şehir kapısı ve anıtsal tapınak inşa edilmiştir. 2008 yılında kazılarda ortaya çıkarılan küçük buluntuların sergilenmesi için alanda bir müze binası yapılmıştır (Zieling 2015:23).

Arkeolojik parkın ziyaretçilerininin büyük kısmı Almanya'dan ve komşu ülkelerden gelen okul grupları oluşturur. Bu nedenle alanda çocuklara yönelik rehberli turlar, kazı simülasyonu, antik zanaat faaliyetleri gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir (Zieling 2015:23).

⁹² Müze resmi web sitesi için bkz. http://www.apx.lvr.de/en/roemische_stadt/roemische_stadt.html (Erişim Tarihi: 26.03.2018)

Şekil 3.8: Colonia Ulpia Traiana Kenti Planı⁹³

Şekil 3.9: Yeniden inşa edilen amfitiyatro⁹⁴

Yukarıda ele alınan örneklerde, arkeolojik açık hava müzelerinin ana unsurları olan bilimsellik, eğitim, yorumlama, canlandırma ve turizm kavramlarına önem verildiği görülmektedir. Carnuntum Arkeolojik Parkı, Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı, Antik Seramik Merkezi Açık Hava Müzesi ve Xanten Arkeolojik Parkı, arkeolojik kazı çalışmalarının ardından kalıntıların arkeolojik veriler ışığında ve antik tekniklere dayanarak yeniden inşa edilmesiyle müzeye dönüştürülmüş alanlardır. Archeon Arkeolojik Parkı ise bu örneklerden farklı olarak Hollanda'nın çeşitli tarihsel

⁹³ Plan,

http://www.apx.lvr.de/media/apx/roemische_stadt/die_roemische_stadt_colonia_ulpia_traiana_/horstcolonia2_800.jpg adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 26.03.2018)

⁹⁴ Fotoğraf,

http://www.apx.lvr.de/media/apx/lvr_archaeologischer_park_/rekonstruktionsarbeiten/amphitheater/thuenker_park_cd6_78_800.jpg adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 26.03.2018)

dönemlerine ait kalıntılarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Tüm örnekler arkeolojik veriler ve bilimsel tekniklerle hazırlanmıştır.

Yukarıda anlatılan müze örneklerinin tamamında ziyaretçi eğitimi ön planda tutulmuştur. Yetişkinler için atölye çalışmaları gerçekleştirilirken çocuklar için deneysel arkeoloji çalışmaları, kazı simülasyonu, rehberli turlar, okul grupları için toplu etkinlikler ve geziler düzenlenmektedir. Özellikle Carnuntum ve Xanten Arkeolojik Parkında yıl boyu dersler, seminerler ve konferanslar düzenlenmektedir.

Müzeler, anlaşılabilirliklerini artırmak için çeşitli yorumlama faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Tüm örneklerde broşür, bilgilendirme panoları, internet sitesi bulunmaktadır. Ayrıca arkeolojik kazı yapılan alanlarda kazı raporları da alan hakkında en güncel bilimsel bilgilerin edinilmesini sağlamaktadır. Carnuntum Arkeolojik Parkı, Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı, Antik Seramik Merkezi Açık Hava Müzesi ve Xanten Arkeolojik Parkında yer alan ve kazılarda ortaya çıkarılan eserlerin sergilendiği müze binaları alanın anlaşılabilirliği adına önemlidir.

Tüm örneklerde canlandırma çalışmaları görmek mümkündür. Mimari açıdan müzelerde kazılarla temelleri ortaya çıkarılan yapılar arkeolojik verilere dayanarak ve antik tekniklerle yeniden işlevsel olarak inşa edilmiştir. Bir diğer canlandırma çalışması ise insan aktiviteleridir. Özellikle Archeon ve Carnuntum Arkeolojik Parkında gerçek oyuncularla yapılan dönem canlandırmaları ziyaretçilere geçmiş yaşamların görselini sunmaktadır.

Örneklerdeki müzeler kendi gelirlerini kendileri sağlayan kurumlardır. Bu yüzden yıl boyu tanıtım amaçlı turizm faaliyetleri gerçekleştirmektedirler. Tüm bu faaliyetlerle müzeler, yalnızca kurumlarını değil buldukları bölgeyi de kalkındırmaktadır. Müzelerde giriş, rehberli turlar, etkinlikler, festivaller vb. ekstra ücrete tabidir. Bunun dışında müzeler, çeşitli bağışçılar tarafından da desteklenmektedir. Örneğin, Antik Seramik Müzesi ve Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

İncelenen örneklerin tümü, uluslararası kurumlar tarafından arkeolojik alanların korunması, sunumu ve yeniden kullanımı ile ilgili kararlarına uygun olarak oluşturulmuştur. Alanlarda görülen yeniden inşa ve restorasyon çalışmalarında “ICOMOS Atina Tüzüğü” ve “ICOMOS Venedik Tüzüğü” ilkeleri, alanların yönetiminde “ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü” ilkeleri, alanların anlaşılabilirliğinin artırılması için yapılan yorumlama çalışmalarında “ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” ilkeleri, alanların kültürel öneminin doğru şekilde aktarılmasında “Kültürel Öne Sahip Alanlarda Avusturya ICOMOS Tüzüğü” ve her türlü turizm etkinliğinde “ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü” ilkeleri gözetildiği görülmüştür.

Genel olarak bakıldığında verilen tüm müze örnekleri arkeolojik açık hava müzesi kavramına ve kriterlerine uymaktadır. Dünya’da arkeolojik açık hava müzeleri, en son bilimsel ve arkeolojik gelişmeleri takip ederek ziyaretçilerini eğlendirmeyi, bilgilendirmeyi ve eğitmeyi amaç edinmiştir.

3.2. Türkiye Örnekleri

Türkiye’de Açık Hava müzesi düşüncesinin gelişimi, Türk bilim insanlarının Dünya çapında yapılmış örnekleri incelemesi ve bu örnekleri uygulamaya koymasıyla başlamıştır. İlk örnek, 1958 yılında Halet Çambel tarafından arkeolojik yapı kalıntılarının yerinde korunması amacıyla Karatepe-Aslantaş arkeolojik alanında hayata geçirilmiştir (Çambel, 2010: 131). Sonraki yıllarda Türk arkeologların yanı sıra, ülkemizde çalışmalar gerçekleştiren yabancı arkeologların da çabalarıyla farklı uygulamalar görülmeye başlamıştır (Eres, 2010: 125).

1980’lerde Boğazköy, Hattuşa’da Peter Neve tarafından gerçekleştirilen koruma ve sergileme uygulamaları, ziyaretçiye etkili aktarımın önemle üzerinde durması bakımından var olan arkeolojik açık hava müzesi kavramına yeni bir yön vermiştir.

1990’larda Diyarbakır-Çayönü’nde Mehmet Özdoğan tarafından hayata geçirilen proje ise bir tarihöncesi yerleşmesinde gerçekleştirilen ilk koruma ve sergilenme uygulaması olma özelliğini taşır (Eres, 2010: 125). Projede günümüze ulaşabilmiş kalıntıların gelecek kuşaklara aktarılması ve yerleşmenin halk tarafından da anlaşılabilir duruma getirilmesi amaçlanmıştır. Orijinal kalıntılar toprakla örtülerek dışarıdan gelecek olumsuz etkilerden olabildiğince korunmuş ve bu toprak tabakasının üzerine kalıntıların kopyaları yapılmıştır. Bu örneğin ardından, Troia ve Çatalhöyük’te de benzer uygulamalar görülmeye başlanmıştır (Özdoğan, 2010: 145-148).

Arkeolojik Açık Hava Müzesi kavramı, ülkemizde halen gelişimini sürdürmektedir. Türkiye’de uluslararası standartta planlanmış bir Arkeolojik Açık Hava Müzesi örneği bulunmasa da son yıllarda bu yönde çalışmalar yürütülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığının arkeolojik sit alanlarında gerçekleştirdiği Çevre Düzenleme Projeleri de ülkemizde arkeolojik açık hava müzelerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bakanlık tarafından yapımı tamamlanmış olan uygulamaların yanı sıra yapımı devam eden ve henüz planlama aşamasında olan uygulamalar da bulunmaktadır. Bu sit alanları arkeolojik açık hava müzesi olarak adlandırılmasa da yapılan çalışmalar, açık hava müzeciliği adına atılan önemli adımlar olarak görülebilir. Bunlardan uygulaması tamamlanan çevre düzenleme projeleri ⁹⁵:

1. Bitlis-Ahlat Selçuklu Mezarlığı Çevre Düzenlemesi (I. Etap)
2. Burdur-Ağlasun Sagalassos Ören Yeri Çevre Düzenleme Projesi
3. Çanakkale Truva Antik Kenti Çevre Düzenlemesi
4. Giresun Meryemana Kilisesi Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi
5. Hatay St.Pierre Anıt Müzesi Rest. Kaya Islahı ve Çevre Düzenlemesi
6. Hatay St.Simon Ören Yeri ve Çevre Düzenlemesi
7. İzmir-Pergamon Akropol Ören Yeri Çevre Düzenlemesi
8. İzmir-Pergamon Asklepieion Ören Yeri Çevre Düzenlemesi

⁹⁵Bilgiler, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,110082/tamamlanan-cevre-duzenleme-uygulamalari.html> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 25.12.2017)

9. İzmir-Ephesos Ören Yeri Gezi Güzergahı Uygulaması
10. İzmir-Metropolis Ören Yeri Çevre Düzenlemesi
11. İzmir Teos Ören Yeri Çevre Düzenlemesi
12. Konya, Halkapınar İvriz Kaya Anıtı Çevre Düzenlemesi
13. Muğla-Köyceğiz Kaunos Kaya Mezarları Gezi Güzergahı Uygulaması
14. Muğla Sedir Adası Çevre Düzenlemesi
15. Van Akdamar Adası Çevre Düzenlemesi
16. Pedessa Çevre Düzenlemesi
17. Perge Ören Yeri Çevre Düzenlemesi

Uygulamasına devam edilen çevre düzenleme projeleri⁹⁶:

1. Aksaray, İhlara Vadisi Giriş Karşılama Merkezi
2. Burdur Kibyra Ören Yeri Çevre Düzenlemesi
3. Çanakkale Assos Antik Kenti
4. İzmir Ephesos Ören Yeri Yeni Karşılama Merkezi
5. Kırklareli Demirköy Fatih Dökümhanesi Çevre Düzenlemesi
6. Muğla, Fethiye Amynthas Kaya Mezarları
7. Nevşehir, Göreme Açık hava Müzesi

Planlanan ören yeri ve çevre düzenlemeleri⁹⁷:

1. Ağrı İshakpaşa Sarayı Çevre Düzenlemesi
2. Aksaray, İhlara Vadisi Çevre Düzenlemesi
3. Antalya Aspendos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi
4. Antalya Kalkan Xantos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi
5. Antalya Phaselis Antik Kenti Çevre Düzenlemesi
6. Antalya Termessos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi

⁹⁶Bilgiler, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,110079/devam-eden-cevre-duzenleme-projeleri.html> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

⁹⁷Bilgiler, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,110088/planlanan-oren-yeri-cevre-duzenlemeleri.html> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

7. Aydın Didim Apollon Örenyeri Çevre Düzenlemesi
8. Aydın Magnesia Örenyeri Çevre Düzenlemesi
9. Aydın Tralleis Örenyeri Çevre Düzenlemesi
10. Burdur Kibyra Ören Yeri Çevre Düzenlemesi
11. Çanakkale Assos Antik kenti Çevre Düzenlemesi
12. Edirne Yeni Saray Örenyeri Çevre Düzenlemesi
13. Gaziantep Zeugma Ören Yeri Çevre Düzenlemesi
14. İzmir Ephesos Ören Yeri Yeni Karşılama Merkezi ve Çevre Düzenleme
15. Kars Ani Örenyeri Çevre Düzenlemesi
16. Kırklareli Demirköy Fatih Dökümhane Çevre Düzenlemesi
17. Mersin Cennet Cehennem Örenyeri Çevre Düzenlemesi
18. Muğla, Datça Knidos Örenyeri Çevre Düzenlemesi
19. Muğla Euromos Örenyeri Çevre Düzenlemesi
20. Muğla, Fethiye Amythas Kaya Mezarları Çevre Düzenlemesi
21. Muğla, Fethiye Tlos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi
22. Muğla Myndos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi
23. Nevşehir, Göreme Örenyeri Çevre Düzenlemesi
24. Van Kalesi Çevre Düzenlemesi

Bu bölümde ele alınacak örnekler, kazı ve araştırma çalışmalarının sürdürüldüğü arkeolojik sit alanlarında yapılan düzenlemelerdir.

3.2.1. Kaunos Arkeolojik Parkı

Kaunos antik kenti Muğla'da Dalyan kasabasının karşısında, Ege ile Akdeniz'in kesiştiği bir bölgede yer almaktadır. Kent, Akropol ve Küçük Akropol arasındaki düzlükte gelişmiş bir liman kentidir (Öğün- Işık 2001: 1,28). Bölgedeki kazılarla elde edilen bilgilere göre kent, adını MÖ 4. yüzyılda duyurmaya başlamış ve önemini 15. yüzyıla kadar sürdürmüştür⁹⁸. Başlangıçta liman kenti olarak önem

⁹⁸ Kaunos hakkında bilgi için bkz. Herodotos, I. 171,172,176; VI. 148.

kazanan Kaunos'un, zamanla sahil şeridinin alüvyonla dolması sonucu denizle bağlantısı kesilmiş ve bu sebeple halk kenti terk etmiştir (Y. Özer–N.Özer, 2010: 18).

1840 yılında İngiliz Amiral R. Hoskny tarafından keşfedilen kentin önemi, yapılan yüzey araştırmaları ve arkeolog G. Bean'in Eskiçağ'da Ege Bölgesi adlı kitabından alınan kapsamlı bilgiler ile anlaşılmıştır. 1966 yılında Prof. Dr. Baki Ögün tarafından başlatılan arkeolojik kazı çalışmaları, ünümüzde ise Prof. Dr. Cengiz Işık ve ekibi tarafından sürdürülmektedir (Y. Özer–N.Özer, 2010: 19).

2004 yılında kentin arkeolojik parka dönüştürülmesi süreci başlatılmıştır. Parkın sınırları, kent surlarının çevrelediği alanın yanı sıra İz Tuzu sahilindeki Tuz Tavaları ve Köyceğiz Gölü kıyısındaki Sultaniye Kaplıcalarını da kapsamaktadır (Y. Özer–N. Özer 2015: 73).

Arkeolojik park kapsamında yapılan çalışmalarda kentin topografyasının, mimari kalıntılarının ve doğal özelliklerinin bir bütün olarak değerlendirilmesine özen gösterilmiştir. Kentte yapılan restorasyon, konservasyon çalışmaları ve park tasarımı bu düşünce doğrultusunda yapılmıştır. Kaunos Arkeolojik Park'ında ziyaretçilere alanı gezme kolaylığının sağlanmasının yanı sıra kent hakkında ziyaretçiye sağlanan bilgiler Kaunos'un mevcut kalıntıları üzerinden (kentin sokakları, caddeleri, merdivenleri, kapıları vb.) verilmiştir. Böylelikle Kaunos'u inşa eden insanların geçmişte yaşadığı duygu ve deneyimleri de ziyaretçiye aktarılacaktır (Y. Özer–N. Özer 2015: 73). Kaunos Arkeolojik Park projesinin tasarım ekibini Nevzat Oğuz Özer, Yasemen Say Özer, Neslihan Cansu Akman oluşturmaktadır. Projenin danışmanı Prof. Dr. Cengiz Işık, ana yüklenici ise Arif Aksoy'dur⁹⁹.

⁹⁹ Bkz. <http://www.arkiv.com.tr/proje/kaunos-arkeoparki-calismalari-2004-2014/4542> (Erişim Tarihi 25.12.2017)

Bu kapsamda, yıkılmış olan Palaestra Terası Kapısı onarılarak, arkeolojik parkın girişi buradan sağlanmıştır¹⁰⁰. Bu sayede kentin antik dönemdeki özgün dolaşım aksları yeniden kullanılmıştır (Y. Özer–N. Özer 2015: 91).

Şekil 3.10: Kaunos-Palaestra Terası Giriş Kapısı

Y. Özer– N. Özer, 2010: 21

Antik kentte koruna gelmiş, yaklaşık 5000 kişi kapasiteli tiyatrodur tiyatronun ve dış duvarı ve oturma basamakları arasındaki merdivenler kısmen yıkılmıştır (Öğün–Işık 2001: 53)¹⁰¹. Proje kapsamında merdivenler, sökülüp takılabilen, yapıya zarar vermeyen yeni basamaklar ile tamamlanmıştır (Şekil 2.9-10). Yapının mimari özellikleri göz önüne alınarak yapılan çalışmalarda mevcut öğeler ile sonradan eklenen öğelerin ziyaretçi tarafından ayırt edilebilecek biçimde olmasına özen gösterilmiştir.

¹⁰⁰ Palaestra: Antik çağda güreş ve beden eğitimlerin gerçekleştirildiği, etrafı sütunlarla çevrili, kare planlı, üstü açık spor alanlarına verilen isimdir (Saltuk, 1993: 133).

¹⁰¹ Kaunos tiyatrosu hakkında detaylı bilgi için bkz. Ü. Serdaroğlu, 1967:133., Öğün–Işık 2001: 53., N. Özer–Y. Özer, 2015: 56.

Şekil 3.11: Onarılan merdiven ve oturma basamakları

Özer, 2010: 21

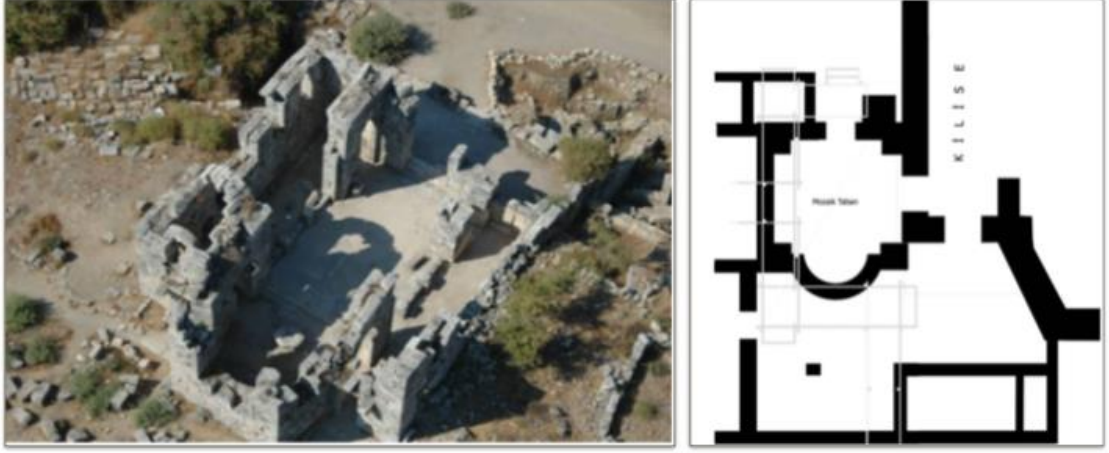
Şekil 3.12: Basamaklar (solda) ve tonozlu giriş (sağda)

Özer, 2010: 22

Kaunos kentinde bulunan beş kiliseden biri olan Kubbeli Bazilika, Palaestra terasının ortasında yer alır. Bu bazilikanın güneydoğusunda bulunan şapelde yapılan kazı çalışmaları sırasında bir mozaik taban ortaya çıkarılmıştır (Öğün–Işık 2001: 68)¹⁰².

(Şekil 2.11). 5. yüzyıla tarihlendirilen bu mozağin korunup ziyaretçilere sunulması için üzerine farklı kotlarda koruyucu bir çatı ve yürüyüş yolları inşa edilmiştir (Y. Özer–N. Özer 2015: 81-83).

¹⁰² Kaunos Kubbeli Bazilika ve mozaikleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Öğün – Işık 2001: 67; Y. Özer – N. Özer 2015: 42.

Şekil 3.13: Kubbeli Bazilika ve mozaik tabanın planı

Özer, 2010: 22

Şekil 3.14: Bazilika yürüyüş yolu düzenlemesi

Özer, 2010: 22

Kaunos arkeolojik park projesi, Mimarlar Odası 2006 yılı Ulusal Mimarlık Ödülleri'nde "Yapı/Koruma-Yaşatma Dalı" ödül adayı olarak gösterilmiştir. Günümüzde kentte arkeolojik park düzenlemesi kazı çalışmalarıyla beraber sürdürülmektedir.

3.2.2. Sagalassos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi

Burdur, Ağlasun ilçesinde yer alman Sagalassos antik kenti, 1450-1600 rakımlı Batı Torosların eteklerinde dik bir yamaca kurulmuştur. Bölgede ilk yerleşim MÖ. 10.000 yılında başlamış ve MS 13. yüzyıla dek sürmüştür (Vanhaverbeke, Waelkens

2005: 57). Sagalassos, Roma İmparatoru Augustus (MÖ 31-MS 14) ve onun getirdiği barış döneminde (Pax Romana) en parlak dönemini yaşamıştır. 6. ve 7. yüzyıllarda yaşanan deprem ve salgın hastalıklarla kentin nüfusu giderek azalmıştır. Son yerleşimler 13. yüzyılda yıkılmıştır (Waelkens-Poblome, 2011: 157)¹⁰³.

Kent, 1706 yılında XIV. Louis'in görevlendirdiği Fransız diplomat Paul Lucas tarafından keşfedilir (Waelkens, 1995:30). Kalıntıların Sagalassos kentine ait olduğu 1824 yılında alanda okunan bir yazıt ile anlaşılır. 1884-85 yıllarında kentte ilk bilimsel araştırmalar gerçekleştirilir. Uzun bir aranın ardından 1983 yılında Stephen Mitchell tarafından bölgede tekrar çalışmalar başlatılır (Waelkens, 1995:30). 1986 yılında başlatılan ve 4 yıl süren yüzey araştırmalarının ardından 1990 yılında Marc Waelkens'a Sagalassos'ta kazı ve araştırma izni verilir. Bu tarihten itibaren kentte Belçika, KU Leuven Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmaları, günümüzde Prof. Dr. Jeroen Poblome başkanlığında devam etmektedir (Waelkens-Poblome, 2011: 18).

2009 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesine alınan Sagalassos' ta, kazı başkanlığı ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanları tarafından bir çevre düzenleme projesi hazırlanmıştır. Projenin amacı kente gelen ziyaretçilere düzenli bir gezi güzergahı ve dinlenme alanları oluşturmaktır. Proje kapsamında antik kentte, ziyaretçi karşılama merkezi, bilet gişesi ve turnikeler, bilgi levhaları, güvenlik sistemi, seyir terasları ve otopark yapılmıştır¹⁰⁴.

Antik kentin hemen girişinde yer alan Sagalassos ziyaretçi merkezi, Mimar Ebru Torun tarafından tasarlanmıştır. 400 m² büyüklüğündeki betonarme bina, alanın topografyası dikkate alınarak planlanmıştır (Şekil 2.13-14). İçinde bilgi salonu, kafe, satış ünitesi, tuvaletler ve tüm Ağlasun'a hâkim bir teras yer almaktadır.

¹⁰³ Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.sagalassos.be> , ve <http://www.tursaga.com/tr> (Erişim Tarihi 25.12.2017)

¹⁰⁴Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,103045/sagalassos-oren-yerinde-cevre-duzenlemecalismalari-tam-.html> (Erişim Tarihi 25.12.2017)

Şekil 3.15: Sagalassos Ziyaretçi Merkezi
Göze Üner Architects¹⁰⁵

Şekil 3.16: Sagalassos Ziyaretçi Merkezi
Göze Üner Architects

Antik kentte yer alan, MS 120 yılında kentin ileri gelenleri tarafından yaptırılan Neon kütüphanesi içinde bulunan, Troia savaşı destanından bir sahnenin yer aldığı mozaik, MS 4. yüzyılda, çok tanrılı dinin bir sembolü olduğu için Hristiyanlar tarafından kısmen tahrip edilmiştir. MS 610 yılında meydana gelen depremde oldukça zarar gören yapı günümüze, yapının arka duvarının bir kısmı ile mozaikleri kalmıştır. 1992 yılında mozaiklerin konservasyonu yapılmış ve yapının iklim şartlarından korunabilmesi için bir koruma çatısı için proje hazırlanmıştır (Şekil 2.15). Proje, 1997 yılında tamamlanmış ve ziyaretçilerin mozağin üzerine basmadan tamamını

¹⁰⁵ Şekil 2.13 ve 2.15 <http://www.unerarch.com/EN/index.php/portfolio> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

görebilmesi amacıyla yapı içine ahşap yürüme yolu eklenmiştir (Waelkens vd. 2000 445-446).

Şekil 3.17: Neon Kütüphanesi Koruma Yapısı
Sagalassos Kazısı Resmî web Sitesi¹⁰⁶

3.2.3. Ephesos Antik Kenti Çevre Düzenlemesi

Ephesos Antik kenti, İzmir'in Selçuk ilçesinde yer almaktadır. Kentin de içinde bulunduğu bölge, Neolitik Dönem Çukuriçi Höyük'ten Orta çağ Ayasuluk'a kadar 9000 yıl kesintisiz iskân edilmiştir. MÖ 6. yüzyılda tüm Ege kentleri gibi Pers egemenliğindeki Ephesos, MÖ 334'te Büyük İskender'in seferi ile özgürlüğüne kavuşmuştur. Büyük İskender'in ardıllarından olan Lysimakhos tarafından yönetilen kentte büyük inşa faaliyetleri gerçekleştirilerek Ephesos'u önemli bir liman kenti ve dini merkez haline getirmiştir. MÖ 133 yılında Pergamon Kralı Attalos'un tüm Asia bölgesini miras yoluyla Roma'ya bırakmasının ardından, Ephesos da Roma egemenliğine girmiştir. İmparator Augustus (MÖ 31-MS 14) döneminde önemli bir ticaret merkezi olarak görülmüştür (Zabrana, 2012: 93). MS 380 yılında İmparator Theodosius'un çok tanrılı dini yasaklayıp halka Hristiyan inancını dayatmasıyla kentte kiliseler inşa edilmeye başlanmıştır. Buna bağlı olarak 3. Ekümenik konsülü 431

¹⁰⁶ Fotoğraf, www.sagalassos.be adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 25.12.2017)

yılında Ephesos'ta gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl kent merkezi, kiliselerin ve kamusal yapıların bulunduğu eski liman bölgesine taşınmış ve kent merkezi 14. yüzyıla kadar burada kalmıştır. Hristiyanlık döneminde önemli din adamlarının Ephesos'ta yaşaması sebebiyle kent, bir hac merkezi haline gelmiştir. 1304 yılında Türklerin hakimiyetine geçen Ephesos, sonraki yıllarda da Hristiyanlık için önemini sürdürmüştür. Antik Dünya'nın yedi harikasından biri sayılan Ephesos Artemisionu bu kentte yer almaktadır (Zabrana, 2012: 77-78).

17.-19. yüzyıllarda birçok gezginin uğrak noktası olan Ephesos'ta ilk kazı çalışmaları, British Museum tarafından görevlendirilen mimar John Turtle Wood tarafından 1863-1874 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Sonrasında çalışmalar 1895 yılında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü başkanı Otto Benndorf tarafından devam ettirilmiştir. Ephesos antik kentinde kazı çalışmaları, yaklaşık 100 yıldır Avusturya Arkeoloji Enstitüsü desteği ile devam ettirilmektedir¹⁰⁷.

Kentteki arkeolojik düzenlemelerin ilk uygulaması, antik kent merkezinde, 4000 m² lik bir alanda yer alan Ephesos Yamaç Evleri'nde yapılmıştır. Yamaç evler, Doğu Akdeniz dünyasında Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen en iyi korunmuş ev yapılarından biridir. 1962 yılında keşfedilen Ephesos Yamaç Evleri'ndeki boyalı ve mozaik kaplamalı alanların sökülüp müzeye taşınması uygun olmadığından, yerinde koruma ve iklimlendirme için koruyucu bir çatı yapılması gündeme gelmiştir. Bu amaçla 1996 yılında düzenlenen yarışmayı Otto Häuselmayr Wolf Dietrich Ziesel ve Wolf Dietrich Ziesel tarafından hazırlanan proje kazanmıştır. Proje ile evlerin üzerinin yamacın eğimine uyacak şekilde çelik konstrüksiyon bir çatı ile örtülerek, hafif üst yapı malzemeleri olan cam elyaf ve teflon ile kapatılması önerilmiştir. Özel sponsorların desteği ile hayata geçirilmiş projede üst yapının arkeolojik alan ile uyum içinde olması gözetilmiştir. İç mekâna bakıldığında ise orijinalliği korumak için evlerin ön plana çıkarılıp, konstrüksiyonun olabildiğince geri planda kalması, evlerde özellikle rekonstrüksiyon yapılmamasına dikkat edilmiştir. Proje, 2006 yılında

¹⁰⁷Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.selcuk.bel.tr/icerik/50/13/efes-arastirmalari-tarihi.aspx> (Erişim Tarihi 05.01.2018)

tamamlanarak Ephesos Yamaç Evleri ziyarete açılmıştır (Ladstätter, Zabrana 2014: 235-7) (Şekil 2.17).

Şekil 3.18: Ephesos Yamaç Evleri Koruma Çatısı İçeriden ve Dışarıdan Görünüm¹⁰⁸

2012 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanları tarafından Ephesos Ören Yeri Gezi Güzergahı ve Çevre Düzenleme Projesi hazırlanarak kentte ziyaretçilere daha verimli gezme imkânı sunulmuştur. Proje kapsamında giriş meydanı, kent maketi, ahşap döşemeli gezi yolu ve seyir terasları gibi öğeler inşa edilmiştir.

Ephesos Ören Yeri, 1994 yılında Dünya Miras Geçici Listesi'ne alınmış, 2015 yılında da UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiştir¹⁰⁹.

¹⁰⁸Soldaki fotoğraf için bkz. <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/3988> (Erişim Tarihi 05.01.2018), sağdaki fotoğraf için bkz. Ladstätter 2014: 35.

¹⁰⁹Bkz. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,140255/efes-unesco-dunya-miras-listesinde.html> (Erişim Tarihi 05.01.2018).

Şekil 3.17: Ephesos Çevre Düzenlemesi Gezi Güzergahı ve Seyir Terasları
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi¹¹⁰

3.2.4. Parion Antik Kenti Çevre Düzenlemesi

Parion antik kenti, Çanakkale Boğazının Anadolu kıyısında, Çanakkale'nin, Biga ilçesinin Kemer köyünde yer almaktadır. Antik kaynaklarda kentin MÖ 709 yılında kurulduğu yazsa da yapılan kazı çalışmalarında en erken MÖ 625-600 aralığına tarihlenen buluntulara rastlanmıştır (Başaran 2006: 36). Parion, antik dönem boyunca önemli bir liman kenti olmuştur. Roma İmparatorluk Dönemi'nde iki kez koloni kenti ilan edilmiş ve bu sayede kentte önemli mimari faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Kent, Bizans Döneminde de önemli bir piskoposluk merkezi haline gelmiştir (Başaran, Tavukçu, 2007: 623)¹¹¹.

1801 yılında P. Hunt ve C. D. Cariyle tarafından bölgede bulunan sikkeler ile yeri tespit edilen Parion antik kentinde sonrasında çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

¹¹⁰ Fotoğraflar, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,104598/efes-oren-yerinde-gezi-guzergahi-cevre-duzenleme-calism-.html> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 06.01.2018)

¹¹¹ Ayrıca bkz. http://www.parion.biz/index.php/tr/antik-cagda-parion/lokalizasyon-ve-siyasitarihi#_ftnref1 (Erişim Tarihi 06.01.2018).

1970'li yıllarda Çanakkale müzesi adına İ. Akşit tarafından ilk kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kent, 2005-2014 yılları arasında Erzurum Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Cevat Başaran başkanlığında kazılmıştır. 2015 yılından itibaren ise Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Vedat Keleş başkanlığında kazı çalışmaları sürdürülmektedir (Başaran, 2016:27-28)¹¹².

Kentin tanıtımının yapıp, ön plana çıkarılması, kültür turizminin geliştirilmesi ve bölge halkının kalkındırılması için kazı ekibi tarafından çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Turizm Haftası kapsamında yapılan tanıtım etkinlikleri ve çocuklara yönelik yaz bilim kampı etkinliği örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca kazı ekibi ve Biga Kaymakamlığı tarafından GMKA (Güney Marmara Kalkınma Ajansı) desteği ile antik kentte 2014 yılından itibaren yürüyüş yolları, seyir terası, açık hava tiyatrosu, çocuk birimi gibi öğeleri içeren düzenleme çalışmaları yapılmıştır¹¹³.

Geç Bizans Dönemi Şapeli, iklim şartlarından korunabilmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için asma membran sistemiyle üst örtü ile kapatılmıştır. Üst örtü projesi mimar Göze Üner tarafından tasarlanmıştır¹¹⁴.

Şekil 3.20: Parion Geç Bizans Şapeli Üst Yapı Uygulaması
Parion Kazısı Resmi web Sitesi¹¹⁵

¹¹² Daha fazla bilgi için bkz. http://www.parion.biz/index.php/tr/antik-cagda-parion/arastirma-ve-ilk-kazilar#_ftn19 Erişim Tarihi:06.01.2018)

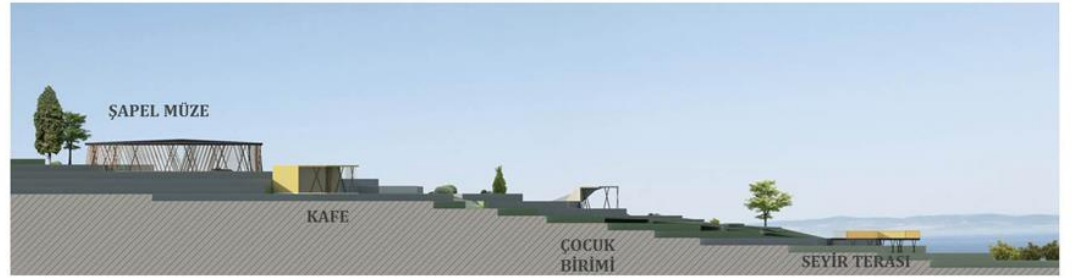
¹¹³ <http://www.parion.biz/index.php/tr/projeler/gmka-projeleri> (Erişim Tarihi:06.01.2018)

¹¹⁴ Bkz. <http://www.unerarch.com/EN/index.php/portfolio> (Erişim Tarihi:06.01.2018)

¹¹⁵ Fotoğraflar, <http://www.parion.biz/index.php/tr/projeler/gmka-projeleri> adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi:06.01.2018)

BATIL GÖRÜNÜŞÜ

DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

Şekil 3.21: Şapel ve Çevresi Düzenleme Projesi Çizimi

Göze Üner Architects¹¹⁶

3.2.5. Pergamon Ören Yeri Çevre Düzenlemesi

Pergamon antik kenti, İzmir'in 105 km kuzeyindeki Bergama ilçesinde, Bakırçay (Kaikos) Ovası'nın kuzey kenarındaki yüksek tepe üzerine kurulmuştur. Yapılan araştırmalarla ovaya yayılan en eski yerleşimler MÖ 3000 civarına tarihlendirilirken, Bergama tepesinde yer alan Akropol'deki ilk yerleşim izleri MÖ 7.-6. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Topografik yapısı sebebiyle teraslar halinde oluşturulmuş kent, antik dönemin en iyi şehircilik örneklerinden biri olarak gösterilmektedir. Kent, Pergamon Krallığının merkezidir ve özellikle MÖ 2. Yüzyılda Kral II. Eumenes (MÖ 197-159) döneminde oldukça gelişmiştir. Zeus sunağı, gymnasium, aşağı ve yukarı agora, tiyatro ve terasları bu dönemde inşa edilmiştir (Pirson vd., 2016: 343-346).

¹¹⁶ Şekil 2.19 <http://www.unerarch.com/EN/index.php/portfolio> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 26.12.2017)

Pergamon antik kenti MÖ. 133 yılında kral III. Attalos'un ölümüyle vasiyet yoluyla Roma'ya bırakılmıştır. Pergamon, MÖ 129 yılında Roma'nın Asya Eyaleti'ne (Provincia Asia) dahil edilmiştir (Tekin, 2008: 155). Roma Dönemi'nde Akropolde içinde İmparator Traianus ve Hadrianus tapınağı yer alan Traianeum inşa edilmiştir¹¹⁷.

MS. 395 yılında Roma imparatorluğunun doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasıyla kent Doğu Roma (Bizans) egemenliğine girmiştir ve bir piskoposluk merkezi haline gelmiştir. MS. 13. Yüzyılda Bergama Osmanlı yönetimine girmiştir (Pirson vd., 2016:358-360).

13.-15. Yüzyıllarda gezginlerin uğrak noktası olan Bergama ilk kez 1668 yılında gezgin Thomas Smith tarafından detaylı olarak tanımlanmış, 1883 yılında ise kentin planı ve kalıntıları Charles Texier tarafından *Description de L'asiemineure II* adlı seride yayımlanmıştır (Kastner 2014: 20-21). 1864 yılında ise Alman mühendis Carl Humann yol yapımı için Bergama'ya gelmiş ve kentin kalıntıları ile karşılaşınca Osmanlı Devletinden aldığı izinler sonrası 1878 yılında ilk kazı çalışmalarına başlamıştır. I. Dünya savaşı sebebiyle ara verilen kazılar 1927 yılında tekrar başlatılmış ve günümüzde de Prof. Dr. Felix Pirson tarafından sürdürülmektedir (Kastner 2014: 20-21; Radt 2014: 38-40).

2012 yılında, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan "Akropol Örenyeri Çevre Düzenlemesi" yürürlüğe girmiş ve 2014 yılında tamamlanmıştır (Şekil 2.20). Proje kapsamında bekçi ve güvenlik odaları, ahşap travers kullanılarak oluşturulan gezi güzergahları, kent maketleri, oturma alanları, bilgi ve yön tabelaları, aydınlatma ve güvenlik sistemi oluşturulmuştur. Pergamon antik kenti 2014 yılında, Kültürel Peyzaj kategorisinde, Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı olarak UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiştir¹¹⁸.

¹¹⁷ Pergamon hakkında detaylı bilgi için bkz. W. Radt, **Pergamon-Bir Antik Kentin Tarihi ve Yapıları**, YKY, 2002.

¹¹⁸<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,100696/bergama-akropol-oren-yerinde-cevre-duzenleme-calismalar-.html> (Erişim Tarihi 25.12.2017)

Şekil 3.22: Pergamon Çevre Düzenlemesi Kapsamında Yapılan kent maketi, bilgi panosu, yürüyüş yolu ve yön tabelası

M. Albayrak Arşivi, 2017

Demeter Kutsal Alanı ile Hera Tapınağı arasında kalan, 1990 – 1993 yılları arasında Wolfgang Radt tarafından kazısı yapılan Z Yapısı, restorasyon çalışmaları sonrası Pergamon'daki en iyi korunmuş yapılardan biridir. MÖ 2. Yüzyıl başlarına tarihlenen yapı peristylli bir ev olarak inşa edilmiştir¹¹⁹. 1. Yüzyılda yapıya hamam eklenmiş ve tüm tabanı mozaik ile kaplanmıştır. Dik yamaç üzerinde yer alan yapının kuzey kısmı daha iyi korunurken, güney kısmında sadece temelin bir kısmı kalmıştır. Bu sebeple koruyucu yapı binanın yalnızca kuzey tarafına mozaiklerin ve duvar resimlerinin korunması amacıyla planlanmıştır. Güney kısımda üstü açık bölümde ise, binanın orijinal boyutlarının anlaşılabilmesi için kalıntılar yükseltilip koruma altına alınmıştır. Kalıntılar ve üzerine inşa edilen koruyucu duvar yapısal olarak birbirinden ayırt edilebilen malzemedен yapılmış, antik zemin kat seviyesine kadar yaklaşık 4,70 m yükseltilmiştir. Bunun da bir metre üzerine modern çelik konstrüksiyon bir çatı

¹¹⁹ Peristylli ev, giriş kapısından etrafı sütunlarla çevrilmiş, revaklı bir avluya girilen evlere verilen isimdir (Saltuk, 93: 141).

yapılmıştır (Şekil 2.21). Ayrıca yapı içerisinde yine çelik konstrüksiyon bir köprü sistemiyle yürüyüş yolu inşa edilmiştir (Şekil 2.22)¹²⁰.

Şekil 3.23: Z Yapısı Koruma Çatısı
Alman Arkeoloji Enstitüsü Resmi web sitesi¹²¹

Şekil 3.24: Z Yapısı İçeriden Görünümü
Alman Arkeoloji Enstitüsü Resmi web sitesi

¹²⁰ Bilgilerin bir kısmı Pergamon Akropol Ören Yeri bilgilendirme panolarından alınmıştır. Ayrıca bkz. <https://www.dainst.org/projekt/-/project-display/677664> (Erişim Tarihi 25.12.2017)

¹²¹ Şekil 2.21,22, <https://www.dainst.org/projekt/-/project-display/516243> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 26.12.2017)

3.2.6. Zeugma Antik Kenti Çevre Düzenlemesi

Zeugma antik kenti Gaziantep, Nizip ilçesinde, Birecik Baraj Gölü kıyısında yer almaktadır. Fırat Nehrinin ana geçit noktalarından biri üzerinde ticaret yollarının kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Kent MÖ 300 civarında Büyük İskender'in haleflerinden Seleukos Nikator tarafından Seleukos Euphrates adıyla kurulur. MÖ 1. Yüzyılda Roma hakimiyetine girer ve adı köprü – geçit anlamına gelen “Zeugma” olarak değiştirilir. Stratejik konumu dolayısıyla Roma İmparatorluk Dönemi'nde Lejyon yerleşimine dönüştürülür. Roma'nın doğu sınırı olan kent sık sık farklı kültürlerin karşılaşmasına ve kaynaşmasına sahne olmuştur. MS 256'da Sasani kralı I. Şapur tarafından ele geçirilip yakılan kent, MS 7. Yüzyılda yaşanan İslam akınları sebebiyle terkedilmiştir (Görkay 2012: 275-6).

Zeugma Antik Kentinde ilk kazı çalışmaları 1987 yılında Gaziantep Müzesi tarafından başlatılmıştır. Birecik Barajının inşası sırasında sular altında kalacağı anlaşılınca kazı çalışmaları hızlandırılmış, kentin bir kısmında kurtarma kazıları yapılarak birçok mozaik, fresk ve buluntu Gaziantep Müzesi'ne taşınmıştır. 2000 yılında barajın su tutması ile kazılar sonlandırılmış, 2005 yılında ise “Bakanlar Kurulu Kararlı Kazı” statüsüyle Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kutalmış Gökay tarafından yeni dönem kazılarına başlanmıştır (Görkay, 2015: 6)¹²².

2012 yılında UNESCO Dünya Mirası geçici listesine giren Zeugma Antik Kentinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Zeugma Antik Kenti Çevre Düzenleme projesi tamamlanma aşamasındadır¹²³.

Zeugma Roma Evleri, içinde bulunan mozaiklerdeki sahneler dolayısıyla “Dionysos ve Danae Evi” olarak adlandırılır ve 1998 yılında Gaziantep Müzesi tarafından kısmen kazılmıştır. 2005-2009 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda ise

¹²²Daha fazla bilgi için bkz.

http://zeugmaarchproject.com/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=27&lang=turkce ve <http://www.zeugma.org.tr/geneltarihce.aspx> (Erişim Tarihi: 25.12.2017).

¹²³<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44395/dunya-miras-gecici-listesi.html> (Erişim Tarihi 26.12.2017)

bu evlerle bağlantılı iki Roma evi daha açığa çıkarılmıştır (Görkay, 2015: 68) (Şekil 2.23).

Koruma yapısı dört evi de içine alacak şekilde tasarlanmıştır. Yapı, altında bulunan mimari kalıntıları, mozaikleri ve freskleri iklim şartlarından korumak ve ziyaretçilerin alanı dört mevsim boyunca gezebilmesini sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Yapı Atölye Mimarlık tarafından tasarlanmış ve yapımı 2010 yılında tamamlanmıştır (Şekil 2.24, 25).

Şekil 3.25: Zeugma Roma Evleri Koruma Yapısı Öncesi Görünümü
Zeugma Arkeoloji Projesi Resmi web sitesi¹²⁴

Şekil 3.26: Koruma Yapısı Proje Çizimi
Atölye Mimarlık

¹²⁴ Fotoğraflar, <http://zeugmaarchproject.com> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 26.12.2017).

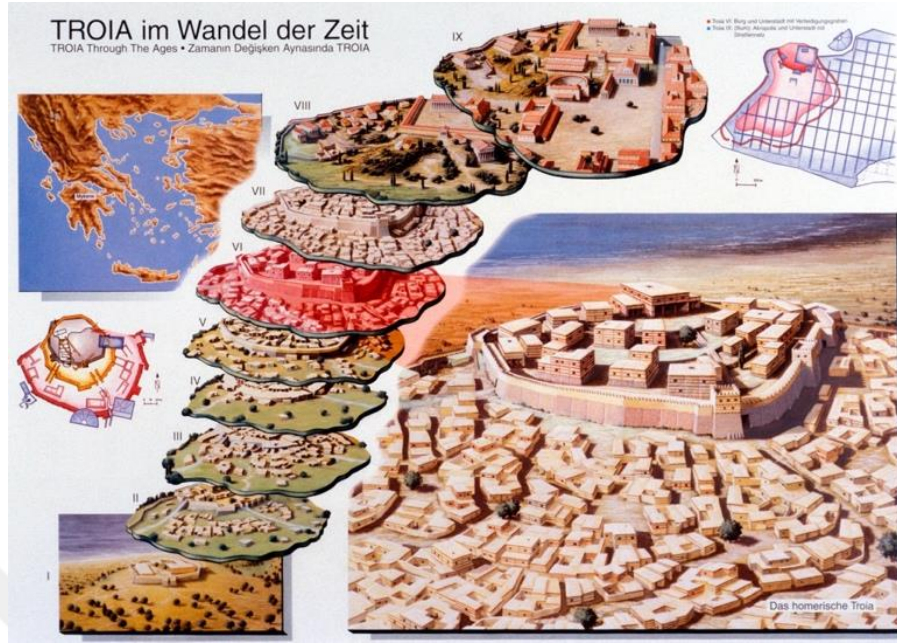
Şekil 3.27: Koruma Yapısı Dış ve İç Görünümü
Zeugma Arkeoloji Projesi Resmi web sitesi¹²⁵

3.2.7. Troia Ören Yeri Çevre Düzenlemesi

Troia Ören Yeri Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyısında, Çanakkale ili, Hisarlıktepe sınırları içinde yer almaktadır. Stratejik konumundan dolayı bölge MÖ. 3000'den MS. 500 yıllarına kadar sürekli yerleşim görmüştür. Gerçekleştirilen kazı çalışmalarıyla kentte 9 farklı yerleşim katmanı tespit edilmiştir (Şekil 2.26). Troia, antik dönemin ünlü ozanı Homeros'un İlyada Destanı'nda anlattığı Troia savaşına sahne olması sebebiyle her dönem önem taşıyan bir bölge olmuştur.

Kent ünlü tüccar Heinrich Schliemann tarafından keşfedilmiş ve ilk kazılar 1871-1874 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kazılar sırasında bulunan ve "Priamos Hazinesi" olarak adlandırılan eserler, yurtdışında çeşitleri müzelerde sergilenmektedir. Heinrich Schliemann'ın ölümünün ardından kentteki kazı çalışmaları mimarlık tarihi araştırmacısı W. Dörpfeld tarafından devam ettirilmiştir. 1932-1938 yılları arasında C. W. Belgen tarafından kazılan Troia'da bu kazılar sonrasında çalışmalara 50 yıllık bir ara verilmiştir. Yeni dönem kazıları 1988-2005 yılları arasında Manfred O. Korfman ve ekibi tarafından gerçekleştirilen kentte, 2013 yılından itibaren Çanakkale Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rüstem Aslan ve ekibi kazı çalışmalarını sürdürmektedir (Aslan, 2010: 176).

¹²⁵ Fotoğraflar, <http://zeugmaarchproject.com> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 26.12.2017).

Şekil 3.28: Troia antik kenti tabakaları

Troia Kazısı Resmî web sitesi¹²⁶

07.11.1996 tarihinde Troia ve çevresi T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Troia Tarihi Milli Parkı” adıyla milli park statüsüne alınmıştır¹²⁷. Park 136 km²’ lik bir alanı kaplamaktadır. 1998 yılında ise UNESCO Dünya Miras Listesine alınmıştır¹²⁸. 2018 yılı, Troia’nın UNESCO Dünya Miras Listesine girmesinin 20. Yılı olması sebebiyle T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Troia Yılı ilan edilmiştir¹²⁹.

Troia antik kentinde 1988 – 1991 yılları arasında çeşitli koruma ve sergileme çalışmaları yapılmıştır. Mimari kalıntılar korunmuş, ziyaretçi yolunun güzergahı

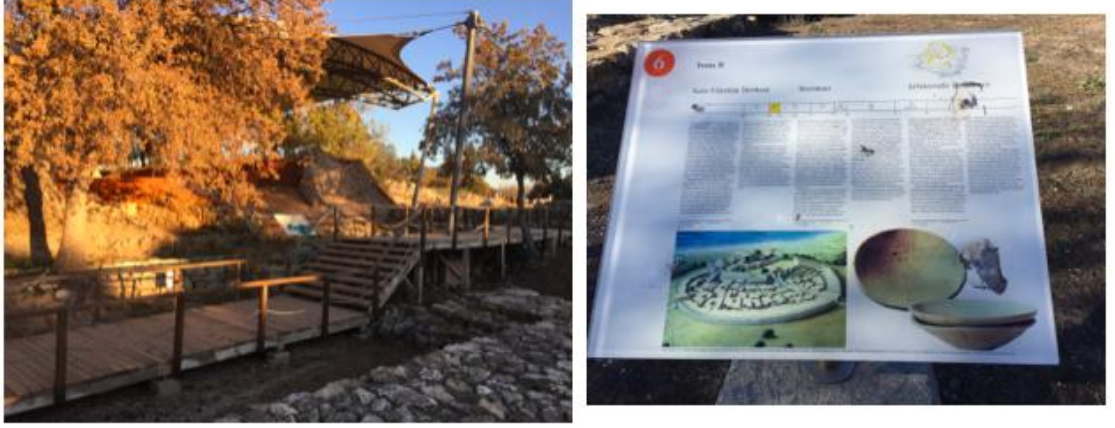
¹²⁶Şekil, <http://www.troyexcavations.com/Home/SayfaDetay?id=12> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 27.12.2017)

¹²⁷ Troia antik kenti ve çevresinin “Troia Tarihi Milli Parkı” olarak belirlenmesi 07.11.1996 tarihli ve 22810 sayılı resmi gazetede 96/8676 sayılı karar ile yürürlüğe girmiştir.

¹²⁸Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/troyatarihi/index.htm> ve <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44431/troya-antik-kenti-canakkale.html> (Erişim Tarihi 27.12.2017)

¹²⁹ Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.2018troia.com/2017/07/08/neden-2018-troia-yili/> (Erişim Tarihi 15.01.2018)

tasarlanmış ve bilgilendirme panoları ile ören yerinin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır (Şekil 2.27) (Aslan, 2010: 178).

Şekil 3.29: Troia Ören Yeri yürüyüş yolu ve bilgilendirme tabelası örneği
M. Albayrak Arşivi, 2017

Megaron yapısı kale duvarının hemen iç tarafına taş temel üzerine kerpiç duvarlarla inşa edilmiş bir yapıdır. Yaklaşık 1,5 metrelik kısmı korunan duvarlarda beyaz boya izleri görülebilmektedir. Oldukça hassas olan kerpiç duvar ve boya izlerinin gelecek kuşaklar için korunması, ziyaretçiye daha etkili sunulması amacıyla yapı üzerine 2003 yılında bir koruma çatısı inşa edilmiştir. Çatı, çelik konstrüksiyon üzerine membran malzeme ile örtülmüştür¹³⁰.

Ayrıca 2011 yılında Troia antik kenti girişine müze yapılması için ulusal bir proje yarışması düzenlenmiştir. Yarışmayı, Yalın Mimarlık'tan Ömer Selçuk Baz ve ekibi kazanmıştır. Projenin inşasına 2013 yılında başlanmış ve günümüzde de devam edilmektedir. Müzenin 2018 yılında açılması planlanmaktadır¹³¹.

¹³⁰ Daha fazla bilgi için <http://www.troyexcavations.com/Home/SayfaDetay?id=22> (Erişim Tarihi 15.01.2018)

¹³¹ Troia Müzesi hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.2018troia.com/2017/07/08/troia-muzesi/> ve <http://www.yalin-mimarlik.com/troya-muzesi/> (Erişim Tarihi 15.01.2018)

Şekil 3.30: Ön Odalı Yapı koruma çatısı

M. Albayrak Arşivi, 2017

Arkeolojik alanlarda yapılan koruma ve sunum uygulamaları incelendiğinde, bu uygulamaların T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ya da kazı başkanlıkları tarafından gerçekleştirildiği görülür.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı uygulamaları Çevre Düzenleme Projeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu projelerdeki amaç alanın sınırlarını belirlemek, alanın arkeolojik potansiyelini ortaya koymak, ziyaretçinin alanı belli bir rotada gezmesini sağlamak, bilgilendirme elemanlarıyla alanın anlaşılabilirliğini artırmaktır. Yukarıda örnekleri de verilen çevre düzenleme projelerine genel olarak bakıldığında bilet gişesi, gezi güzergahı, bilgilendirme elemanları, yön levhaları, otopark alanı, seyir terası, tuvalet, kafe ve bilgilendirme merkezi gibi öğelerden oluştuğu görülür.

Kazı başkanlıkları tarafından gerçekleştirilen koruma ve sunum uygulamaları ise arkeolojik alanlar özelinde değişiklik göstermektedir. Bu uygulamaların öncelikli amacı arkeolojik kalıntıları koruma altına almaktadır. Sagalassos Antik Kenti'ndeki Neon Kütüphanesi koruma yapısı, Bergama Antik Kenti'ndeki Z yapısı koruma çatısı, Efes Yamaç Evler Koruma Çatısı örneklerinin öncelikli amacı mozaikli olan bu yapıları gelecek kuşaklara aktarabilmektir. Bu örnekler mozaikleri hava şartları ve ziyaretçi hasarından koruduğu gibi bu alanların ziyaretçi tarafından gezilmesini ve algılanmasını da kolaylaştırmaktadır. Çevre düzenleme projelerinde olduğu gibi kazı ekipleri tarafından gerçekleştirilen uygulamalarda da ulusal ve uluslararası kurumlar

tarafından hazırlanan sözleşme, tüzük, kanun, yönetmelik vb. ilkeleri dikkate alınmaktadır.

Ek olarak, arkeolojik alanlarda bilimsel çalışmaların yürütüldüğü ve ziyaretçi sayısının arttığı yaz dönemlerinde yine kazı ekipleri tarafından çeşitli sosyal faaliyetler de düzenlenmektedir. Örneğin Parion Antik Kentinde 15-22 Nisan 2018 tarihleri arasında Turizm Haftası etkinlikler gerçekleştirilmiş, 2016 yılı kazı sezonunda ise 50 kişilik bir çocuk grubu ile “Yaz Bilim Kampı-2016 Mitolojik Tarih ve Arkeoloji Etkinlikleri” düzenlenmiştir¹³². Bu projeler ile çeşitli yaş aralığındaki çocuklara tarih ve arkeoloji bilinci kazandırılarak kazı ekiplerinin ve alanların sosyal yönlerinin geliştirilmesine önem verilmiştir.

Türkiye’de tam anlamıyla bir arkeolojik açık hava müzesi henüz bulunmasa da T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve kazı ekipleri tarafından gerçekleştirilen alanları korumaya ve ziyaretçi memnuniyetine yönelik uygulamalar ve sosyal etkinlikler bu yönde yaşanan olumlu gelişmelerdir.

¹³² Bilgiler <http://parion.biz/index.php/tr/projeler/sosyal-sorumluluk> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 15.01.2018).

4. BİR ÖRNEK İNCELEMESİ OLARAK TEOS ANTİK KENTİ

4.1. Konumu

İzmir ilinin yaklaşık 60 km güneybatısında, Seferihisar İlçesi'nin Sığacık Mahallesi'nde konumlanan Teos, on iki İon kentinden birisidir¹³³.

Harita 4.1: Teos Antik Kenti Konumu

Google Earth (27.01.2017)

Antik kent, İsthmos (bugünkü Urla) adı verilen bir yarımada kıstağında kurulmuş ve gelişmiştir (Şekil 4.1). Bu yarımadanın merkezindeki Kocakır Tepe

¹³³ Panionia (İon Birliği) denilen bu kentler; Miletos, Miyus, Priene, Ephesos, Kolofon, Teos, Lebedos, Eritrai, Klazomenai, Fokaia, Samos, Khios'tur (Mansel, 1995: 91).

üzerinde, kentin Akropol'ü yer almaktadır¹³⁴.. Akropol'ün kuzey ve güneyinde birer liman bulunan kent, akropol ile güney limanı arasındaki bölgede gelişim göstermiştir (Kadıoğlu, 2015: 4; Uz, 2013: 13).

Topografik bakımdan Teos antik kenti, güney limana uzanan bir alüvyon ovasının ucundadır. Bu ovanın bir yanında Arapderesi azmağı, diğer yanında Teos güney limanını bulunur (Uz, 2013: 13).

Şekil 4.1: İsthmos Yarımadası

Kadıoğlu, 2012b: 505

4.2. Kent Tarihçesi

Antik coğrafyacılar Strabon (MÖ 64 – MS 24) ve Pausanias (MS 2. yy) kentin kuruluşu hakkında ilk bilgileri vermektedirler. Strabon, Teos'un önce Athamas tarafından kurulduğunu ve Anakreon tarafından Athamantis olarak isimlendirildiğini, ardından İon kolonizasyonu döneminde Kodros'un evlilik dışı oğlu Naoklos ve sonrasında Atinalı Apoikos ile Damasos ve Boiotialı Geres tarafından kurulduğunu iletmektedir (Strabon XIV, 3; C 633). Lydialı coğrafyacı Pausanias ise kentin kuruluşuna dair daha ayrıntılı bilgiler vermektedir (Kadıoğlu – Özbil, 2015: 5).

¹³⁴ Akropol, yukarı şehir de denir. Antik Yunan'da şehrin en yüksek ve müdafaaya en elverişli yerine kurulan iç kale. Genellikle oldukça sarp bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Erken dönemlerde içinde önemli yapı ve tapınaklar yer alırdı (Saltuk, 1993: 18).

*“Teos, Aiolos’un torunu Athamas’ın oğlu Athamas ile birlikte Orchomenos kentinden göç eden Minyaslılar tarafından iskan edilmiştir. Teos’ta Karialılar, yunanlarla birlikte karışık bir şekilde yaşamaktadır. İon’lar Melanthos’un dördüncü kuşaktan torunu Apoikos önderliğinde Teos’a yerleşmişlerdir. Kısa bir zaman sonra ise Teos’a Kodros’un oğulları Damasos ve Naklos önderliğindeki Atinalılar ile Boiotialı Geres önderliğindeki Boiotialılar göç etmişlerdir. Apoikos ve Teoslular bu her iki grubu da göçmen olarak kabul etmişlerdir”*¹³⁵.

Kentte saptanan en erken arkeolojik bulgular Protogeometrik Dönem’e tarihlendirilmektedir¹³⁶. Tiyatronun güneybatısındaki E çukurunda 1960’larda bulunan ve Protogeometrik döneme ait bir *amphora* ve batı surları araştırılırken B çukurunda bulunan seramikler, Teos antik kentinin MÖ 10. yüzyıldan itibaren iskân edildiğini kanıtlamaktadır¹³⁷. 1996 yılında İzmir Arkeoloji Müze Müdürlüğü tarafından yapılan kurtarma kazıları ve 2010 yılından itibaren gerçekleştirilen yeni dönem kazıları, kentte Geç Geometrik Dönem’den itibaren kesintiye uğramayan bir yerleşim evresinin varlığını ortaya çıkarmıştır (Kadıoğlu – Özbil, 2015: 5)¹³⁸.

Teos, kuruluşundan itibaren zengin ve denizaşırı bölgelere kolonistler gönderen bir kent olmuştur. MÖ 600 civarında Miletos’lu Thales on iki İon kentinin, jeopolitik önemi bakımından tam merkezlerinde bulunan Teos’ta bir politik merkez kurulmasını gündeme getirmiştir. Bu fikir on iki İon kentinin (Panionion) sadece dinsel merkezli bir işlevinin olması ve tehlikeli zamanlarda İon birliği üyelerinin ortak bir politikalarının olmaması göz önüne alındığında akıllıca bir öneri gibi görünse de diğer üyeler tarafından benimsenmemiştir (Bean, 2001: 116-117)¹³⁹.

¹³⁵Metin, Musa Kadıoğlu tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir.

Daha detaylı bilgi için bkz. Pausanias, V II; 3,6

¹³⁶ Protogeometrik dönem, MÖ. 1050-900 yılları arasına tarihlenen bir dönemdir (Saltuk, 1993: 146).

¹³⁷Amphoralar, adının Eski Yunanca “amphi-karşılıklı” ve “pherein-taşımak” sözcüklerinden türediği kabul edilen şarap, zeytinyağı, su gibi sıvıların depolanmasında ve taşınmasında kullanılan ve genellikle çift dikey kulplu kaplardır. (Delemen, İ., Çokay-Kepeç, S. 2009: 1)

¹³⁸Geç Geometrik Dönem, MÖ. 740-700 arası döneme verilen isimdir (Saltuk, 1993: 68).

¹³⁹Ayrıca bkz. Herodotos, I; 170.

Teos'un Mısır ile uzun yıllar süren ticari ilişkileri olduğu bilinmektedir. Bu ticarete dair en eski belge, Hegesiobos isimli paralı bir askerın diğer İon kentleriyle beraber Abu Simbel'e kazıldığı isimdir (MÖ 591)¹⁴⁰. Mısır'ın kuzeyinde, İskenderiye'nin 83 km batısında, Mısır'ın en eski liman kenti olan Naukratis'teki kazılarda bulunmuş olan sikkeler, bazı tapınaklardaki adak eşyaları Teos'un bölgede etkili olduğunun göstergeleridir (Uz, 2013: 20).

MÖ 545 yılı sonrasında tüm İonia Perslerin egemenliğine girmiştir. Bu dönemde Teos kenti sakinleri, Pers baskısı altında yaşamak istemeyip toplu halde deniz üzerinden Thrakia'ya (Trakya) doğru göç etmiş ve MÖ 543'te Nestos deltasındaki Abdera (günümüzde Avdera, İskeçe yakını) kentine yerleşmişlerdir. MÖ 5. yüzyılda yaşamış olan filozoflar Protagoras ve Demokritos'un yurdu olan Abdera, Klazomenaili Timesos'un tarafından kurulmuştur. Teos ile Abdera arasında yakın ilişkiler olduğu ve Teos'ta uygulanan kararların Abdera'da da geçerli olduğu bazı yazıtlar aracılığıyla bilinmektedir (Kadioğlu, 2012: 512)¹⁴¹. Abdera'ya yerleşmiş Teos'lu kolonistlerin çoğunluğu kısa süre sonrasında ana kentlerine dönüş yapmışlardır ve Teos kısa sürede eski zenginliğine kavuşmuştur. Abdera sonradan Teos'un önemli bir kolonisi haline gelmiştir. (Bean, 2001: 117).

İonlar MÖ 500'de Miletos'lu Aristogoras önderliğinde Pers varlığına karşı ayaklanmış ve yaşanan savaşların ardından Anadolu bir kez daha Pers egemenliğine girmiştir. MÖ 494'te ünlü Pers kralı Dareios'un hükümdarlığı zamanında gerçekleşen Lade deniz savaşında, İon donanmasına 17 gemisiyle sayıca en büyük desteği veren kentlerden biri Teos'tur¹⁴². Ancak denizde İonialıları mağlup eden Persler Miletos'u karadan ve denizden ablukaya almış, Aristagoras'ın başlattığı isyanın altıncı senesinde, kenti tahrip etmişler ve halkını köleleştirmişlerdir (Herodotos VI; 18). MÖ 479'da Yunan donanması, Mykale Deniz Savaşı'nda yenen taraf olunca Teos Pers

¹⁴⁰ Abu Simbel, Ramses II tarafından Güney Mısır'da yaptırılan bir tapınaktır. (<http://whc.unesco.org/en/list/88> - Erişim Tarihi 02.02.2017)

¹⁴¹ Ayrıca bkz. Herodotos I; 168 ve Strabon XIV, 30: c 644

¹⁴² Kentlerin İon donanmasına katkıları: Chios 100, Milet 80, Lesbos 70, Samos 60, Teos 17, Priene 12, Erythrai 8, Myus 3 ve Phokaia 3. Verilerle göre donanma 353 trierem'den (üç sıra kürekli savaş gemisi) oluşmuştur (Kadioğlu, 2015: 5) Ayrıca bkz. Herodotos VI, 8.

egemenliğinden kurtulmuştur. Sonrasında Attika-Delos deniz birliğinin bir parçası olan kent, deniz ticareti yoluyla zenginleşmiş ve birliğe altı talent vergi ödemiştir (Bean, 2001; 117)¹⁴³.

Attika-Delos birliğinde Atina kısa sürede askeri ve parasal anlamda öncü kent olmuştur. Geniş ticaret ağı, para ve kendi ağırlık sistemlerinin diğer kentlerde de geçerli olması, birlik hazinesinin Atinalı memurlar tarafından denetlenmesi, Atina'nın ekonomik alanda da önde olmasını sağlamıştır. Bu sayede Atina, İon ticaretini büyük oranda kendi gerçekleştirerek, güçlenip müttefiklerinden üstün hale gelmiştir. Özellikle üyeler içindeki sorunların Atina halk mahkemesinde karara bağlanması, bu önderliği yargı alanında da kazandırmıştır (Uz, 2013; 23).

Attika-Delos deniz birliği üyeleri arasında oluşan güç dengesizliği Atina ile Sparta arasında 8 yıl süren Peloponnesos savaşlarına neden olmuştur (Tekin, 2008: 108-109). Bu savaş sırasında Teos büyük zarar görmüştür. Spartalıların Pers yardımlarıyla galibiyet kazanmasının ardından, Teos ve Anadolu'daki diğer şehirler Büyük Pers Kralı'nın egemenliğine karşı çıkmışlardır. Ancak Teos, MÖ 387/6 yılındaki Antalkidas Barışı ile Pers hakimiyetine girmiştir (Kadıoğlu – Özbil 2015; 6).

Teos'ta Pers varlığı Büyük İskender'in MÖ 343 yılında Persleri Granikos (Biga) savaşında mağlup etmesine kadar sürmüştür. Savaşın ardından Yunan şehirleri bağımsızlıklarını yeniden elde etmişlerdir. Büyük İskender'in Teos'ta bizzat bulunduğu dair bir kanıt yoktur. Fakat Strabon İon'ların Teos yakınlarında Büyük İskender için bir koruluk kurduğunu yazmıştır¹⁴⁴. Pausainas ise Büyük İskender'in Teos ve Klazomenai körfezi arasına bir köprü inşa etme planından bahsetmiştir¹⁴⁵.

¹⁴³ Talent, Attika sistemindeki en büyük ağırlık ve para birimidir 1 talent= 60 mana, 1 mana= 436,7 g (Saltuk, 93:172)

Delos deniz birliği, MÖ. 478 yılında İon birliği üyesi kentlerin Atina ile beraber Pers tehlikesine karşı kurmuş olduğu bir ittifaktır ve merkez Delos adası olarak seçilerek birliğe de adını vermiştir. Adada dinsel toplantılar ve Panionion festivali gerçekleştirilmiştir. Üyeler birliğin donanmasına gemi ve deniz askerleri vermek ya da para vergisi ödemek mecburiyetindeydiler. (Tekin, 2008: 318)

¹⁴⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Strabon XIV, 1.31.

¹⁴⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Pausanias II, 1.5.

Dönem kaynaklarından elde edilen bilgiler doğrultusunda, Teos'un Hellenistik Dönem'de etkili, özgür ve varlıklı bir devlet olduğu anlaşılmaktadır (Güler, 2015; 27).

Teos esas önemini Hellenistik Dönem'deki dini merkez rolüyle kazanmıştır. Büyük İskender seferleri sırasında dini merkez konumundaki bu şehre zarar vermemiş hatta maddi katkılarla kentin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. (Akyol, 2007; 6).

Dionysos Sanatçılar Birliği'nin Hellespontos ve İonia kolu, Teos'u kendilerine merkez edinmiş ve kentin öneminin artmasında etkili olmuşlardır (Uz, 2013: 29). Dionysos, Teos'ta oldukça mühim bir tanrıdır. Tarihçi Diodorus, Dionysos'un Teos'ta doğmuş olabileceğini yazmıştır (Güler 2015: 30). Diodorus'a göre Zeus ve Semele'nin oğlu Dionysos, Elis, Naxos, Eleytheria ve Teos'u da kapsayan Yunan kentlerinden birinde dünyaya gelmiştir¹⁴⁶. MÖ 5. yüzyılda Dionysos adına yeni hasat şarabın kutlanması amacıyla Anthesteria adlı festival düzenlenmiştir. MÖ 4. yüzyılda ise bölgede basılan sikkelerde Dionysos'un betimi kullanılmıştır (Uz, 2013: 31). Kent, Dionysos Sanatçılar Birliği'nin merkezi olma statüsünü MÖ 3. ve 2. yüzyıllar boyunca sürdürmüş, bu yüzyıllarda bugün de kalıntıları görülebilen Dionysos tapınağı inşa edilmiştir (Güler, 2015; 31)¹⁴⁷.

Dionysos sanatçıları bütün Yunan kentlerinde gerçekleştirilen tiyatro ve müzik festivallerine paralı sanatçılar gönderen profesyonel oyuncu ve müzisyenler birliğidir. Merkezleri olan Teos'un dışında birçok şehre de hizmet sağlayan ve komedyalar, tragedya, şarkı müzik ve diğer alanlarda gerçekleştirilen yarışmalarda kazanmak için performans sergileyen bölgesel şubeler oluşturulmuştur. Tiyatro her zaman Dionysos'un korumasında olduğundan, Dionysos Sanatçıları sanatçı kimliklerinin yanı sıra dini nitelikli bir topluluk olarak da görülmüşler ve vergi muafiyeti, can güvenliği başta olmak üzere herkes tarafından kabul gören bazı evrensel haklardan da faydalanmışlardır (Bean, 2001: 118). Hellenistik Dönemde sık ve geniş çaplı yaşanan savaşlar, korsanlık ve haydutluk gibi sebeplerden bu haklar oldukça mühimken, Roma

¹⁴⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Diodorus Bibliotheka III, 66.

¹⁴⁷ Dionysos Tapınağı hakkında detaylı bilgi için bkz. Uz, 1990; Uz, 2013.

Dönemi'ndeki barış ortamında bu sanatçılara tanınmış olan bazı ayrıcalıklar niteliğini kaybetmiştir (Güler, 2015: 32).

Dionysos Sanatçılar Birliği ile Teos arasındaki bağ bir asırdan çok devam etmiş, sanatçılar kentin onlara tanıdığı imtiyazlardan faydalanmış, Teoslular ise Hellenistik Krallıklarla Sanatçılar Birliğinin merkezi olması nedeniyle iyi ilişkiler kurmuşlardır. Sanatçılara tanınan imtiyazlar başlarda kent ve birlik arasında bir problem yaratmasa da sonrasında tarafların kendi özerkliklerinin olması sorun oluşturmuştur. Sanatçıların şehrin gelirinden pay almasına Teoslular tepki göstermiştir. Toplumun oldukça değer verdiği Dionysos sanatçıları zamanla kendilerini fazlaca önemli görmüşler ve isimleri halk arasında problem çıkaran bir grup olarak anılmaya başlanmıştır. Onları “çok saldırgan bir grup” sözcükleriyle tanımlayan Philostratos, “güçlkle düzene sokulabildiklerini” aktarmaktadır. Aristoteles de “Dionysos Sanatçıları neden kötü insanlardır?” sorusuna cevap aramıştır. Önerisi, sanatçıların genellikle kural tanımayan bir hayat yaşadıkları ve sanatlarını, yalnızca maddi kaygılar güderek gerçekleştirdiklerini, bu sebeple kendilerini geliştirip bilgeliğe ulaşmaya harcayacak hemen hemen hiç vakitlerinin olmadığı şeklindedir (Bean, 2001: 118).

Sorunlar Hellenistik kralların ara buluculuğuyla giderilmeye çalışılmış olsa da Teoslular ve birlik arasında anlaşma sağlanamamıştır. İki tarafı da tatmin eden bir çözüme ulaşılamayınca Dionysos Sanatçılar birliği, Pergamon Kralı Attalos döneminde Teos ve Lebedos arasındaki Myonnesos kentine gönderilmişlerdir. Ancak Teoslular bu karara karşı çıkınca Roma, sanatçıları Lebedos'a sürgün etmiş, böylelikle Teos ile Dionysos sanatçılar birliğinin bağı sona ermiştir (Güler, 2015: 37). Ünlü sanatçılar Anakreon (MÖ 572), Epikürcü Nausiphanes, Antimachos, Apellikon ve tarihçi Hekataitos da Teoslu olarak bilinmektedir (Kadıoğlu, 2012b: 512).

Büyük İskender'in MÖ 323'te Babylonia'da (Irak, Babil) ölümünün ardından imparatorluğunun toprakları komutanları arasında paylaştırılmış ve antik dünyada

Diadokh'lar Dönemi olarak anılan, savaşlarla dolu karışık bir döneme girilmiştir¹⁴⁸. Teos, Büyük İskender'in ardıllarından biri olan Antigonos Monophtalmos'un hakimiyeti altına girmiştir. MÖ 304'de bütün İonia'da yaşanan şideetli deprem sonrası Teos ve yakınındaki Lebedos zarar görmüştür. Bu nedenle Antigonos, bu iki kenti birleştirme (*synoikismos*) önerisini getirmiştir (Bean, 2001: 117)¹⁴⁹. Fakat bu girişim Antigonos'un MÖ 301 yılında İpsos savaşında Lysimakhos'a mağlup olmasıyla uygulamaya geçirilememiş, bu iki kentin yönetimini Lysimakhos almıştır. MÖ 281 yılındaki Kourupedion Savaşında ise tüm İonia kentlerinin hakimiyeti I. Seleukos'a geçmiştir (Güler, 2015: 28).

Seleukosların birçok kenti hakimiyeti altında bulundurması ve bu kentleri tek elden yönetme çabası karışıklığa neden olmuştur. Teos, çevresindeki şehirlerle işbirliği yaparak gelebilecek saldırılara karşı koyabilmek amacıyla kentte bir askeri birlik oluşturmuştur. Ancak bu önlem yeterli olmamış, MÖ 280 yılında korsanlar kente saldırarak, bazı vatandaşları tutsak edip yüksek fidyeler istemişlerdir. Çözüm olarak tüm kent sakinleri para toplayarak tutsakları serbest bırakmışlardır (Şahin, 2012: 145). Kentte bu olay sonrası ekonomik olarak güçlükler yaşanmış, zor durumda kalan Teos'lular MÖ 229 yılında topraklarını kendi rızalarıyla Pergamon Kralı I. Attalos'a (MÖ 241-197) bırakmışlardır. Kral Attalos, şehre maddi olarak yardımda bulunmuş, Dionysos kültü ve Dionysos Sanatçılar Birliği'ne oldukça önem vermiştir. Bu sebeple Teos'ta I. Attalos'un karısı Apollonis ve tanrıça Aphrodite onuruna kutsal törenler düzenlenmiştir (Kadioğlu – Özbil 2015: 6)¹⁵⁰.

III. Attalos (MÖ 138-133) Pergamon Krallığını vasiyet yoluyla Roma'ya bırakmış böylelikle Teos da, MÖ 133'te Asya Eyaletinin bir parçası olarak Roma topraklarına dahil olmuştur. Augustus Dönemi'nde (MÖ 27-MS 14) meydana gelen şiddetli bir depremde Asya eyaletinin birçok kenti hasar görmüştür. Roma'dan yardım

¹⁴⁸ Diadokh, Büyük İskender'in ardıllarına verilen isimdir (Tekin, 2008: 318).

¹⁴⁹ Bu öneriyi kanıtlayan mektup, yazıt olarak Seferihisar'da ortaya çıkarılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bean, 2001: 117

¹⁵⁰ Apollonis ve tanrıça Aphrodite onuruna verilen bu törenler hakkındaki bir yazıt da Teos'ta ortaya çıkarılmıştır (Kadioğlu-Özbil 2015: 6).

talebinde bulunan bu kentlerin o yılki vergilerini İmparator kendi hesabından Roma Senatosuna ödemiş ve bu hareketinden dolayı kurucu (ktistes) unvanı almıştır (Davesne, 1986: 146). Bu unvan, İmparator Augustus'a duyulan minneti göstermek için Teos'ta basılan sikkelerde kullanılmıştır (Uz, 2013; 34; Davesne, 1986 146).

Teos'un Roma İmparatorluk Dönemi'nde (MÖ 31-MS 476) de önem verilen bir kent olduğu bu döneme tarihlenen çeşitli mimari yapılardan anlaşılmaktadır. Son yıllarda yapılan kazılarda açığa çıkarılan Dionysos kutsal alan girişi olan propylon'un ve tapınağı çepeçevre saran stoa'ların Augustus Dönemi'ne tarihlendiğini göstermektedir¹⁵¹. Ayrıca Teos antik kentinde II. Valerianus Dönemi'ne (MS 253-257) kadar sikke basılan sikkeler devam eden önemin bir göstergesidir (Uz, 2013: 34). Kentin Geç Antik Dönemi hakkında veriler yeterli olmasa da eski önemini yitirip mevcudiyetini küçülerek sürdürdüğü bilinmektedir (Kadioğlu – Özbil 2015: 6).

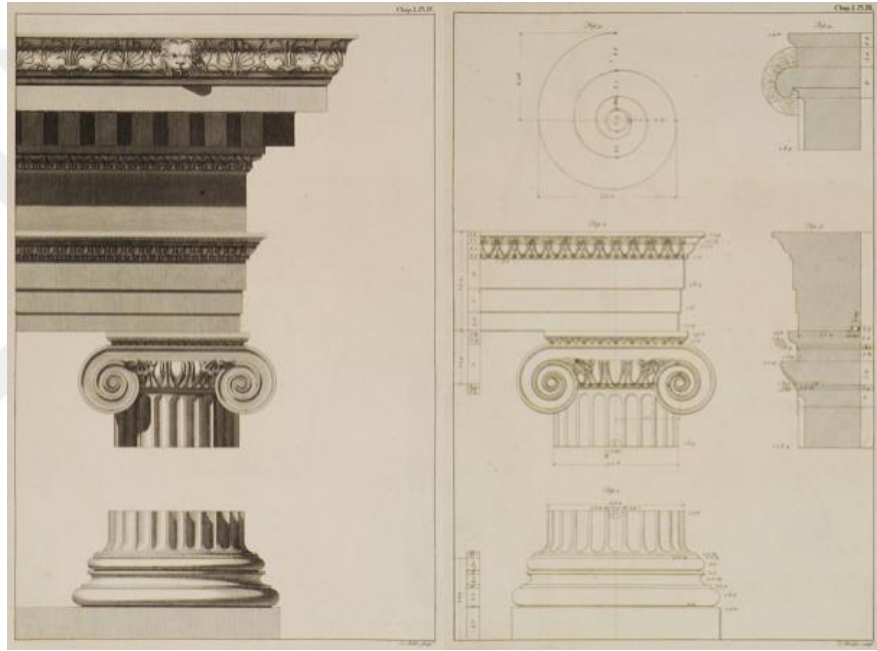
4.3. Araştırma Tarihçesi

Anadolu, sahip olduğu coğrafi ve tarihi önemi sebebiyle daima araştırmacıların odak noktasında olmuştur. Özellikle 18. yüzyıldan sonra Osmanlı'nın Batı ile yakın ilişki içinde olması araştırmacıların Anadolu'ya olan ilgisini arttırmıştır. Teos da bu süreçte dikkat çeken kentlerden biri olmuştur. Kent 1709'da W. Sherard, 1719'da J. De Hochepped, 1739'da R. Pococke gibi isimler tarafından ziyaret edilmiştir. Bu isimler ağırlıklı olarak yazıtlarla ilgilenmişlerdir (Kadioğlu – Özbil 2015: 4).

Kentteki ilk arkeolojik çalışmalar, İngiliz Dilettanti cemiyeti tarafından 1764-1765 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaları cemiyet adına R. Chandler ve N. Revett gerçekleştirmiştir. 1769 yılında yapılan kazı çalışmalarda antik dönemde yaşamış, ünlü mimar Vitruvius tarafından tanımlanan Dionysos Tapınağına

¹⁵¹Stoa, arka cephesi boylu boyunca bir duvarla kapalı, ön cephesinde bir ya da daha çok sayıda sütun sırası bulunan, üzeri çatı ile örtülü ince uzun galeridir (Karatağ, 2013: 379). Propylon, bir antik yapı kompleksine, temenosa girişi sağlayan anıtsal giriştir (Saltuk, 93: 145)

odaklanılmış, sonuçlar *Antiquities of Ionia Part I* adıyla yayınlanmıştır (Şekil 4.2,3)¹⁵². Tapınağın, Vitruvius'un “Mimarlık Üzerine On Kitap” adlı eserindeki anlatımlarından ve eski bilgilerden yola çıkılarak 8 sütunlu bir pseudodipteros çizimi oluşturulmuştur¹⁵³. Bu çizimin birebir gerçeği yansıtmadığı, bazı eklemelerle tamamlandığı ve mevcut tapınağın değil olması beklenen halinin yansıtıldığı araştırmacılar tarafından özellikle belirtilmiştir. Yayında Teos'un kısa bir tarihçesi de verilmiştir (Uz, 2013: 5).

Şekil 4.2: Dionysos Tapınağı Mimari Düzen Çizimleri

Antiquities of Ionia I, 17,19.

¹⁵² Bu çalışmaların ayrıntıları için bkz. R. Chandler, N. Revett, W. Pars, **Antiquities of Ionia I**, London, Spilsbury and Haskell, 1769: 1-9.

¹⁵³ Pseudodipteros, dipteros planındaki çift sıra sütun dizisinin içteki sırasının kaldırılıp, yerinin boş bırakılarak, dipteros görüntüsü verilen tapınak tipidir (Saltuk, 93: 173). Yapılan güncel araştırmalarla bu çizimin yanlış olduğu anlaşılmıştır. Teos Dionysos Tapınağı kısa kenarda 6, uzun kenarda 11 sütunlu peripteral bir tapınaktır (Kadioğlu – Özbil 2015: 10).

Şekil 4.3: Dionysos tapınağı Kalıntıları
Antiquities of Ionia I, 1.

R. Chandler ve N. Revett'tin ardından Teos'ta kazı çalışmalarına 1863 yılında R. Pullan tarafından başlanmıştır. Bu yıla kadar yapılmış olan en kapsamlı çalışma 8 Nisan 1863'te başlayıp 9 Haziran'da bitirilmiş ve Pullan da ağırlıklı olarak Dionysos tapınağına odaklanmıştır. Tapınağın cella'sında kazı çalışması gerçekleştirilmiş, 2/3'si açığa çıkarılmıştır¹⁵⁴. Tapınağın doğu kısmında yapılan kazılarda üzerinde "AVTΩKRATΩP" (antokrator) yazıtı bulunan blok, araştırmacılara tapınağın Roma Döneminde yeniden inşa edildiğini düşündürmüştür. Ayrıca kazı çalışmaları sırasında bulunan kiremitlerden tapınağın çatısının kiremitle kapatıldığı anlaşılmıştır. Bu çalışmalara 1881'de *Antiquities of Ionia Part IV* ve 1915'te *Antiquities of Ionia Part V* yayınlarında yer verilmiştir (Uz, 2013: 6)¹⁵⁵.

1924-25 yılları arasında kent Fransız araştırmacılar Y. Bequignon ile A. Laumonier tarafından kazılmıştır. Gerçekleştirilen çalışmalar yayınlarla bilim dünyasına tanıtılmıştır (Kadioğlu – Özbil 2015: 4)¹⁵⁶. Kazılarda Dionysos Tapınağının Roma öncelindeki tapınağın bulunması amaçlanmıştır ancak temelin ana kayaya

¹⁵⁴ Cella, Antik Yunan tapınağındaki kült heykelinin bulunduğu en kutsal bölümdür (Saltuk, 93: 124).

¹⁵⁵ Bkz. *Antiquities of Ionia IV*, 1881: 35-39 ve Bkz. *Antiquities of Ionia V*, 1915: 28-30

¹⁵⁶ Bkz. Bequignon Y-A. Laumonier, "Asie Mineure, iles de la côte d'Asia , Teos", **BCH** 48, 1924, 506-510, ve "Fouilles de Teos" **BCH** 49, 1925, 281-321.

dayandırıldığı ve bir öncelinin olmadığı anlaşılmıştır. Yapılan kısmi sondajlarla tapınağın ilk inşasının Hellenistik döneme ait olduğu ve aynı dönemde stolar ile çevrelendiği anlaşılmıştır. Sondajda bulunan seramik kap parçaları da bu tarihi desteklemektedir. Bu çalışmalar ilk kez tapınağın temenos alanının belirlenmesi ve konumu kesinleştirilmesi açısından önemlidir¹⁵⁷. Ayrıca kentin gelişiminin daha iyi anlaşılması için akropol, bouleuterion, hellenistik sur ve diğer yapılarda da sondajlar açılmıştır (Uz, 2013: 6)¹⁵⁸.

1962 yılında T.C. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyeleri Doç. Dr. Yusuf Boysal ve Dr. Baki Ögün tarafından Teos'ta arkeolojik kazı çalışmaları uzun bir aradan sonra yeniden başlatılmıştır. 6 Temmuz-9 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışmalarda A, B, C, D ve E olarak adlandırılan sondaj çukurları açılmıştır. A çukuru, Fransız araştırmacılar tarafından Agora olarak adlandırılan bölgede, B çukuru, kent surunun hemen yanında, C çukuru, akropolün doğusunda, D çukuru, B çukuru ile tapınak arasında kalan bölgede, E çukuru ise antik tiyatronun yaklaşık 100 metre güneyinde bulunmaktadır. Sondaj çalışmaları sonucunda olarak kentin Protogeometrik Dönem'den itibaren iskan edildiği anlaşılmıştır. Protogeometrik Dönem, Batı Anadolu kentlerinde az görülen bir dönem olması sebebiyle gelecekteki çalışmaların bu dönemi aydınlatmaya yönelik olacağı aktarılmıştır (Boysal – Ögün: 1964: 12-13). Ayrıca alanda yapılan incelemeler ile şehrin batısındaki yamaç ve tepelerin tamamen nekropol alanı olduğu anlaşılmıştır¹⁵⁹.

1963 yılında bir buçuk ay sürdürülen kazı çalışmaları temmuz ayında başlatılmış ve 3 bölgede yoğunlaşmıştır:

- 1.Dionysos tapınağının batısı ile şehir suru arasındaki D çukuru,
- 2.Akropolis'in güney yamacındaki büyük tiyatro,

¹⁵⁷ Temenos, Etrafi duvarla çevrelenmiş, bir ya da daha fazla tapınağı ve dinsel yapıyı içine alan kutsal alandır (Saltuk, 93: 176).

¹⁵⁸ Bouleuterion, Yunan uygarlığında kent meclisinin toplanma salonudur (Saltuk, 93: 41).

¹⁵⁹ Nekropol, bir kentin dışında yer alan mezarlık alanıdır (Saltuk, 93: 124).

3.Tiyatronun yaklaşık 150 metre güneyinde, Akropolis'in eteğinde bulunan E çukuru.

Çalışmalar sonucunda, D çukurunda Hellenistik ev olarak adlandırılan yapı kalıntısı, çukurun ortalarına doğru, doğu-batı yönünde bir cadde ve hemen karşısında temenos duvarının batı kapası açığa çıkarılmıştır (Şekil 4.4). Bir diğer buluntu ise çukurun güneybatı köşesinde bulunan ve III. Antiochos'tan bahseden yazıtlardır.

Şekil 4.4: D Çukuru

Kadioğlu vd. 2013: 228

Turistik önemi nedeniyle Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün isteğiyle kazılan tiyatrodaki kazı yapılmıştır. Bu araştırmalar ile oturma basamaklarının neredeyse tamamının kireç yapımı için söküldüğü tespit edilmiş, sahne binası cephesinin 2/3 si ve birçok mimari parçanın yanı sıra heykel, kabartma ve yazıt parçaları da açığa çıkarılmıştır (Öğün, 1965: 115-116). Bu yazıtlardan birinin, Erken İmparatorluk Dönemi'nde Teos için önemli bağışlar yapmış olan ve önceki yazıtlardan da bilinen Teoslu Tiberius Claudius Philistes (yani Athamas) onuruna yapıldığı anlaşılmıştır (Kadioğlu, 2012b: 510).

Şekil 4.5: Tiyatro

Kadıoğlu 2012b, 509.

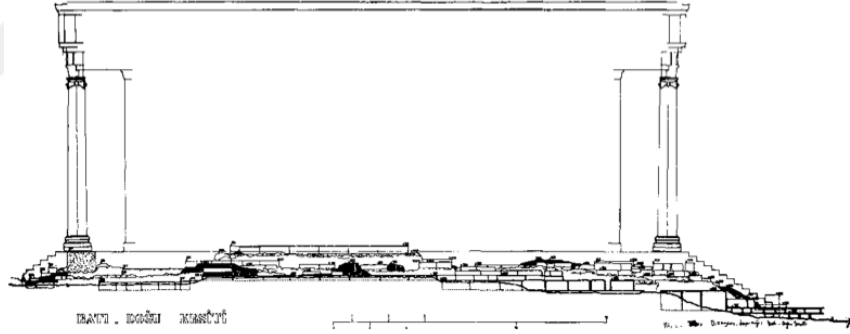
Önceki sezonda 5x10 metre genişliğinde kazılan E çukurunda çalışmalar devam ettirilmiş ve çukurlar ile karşılaşmıştır. Çukurda çeşitli dönemlere tarihlenen seramik parçaları ve üst üste inşa edilmiş duvarlar bulunmuştur. Çukurun Güneydoğu kısımda yapılan genişletme ile MÖ 6. yüzyıla ait olduğu anlaşılan bir ev açığa çıkarılmıştır. Bir diğer önemli buluntu ise çukurlardan birinin tabanında karşılaşılan büyük bir amphora içinde bulunan bebek iskeletidir. Sonuç olarak önceki dönemlerde yapılan kazılarla en eski MÖ 6. yüzyıla tarihlenebilen Teos, yapılan yeni çalışmalarla MÖ 10. yüzyıla tarihlenebilmiştir (Öğün, 1965: 116-117).

1965 yılı çalışmaları Dr. Yusuf Boysal, Dr. Baki Öğün, Arkeolog Fahri Işık ve 6 öğrenciyle 9 Ağustos'ta başlatılmış, Ekim ayı sonuna kadar devam ettirilmiştir. Bu sezon çalışmaları E çukuruna ve Dionysos Tapınağı bölgesine yoğunlaşmış, ayrıca alanda temizlik işlerine de önem verilmiştir. E çukuru genişletilerek kazı çalışmalarına devam edilmiş ve bol miktarda MÖ 9., 8. ve 7. yüzyıl seramiği bulunmuştur. Tapındaki çalışmalarda ise tapınağın sınırlarının belirlenmesine önem verilmiş, temenos duvarının doğu ve kuzeyi tespit edilmiştir. Ayrıca tapınağa ait akroter, friz ve diğer bazı mimari parçalar da bulunmuştur¹⁶⁰. MÖ 2. yüzyıla tarihlenen akroterler, tapınağın aynı dönemde yaşamış mimar Hermogenes tarafından tasarlandığı savını

¹⁶⁰ Akroter, bir antik alınlığın tepesine ve iki köşesine yerleştirilen süslerdir (Saltuk, 93: 18).

güçlendirmiştir. Kazı ekibinin restorasyon çalışması yapmak istemesine rağmen bu konuda uzman mimarın olmaması nedeniyle bu istek gerçekleştirilememiştir (Boysal, 1967: 233).

Dionysos Tapınağı hakkında detaylı bir araştırma 1980-1992 yılları arasında Mimar Dr. M. Uz tarafından gerçekleştirilmiştir. Uz, hem Arkaik Tapınak hem de Dionysos Tapınağının planlarını çıkarmak amacıyla çeşitli sondajlar açmıştır. Bu çalışmasının sonuçları 1987’de Ege Üniversitesi’nde “Teos’taki Dionysos Tapınağı” isimli doktora çalışmasında kullanılmıştır¹⁶¹. M. Uz çalışmasında tapınağın temenos alanının, doğu-batı kesitinin, stoalarının, mimari düzeninin ve bazı mimari parçalarının (sütun başlıkları, sütun kaideleri, friz parçaları) çizimlerini yapmıştır (Kadioğlu – Özbil, 2015: 5) (Şekil 4.6).

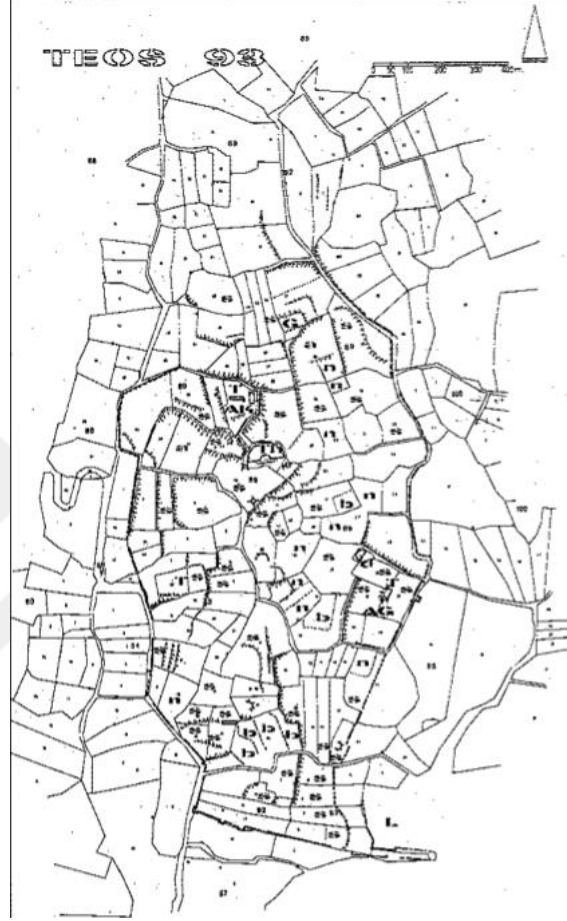
Şekil 4.6: Tapınak doğu-batı kesiti

Uz, 1985: 232.

Teos antik kentindeki araştırmalar, 1988 yılından sonra ODTÜ-TEKDAM (Tarihi Eserleri Kurtarma ve Değerlendirme Araştırma Merkezi) tarafından desteklenmiş ancak M. Uz’un vefatıyla ara verilmiştir. Kentteki kazı çalışmaları, Doç. Dr. Numan Tuna başkanlığında 6-26 Eylül 1993 tarihinde yeniden başlatılmıştır. Bu çalışmalar iki ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Birinci ekip kentin topografik yapı ve arkeolojik katmanlarının araştırılmasına yönelik yüzey araştırmaları

¹⁶¹M. Uz’un “Teos’ta Dionysos Tapınağı” isimli doktora tezi ölümünün ardından Prof. Dr. N. Tuna tarafından bastırılmıştır (Kadioğlu-Özbil 2015:5)

gerçekleştirmiş, ikinci ekip ise mimari kalıntıların detaylı rölöve çalışmalarını yapmıştır (Şekil 4.7) (Tuna, 1994: 169)¹⁶².

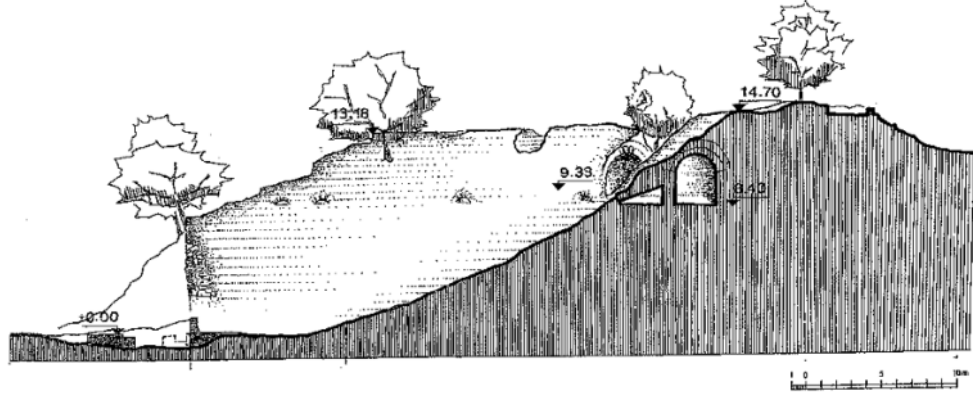
Şekil 4.7: Teos Kent Planı Çizimi

Tuna, 1994: 174.

1995 yılı çalışmalarında tiyatro, bouleuterion gibi anıtsal yapıların çizimlerine başlanmış, tiyatro mimar Zeynep Durmuş ve İstemi Baykal, Bouleuterion ise mimar Serazer Pekerman ve Mine Hamamcıoğlu tarafından çizilmiştir (Tuna, 1996: 219) (Şekil 4.8). Bunlara ek olarak gelecek yıllarda yapılacak olan çalışmalar için antik kentin arkeolojik dolguları hakkında önemli bilgiler sağlayan arkeo-jeofizik çalışmaları da Dr. Mahmut G. Drahor tarafından yapılmıştır (Tuna, 1996: 219-233).

¹⁶² Rölöve, bir yapının yerinde yapılan ölçümlerle plan, kesit ve görünüşü ile ayrıntılı çizimleridir (Saltuk, 93: 153).

TEOS 1995
ANTİK TİYATRO

Şekil 4.8: Tiyatro Çizimi

Tuna, 1996: 228.

1996 yılı çalışmalarında Hellenistik Tapınak ve Güney Liman rölöve çizimleri yapılmıştır. İlk belirlemelerle Hellenistik Tapınağın 8,10x9,13 metre ölçülerinde stylobat üzerine inşa edilmiş bir prostylos olduğu saptanmıştır¹⁶³. Güney Limanda ise korunagelmış temel kalıntıları baz alınarak dalgakıranın en az 160 metre olabileceği öngörülmüştür. Batı Anadolu'daki korunmuş önemli liman yapılarından olan bu dalgakıran, sur duvarlarının devamı olarak tasarlanmıştır. Dalgakıran, sur duvarlarında bulunan yazıttan hareketle en geç MÖ 2. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir (Tuna, 1996: 323-331).

2006-2007 yılları arasında Klazomenai Kazı Başkanlığı, TÜBİTAK, ODTÜ TAÇDAM ve ODTÜ BAP tarafından desteklenen "Klazomenai Khorası ve Teos Sur İçi Yerleşim Yüzey Araştırması" gerçekleştirilmiştir. Araştırmada amaç, önceki yıllarda yapılmış olan arkeo-jeofizik çalışmalarının sonuçlarıyla yapılacak yüzey araştırmasının sonuçlarının birleştirilerek Klazomenai kentinin sınırları belirlemek ve Teos antik kentinin sit sınırları ve arkeolojik katmanları hakkında bilgi sağlamaktır.

¹⁶³ Stylobat, antik mimarlıkta bir tapınağın üzerine oturduğu, sütunları taşıyan bezemeli, silmeli üst temeldir (Theodore F. 1936: 203). Prostylos, anteler arasında ve tapınağın ön cephesinde sütunlar bulunan tapınak plan tipidir (Saltuk, 93: 172).

Bu kapsamda antik kent parsellere ayrılarak araştırma yapılmıştır (Ersoy – Koparal, 2009: 73-90; Koparal – Tuna 2017: 195) (Şekil 4.9).

Şekil 4.9: Yüzey Araştırması Yapılan Parseller (2,3,4,9)

Ersoy-Koparal, 2009: 82

2010 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi, Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Musa Kadıoğlu başkanlığında Teos'ta kazı çalışmaları tekrar başlamıştır. 29 Temmuz-1 Ekim 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen ilk sezonda idari işler, belgeleme çalışmalarına ve şehrin sayısal planının oluşturulmasına ağırlık verilmiş, Dionysos Tapınağı Kutsal Alanı, Hellenistik Sur ve Güney Nekropol'de kazılar yapılmıştır (Kadıoğlu, vd. 2012: 429-460).

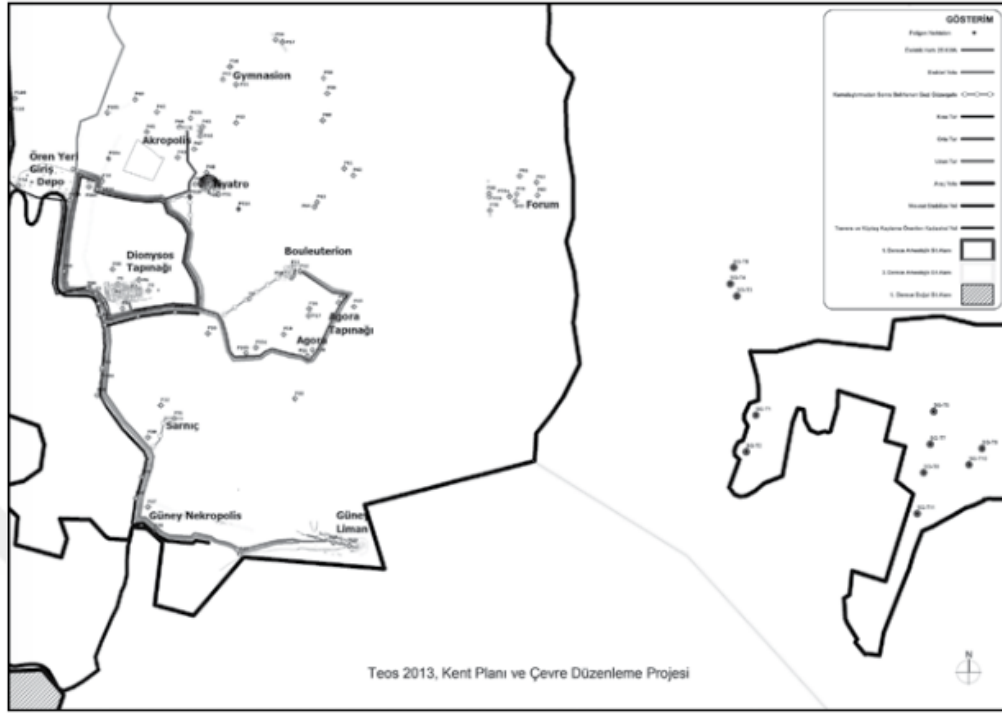
2011 yılı kazılarında, bir önceki sene başlatılmış olan şehrin sayısal planının oluşturulmasına devam edilmiş, Bouleuterion, Forum (?) ve Antik Güney Liman iskelesinde yeni kazı çalışmalarına başlanmıştır.

Bouleuterion'daki kazı çalışmalarında güney yarıda gri Teos mermerinden yapılmış 16 oturma sırası açığa çıkarılmıştır. Hellenistik Sur duvarında güneybatı köşedeki kulenin planının çıkarılıp plana işlenmesi için kısmi kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Güney Liman çevresi temizlenip görünür hale getirilmiştir. Bouleuterion ve Dionysos Tapınağı batı temenos duvarında konservasyon ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda kırık taş parçaları birleştirilmiş ve orijinal yerlerine konulmuştur (Kadıoğlu vd. 2013: 211-232).

Teos Çevre Düzenleme Projesi kapsamında kazı evi-deposu inşa edilmesi planlanan alanda sondaj çalışmaları yapılmış, ören yeri giriş panosu, bilgi panoları ve yön levhaları İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün desteğiyle hazırlanmış ve kentteki yerlerine konulmuşlardır.

Teos'taki 2012 sezonu çalışmaları 1 Temmuz-5 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Önceki sezonlarda kazısına başlanan Dionysos Tapınağı Kutsal Alanı, Hellenistik Kent Suru, Güney Liman ve Bouleuterion'da çalışmalar devam ettirilmiştir. Buna ek olarak Akropol'deki yapılaşma faaliyetlerini ve şehrin kronolojisini saptamak için bölgede çalışmalara başlanmıştır. Kazılarla MÖ 8. yüzyıl ortalarından Geç Antik Döneme kadar izler bulunmuş ancak mimari kalıntılara rastlanamamıştır. Bouleuterion kazısında çoğu Teos'un en varlıklı soyu olan Claudius'larla ilişkili olan yeni yazıtlar ortaya çıkarılmıştır (Kadıoğlu vd. 2015: 443). Güney Liman'da yapılan çalışmalarda ise dalgakıranın toplam 153 metrelik kısmı açığa çıkarılmıştır (Kadıoğlu vd. 2015: 449).

Kazının son aylarında "Teos Ören Yeri Çevre Düzenleme Projesi" kapsamında kent içindeki kısa, orta ve uzun gezi güzergahları oluşturulmuştur ve yön levhaları eklenmiştir (Şekil 4.10).

Şekil 4.10: Teos Çevre Düzenleme Projesi

Kadioğlu vd., 2015: 464

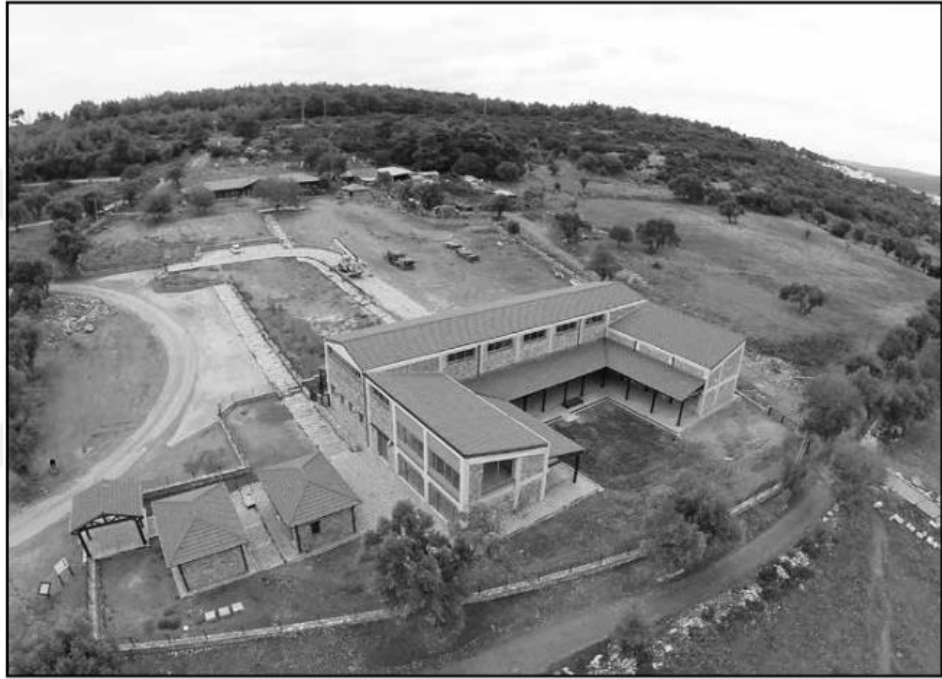
2013 yılı çalışmaları 20 Haziran-6 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2012’de kazılan alanlara ek olarak Bouleuterion’un güneybatısında bulunan, Agora Tapınağı olarak adlandırılan alanda da kazı çalışmaları yapılmıştır. Beş farklı alanda toplamda 24 adet yazıt bulunmuştur. Tiyatroda envanter ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Kadioğlu vd. 2015: 437-463).

2014 sezonu çalışmaları 27 Haziran-28 Kasım tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Bu sezonda şehrin sayısal kent planının oluşturulmasına, jeofizik ölçümlerine, Hellenistik Sur, Akropolis ve Tiyatrodaki çalışmalara özellikle önem verilmiştir. Teos antik kentinin yaklaşık 1 km batısında bulunan nekropol alanında çalışmalara başlanmıştır. Alanda pişmiş toprak, çömlek, taş sanduka tipinde mezarlar tespit edilmiştir. Mezarlarda çeşitli ölü hediyeleri de bulunmuştur.

1-5 Eylül tarihleri arasında Güney Liman çevresi, Değirmen Burnu güneyi ve doğusu, Kilik Burnu doğusu ve batısı, Çiçek Adası kayalıkları güneyini içeren dört

alanda sualtı yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarla limanda bulunan ticari gemilerin yük dengesini sağlamaya yarayan safra taşları Güney Limanı'nın ticaretle ilişkili olduğuna önemli bir delildir.

Ayrıca bu sezonda Teos Çevre Düzenleme Projesi büyük ölçüde bitirilmiş, depo-müze binası tamamlanmış ve buluntular raflara yerleştirilmiştir (Şekil 4.11).

Şekil 4.11: Kazı evi, depo ve öğrenme yeri giriş merkezi

Kadıoğlu vd. 2016: 473

2015 sezonu kazı çalışmaları 15 Haziran-18 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu sezonda 2012 yılında başlatılan sayısal kent planı ve mimari belgeleme çalışmalarına devam edilmiş, Batı Nekropol, Tiyatro ve Dionysos Tapınağı'nın hava fotoğrafları çekilmiştir.

Tiyatro çalışmaları kapsamında önceki yıl sondajlarına devam edilmiş ve çalışma sonucunda antik dönemde tiyatrodaki ilk üç oturma sırasının sökülerek orkestra alanının derinleştirildiği anlaşılmıştır (Kadıoğlu vd. 2017: 495).

2012 sezonunda jeofizik araştırmalar ile varlığı tespit edilen, kutsal alana girişi sağlayan Propylon yapısında, 2015 sezonunda sondaj çalışmaları yapılmıştır. Bu sondajlar sonucunda Propylon'un 4 basamaklı, kuzey-güneyde temenos duvarı ile sınırlanan, 11,30 metre uzunluğuunda ve 7,30 metre genişliğinde bir yapı olduğu anlaşılmıştır (Kadioğlu vd. 2017: 494).

2016 sezonu kazı alışmaları, 12 Temmuz-3 Ekim tarihleri arasında, Dionysos Tapınağı mimari bloklarının düzenlenmesi ve onarılması çalışmaları ise 3 Ekim-18 Aralık tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu sezonda Dionysos Tapınağı, Altarı ve tiyatro kazılarına devam edilmiştir. Dionysos Tapınağı'nın batısında kareye yakın dikdörtgen planlı, merkezi bir mekân olduğu düşünölen alan açığa çıkarılmıştır. Tapınak Altarı'nda ise yapının zemin planını çıkarmak için çalışmalar yapılmıştır. Tiyatroda ise temizlik çalışmalarının ardından yapının batı girişinin ortaya çıkarılması ve belgelenmesi amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Kadioğlu vd. 2018: 231-245).

2017 sezonunda, 1 Temmuz-31 Eylül Tarihleri arasında kazı alışmaları, 24 Mart-30 Haziran ve 2 Ekim-15 Aralık tarihleri arasında belgeleme, koruma, onarım ve düzenleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu alışmalar kapsamında Dionysos Tapınağı etrafında dağınık halde mimari blok parçaları tapınağın yakınındaki boş araziye taşınmış ve bu parçalar altındaki zemin kazılarla açığa çıkarılmıştır. Tiyatro'da temizlik çalışmalarına devam edilmiştir. Belgeleme alışmaları kapsamında, mimari bloklar bilgisayar ortamında üç boyutlu olarak kaydedilmeye başlanmıştır (Kadioğlu vd. 2018b: Baskıda).

4.4. Kalıntılar

4.4.1. Akropol

Teos Akropolü, Kocakır Tepe olarak adlandırılan, güney ve kuzey limanlarının ortasında kalan bir tepe üzerinde yer almaktadır (Boysal-Öğün: 1964: 12-13). Günümüze arkeolojik kalıntısı çok az ulaşan akropol, kentin erken dönemleri hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Bölgedeki ilk araştırma Fransızlar tarafından yapılmış, Akropol'deki ilk kazı ise 1962 sezonunda T.C. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyeleri Doç. Dr. Yusuf Boysal ve Dr. Baki Öğün tarafından yapılmıştır (Kadioğlu – Özbil, 2015: 6).

Akropolde, MÖ 7-8. yüzyıla tarihlenen, hekatompedon ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen, 7,40x37,70 m ölçülerinde bir tapınak; tapınağın 15 metre doğusunda kuzey-güney yönlü, 9,55x30 m boyutlarında arkaik bir sunak yer almaktadır¹⁶⁴. Bu sunağın inşa edilebilmesi için akropolde teraslama yapıldığı bilinmektedir (Tuna, 96: 220; Kadioğlu vd. 2015: 448).

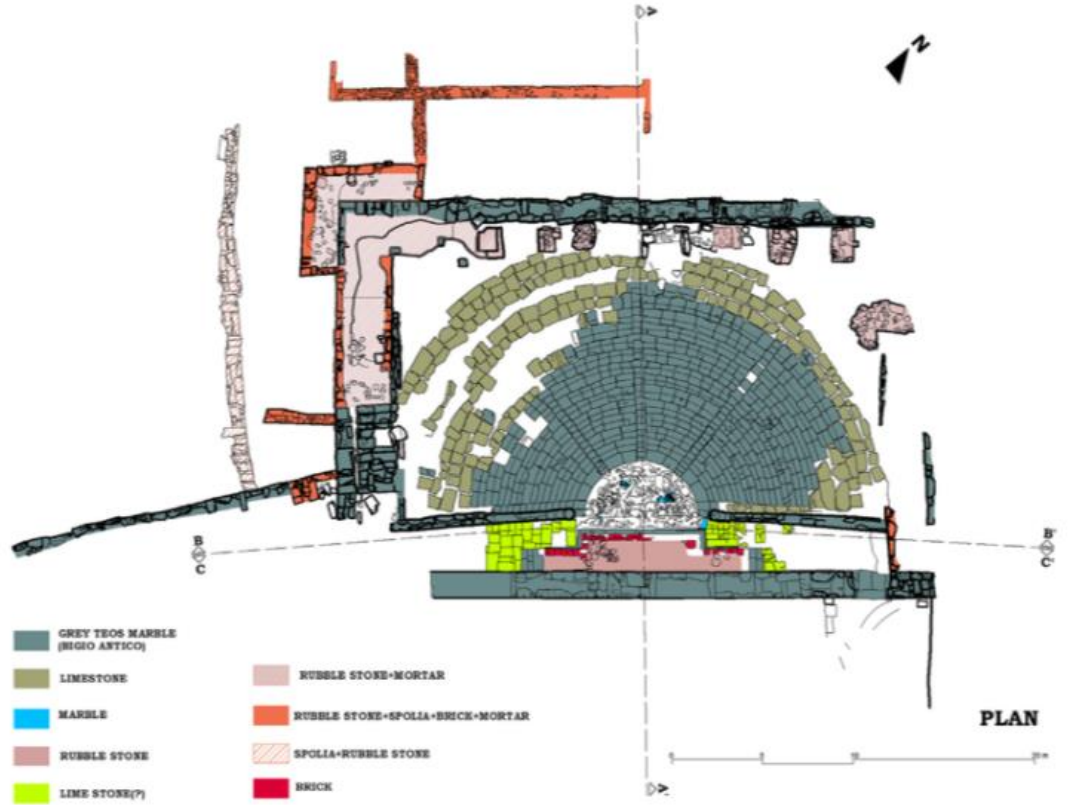
Yapılan jeofizik araştırmalar ve kazılarda bulunan MÖ 8. yüzyıla tarihlenen seramik parçaları, Akropol'ün bu dönemde kullanıldığının kanıtıdır. Sunak ve tapınak arasında yapılan sondaj çalışmalarında bulunan MÖ 630-590 yılına ait buluntular, alanın dinsel işlevli olarak kullanıldığını göstermektedir (Kadioğlu – Özbil, 2015: 8).

4.4.2. Bouleuterion

1924 yılında Fransız araştırmacılar tarafından bir kısmı açığa çıkarılan Teos Bouleuterion' u, Agora' nın kuzey köşesinde, Dionysos Tapınağının doğusunda yer alır ve kentteki en iyi korunmuş yapılar arasındadır. Yaklaşık olarak 33,50x18 m

¹⁶⁴ Hekatompedon, antik dönem mimarlığında cella bölümünün uzunluğu 100 ayak ölçüsünde olan yapılara verilen isimdir (Saltuk, 93: 73).

ölçülerinde olan yapı, izleyiciler için oturma basamakları, 6,05 metre çapında bir platform olan orkestra ve konuşmacı için yükseltilmiş sahne olmak üzere 3 ana bölümden oluşmaktadır. Gri Teos mermerinden yapılmış 16 sıra oturma basamaklarındaki bir oturma alanı 0,35 m boyunda 0,57-1,17 m arası değişen endedir. Orkestra, *opus sectile* adı verilen bir teknikle farklı mermer çeşitleri bir arada kullanılarak döşenmiştir. Temeli, güneyde üç, kuzeyde iki basamağı korunmuş olan sahne ise orkestra ve skene duvarı arasındadır. (Çalışkan, 2015: 143-148).

Şekil 4.12: Bouleuterion ve Kullanılan Malzeme Çizimi

Çalışkan, 2017: 304.

Şekil 4.13: Bouleuterion Güney-Batı cephe (solda), yukarıdan görünüm (sağda)
Çalışkan, 2014: 144.

4.4.3. Hellenistik Sur

Kenti saran savunma duvarları olan Hellenistik Sur ile ilgili ilk araştırmalar 1925 yılında Fransız araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu araştırmalarda sur duvarlarının genel yerleşimi çizilmiş ve krokisi çıkarılmıştır. Ancak sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda duvarların planlarının yer yer yanlış ve eksik olduğu anlaşılınca, 1993 yılında bu doğrultuda çalışmalar başlatılmıştır (Tuna, 1995: 171).

MÖ 304'deki depremden sonra inşa edilmiş 4 metre kalınlığındaki sur duvarları, dikdörtgen formlu, bosajlı kesme taş bloklarıyla çift taraflı atkılı duvar tekniği ile örülmüştür¹⁶⁵. 2010 yılı sonrasında yapılan kazı çalışmaları ve jeofizik ölçümlerle, batı ve güney surlarda kapı açıklıkları ve kuleler saptanmıştır. (Kadioğlu, 2015: 9). Biri ana kapı olmak üzere üç kapı, güney kısımda iki ve batı kısımda beş kule tespit edilmiştir. Batıdaki sur duvar bloğu üzerinde yerinde korunmuş bir inşa yazıtı bulunmuştur. Bu yazıt surların maliyeti hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir (Kadioğlu vd. 2015: 462)¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Bosajlı duvar, dikdörtgen prizma şeklinde kesilmiş, ön yüzleri hafif dış bükey bırakılmış taşlarla örülen duvarlara verilen isimdir (Saltuk, 1993: 41).

¹⁶⁶ Teos Hellenistik Dönem savunma sistemi hakkında detaylı bilgi için bkz. Y. Polat, 2016.

Şekil 4.14: Hellenistik Sur Duvarı

Teos Arkeoloji Projesi Resmi web Sitesi¹⁶⁷

4.4.4. Dionysos Tapınağı

İlk araştırmalarına 1764-65 yıllarında R. Chandler ve N. Revett tarafından başlanan Dionysos tapınağı; kentin kuzeyinde, Hellenistik kent surunun batı sınırında, Akropolis'in güneydoğu eteğinde doğal bir yamaç üzerinde yer almaktadır. Araziye konumu sebebiyle zemin yer yer tıraşlanıp doldurularak temenos ve tapınak platformu bu düzlenmiş zemin oturtulmuştur. Tapınak, batı tarafında 5, doğusunda 12 basamak olan bir podyum üzerinde yükselmektedir (Uz, 2013: 108; 1985: 227).

Ünlü Antik Mimar Vitruvius'a göre tapınak, Priene'li (İzmir, Güllübahçe) Hermogenes tarafından inşa edilmiştir¹⁶⁸. İon düzeninde, üç bölümlü olarak planlanmış Dionysos Tapınağı'nın temenosu, kuzey ve güneyde Dor, doğu ve batıda İon düzenindeki stoalarla çevrelenmiştir. Anadolu'daki en büyük Dionysos Tapınağı olarak bilinen yapıda kısa kenarda 6, uzun kenarda 11 sütun yer almaktadır (Kadioğlu, 2012b: 513) (Şekil 4.15).

¹⁶⁷ Fotoğraf, <http://www.teosarkeoloji.com/hellenistik-sur> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi 20.12.2017)

¹⁶⁸ Hermogenes, MÖ. 220-190 civarlarında yaşamış mimardır. Vitruvius'a göre Hermogenes, İon pseudodipteros (etrafında iki sütun sırası için yer bırakılıp bir sıra sütunla çevrilen tapınak planı) ve eustylos (iki sütun arası taban çapı 2x1/4) planın mucididir. Magnesia ad Meandrum Artemis tapınağı ve Teos Dionysos tapınağı mimarıdır. Geçmiş mimari gelenekleri mükemmelleştirerek Roma mimarlığı için zemin oluşturmuştur (Mylonopoulos, 2013: 3166-3167.)

Ekrem Akurgal tarafından MÖ 2. yüzyıl ikinci çeyreğine tarihlenen tapınak, Y. Boysal ve B. Ögün tarafından yapılan kazılarda bulunan III. Antiokhos'a (MÖ 223-187) ait bir yazıt ile MÖ 3. yüzyıl son çeyreğine tarihlenmiştir. Tapınakta bulunan birçok mimari blok ve friz parçalarının, stillerine bakılarak Hellenistik Dönem'de yapıldıkları anlaşılmıştır. Bunun yanında Augustus ve Hadrianus Dönemlerine tarihlenen mimari parçalar ve yazıtlar tapınakta Roma Dönemi'nde de yapı faaliyetini olduğunu göstermektedir (Kadıoğlu – Özbil, 2015: 10)

Şekil 4.15: Dionysos Tapınağı

Kadıoğlu, 2012b: 514

4.4.5. Tiyatro

Teos Tiyatrosu, Akropol'ün güneydoğusunda doğal bir sırt üzerinde konumlandırılmıştır (Ögün, 1964: 116). Dionysos Sanatçıları için oldukça önemli olan tiyatrodaki, Yunan geleneğinde olduğu gibi sahne manzarasına önem verilmiştir. Buradan tüm ören yeri, liman ve Myonnessos burnu kıyısı görülebilmektedir (Bean, 2001: 123). Yapı, ilk olarak Yunan tiyatroları planında yapılmış olsa da bu döneme ait

kalıntıları korunagelmemiştir. Günümüzde görülebilen kalıntılar Roma Dönemi'nde yapılmıştır (Şekil 4.16). Tiyatro caveası, oturma basamakları ile birlikte kemer ve tonozlu bir altyapı üzerindedir¹⁶⁹. 2013 yılı kazılarında kısmen korunmuş 8 sıra oturma basamağı, 2014 yılında ise orkestranın beyaz mermer taban kaplamaları açığa çıkarılmıştır. Günümüze sahne binası temel taşları ve mimari blok parçaları korunagelen Tiyatro'nun, Dionysos başı kabartmalı mermer sütun parçası, bezemeli üst yapı elemanları ve diğer mimari buluntular ele alındığında oldukça zengin bir dekorasyona sahip olduğu anlaşılmaktadır (Kadioğlu vd., 2015: 461).

Şekil 4.16: Tiyatro

Kadioğlu, 2012b: 515

4.4.6. Agora Tapınağı

1996 yılında M. Uz tarafından ilk rölöve planı çıkarılan Agora Tapınağı, Bouleuterion'un güneydoğusunda ve Agora'nın merkezinde yer almaktadır (Şekil 4.17). Tapınak, İon düzeninde inşa edilmiştir ve etrafının portikolarla çevrili olduğu bilinmektedir¹⁷⁰. Güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda inşa edilen yapı, zemin dolgusundan 1,5 metre yükseltilmiş bir platform üzerine oturtulmuştur. Tapınağın girişi güneybatıda yer almaktadır. Üç bölümlü olarak planlanan yapı, uzun kenarda

¹⁶⁹ Cavea, antik tiyatrolardaki basamaklı oturma alanına verilen isimdir (Saltuk, S. 1993: 47).

¹⁷⁰ Portiko, klasik bir binanın sütunlarla taşınan ön cephesi ya da sundurmasıdır (Plommer, H. 1956: 370)

18,40 metre kısa kenarda ise 8,10 metre ölçülerindedir. 35x40x85 cm ölçülerinde yerel kalker bloklarla örülmüş duvarlarda kalınlık 1,10-1,20 cm arasında değişmektedir.

MÖ 2. yüzyıla tarihlenen ve olasılıkla Tanrıça Apollonis Eusebes Apobateria'ya adanmış tapınak, ölçüleri bakımından Hermogenes'in ilk tapınaklarına benzerlik göstermektedir (Tuna, 1998: 324; Kadioğlu vd., 2012: 435-6).

Şekil 4.17: Agora Tapınağı

Kadioğlu 2012b, 517

4.4.7. Gymnasium

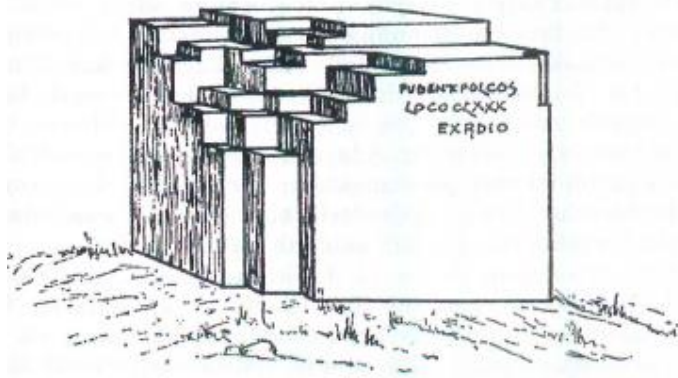
Akropol'ün kuzeydoğusunda yer alan Gymnasium bugün büyük oranda toprak altındadır. Yapının inşasına Hellenistik Dönem'de başlanıp Roma Dönemi'nde değişiklik yapıldığı bilinmektedir (Kadioğlu-Özbiç, 2015: 13). Bölgede gerçekleştirilen kazılarda bulunan bir yazıt, Gymnasium'da verilen eğitimler ve eğitmenlere ödenen ücretler hakkında bilgi vermektedir. Yazıtta kız ve erkek öğrencilere müzik, okuma, yazma, edebiyat ve spor alanında dersler verildiği aktarılmaktadır (Bean, 2001: 124).

4.4.8. Güney Liman

Anadolu'daki en iyi korunmuş iskelelerden birine sahip olan Güney Liman'da 1993-1994 yılları arasında ilk yüzey araştırmaları ve rölöve çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

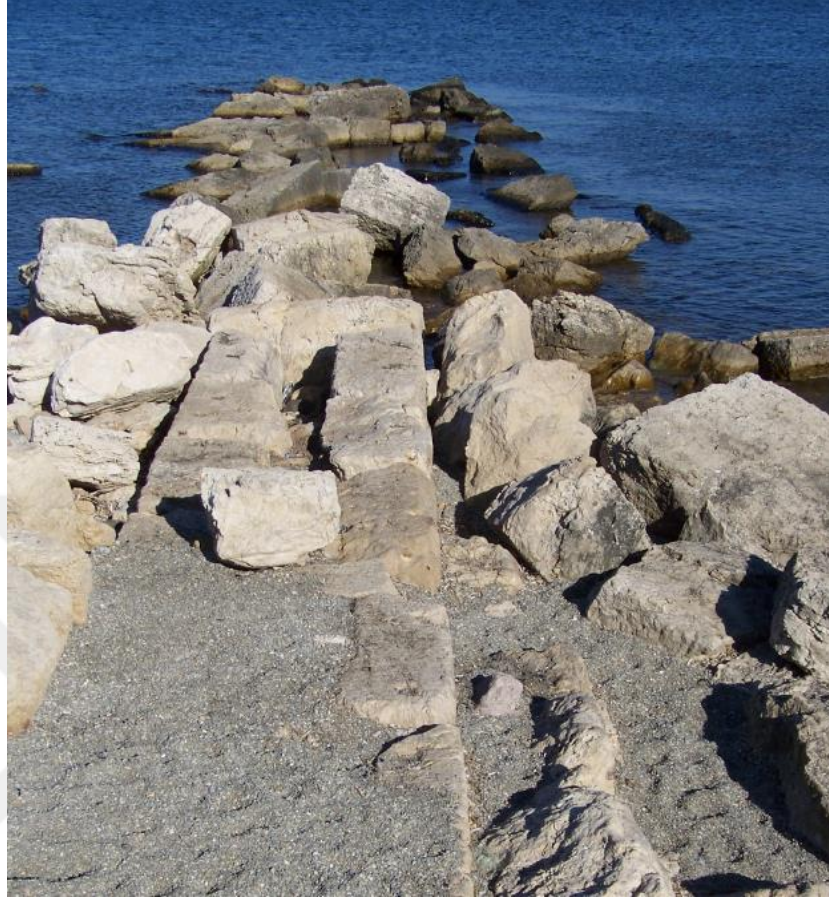
Büyük dikdörtgen bloklarla inşa edilen limanda, kalıntıların bir kısmı deniz içinde bir kısmı ise kum yığınları altında görülebilmektedir. İskeleyi güney yönde sınırlandıran, 153 metrelik kısmı açığa çıkarılmış bir dalgakıran duvarı yer almaktadır (Şekil 4.19). İyi korunmuş olan bu duvar, 1,30 metre genişliğinde çift çeperli ve atkılı duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Duvar boyunca iskeleye geçiş sağlayan farklı boyutlarda dört adet açıklık yer almaktadır. Batı kısımda 4,5 metre genişliğe sahip iskele, iç tarafına daha fazla teknenin yanaşabilmesi için güneyde 15,4 metre genişliğindedir (Kadioğlu vd. 2015: 449). Ayrıca kıyı tarafında korunagelmiş 50 tekne kapasiteli bağlama halkaları günümüzde de aynı işlevde kullanılmaktadır (Kadioğlu – Özbil, 2015: 13).

Teos Antik Kenti'nin MÖ 6. yüzyıldan itibaren deniz ticaretinde oldukça etkin olduğu bilinmektedir. Kuzey ve güney limanları sayesinde Akdeniz'de önemli bir rol üstlenmiştir. Kentin yakınındaki Karagöl'den çıkarılan Teos gri mermeri ve Africano cinsi mermerin özellikle Hellenistik Dönem'de deniz yolu ile Roma'ya taşındığı bilinmektedir. Üçüncü iskele açıklığı önünde bulunmuş, yarı işlenmiş Africano mermeri bunun kanıtı niteliğindedir (Kadioğlu – Özbil, 2015: 13; Bean, 2001: 124) (Şekil 4.18). Ayrıca 2014 yılında Güney Limanda yapılan sualtı yüzey araştırmasında ticari yük gemilerinin yük dengelerinin sağlanması için kullanılan safra taşları bulunmuştur (Kadioğlu vd.2015:467).

Şekil 4.18: Yarı işlenmiş blok çizimi

Bean, 2001: 125

Şekil 4.19: Güney Liman

Kadıoğlu, 2012b: 518

4.4.9. Güney Liman Kilisesi

Kilise, Güney Liman'ın iskelesinin doğu ucunda, mendirek duvarına bitişik olarak doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiştir (Şekil 4.20). Yapıdaki çalışmalara 2011 sezonunda başlanmış, 2012 yılında rölöve planı çıkarılmasının ardından etrafı korumaya alınmış ve çalışmalar tamamlanmıştır (Yenice, 2015: 25).

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, iki nefli, iki apsisli, batısında dikdörtgen narteksi olan kilisede iki yapı evresi saptanmıştır. Birinci evresinde 13 metre uzunluğunda, 7,70 metre genişliğinde inşa edilen yapı, ikinci evresinde küçültülerek 11 metre uzunluğunda, 6,20 metre genişliğinde inşa edilmiş ve duvar kalınlığı 70 cm olarak ölçülmüştür (Yenice, 2015: 31).

Kilisenin kesin inşa tarihi bilinmemekle beraber buluntulardan yola çıkılarak, 10.-12. yüzyıllarda kullanımda olduğu anlaşılmıştır (Kadioğlu – Özbil, 2015: 14)¹⁷¹.

Şekil 4.20: Güney Liman Kilisesi Hava Fotoğrafi

Yenice, 2015: 73

4.4.10. Karagöl Mermer Ocağı

Mermer ocağı, Teos Antik Kenti'nin 3 km kuzeydoğusunda, Karagöl mevkiinde, yaklaşık 100 metre çapındaki göl ve çevresindeki 200 metrelik alanı kapsamaktadır. Bölgede bulunmuş olan mermer kesim yüzeyleri ve yarı işlenmiş, kimisi yazıtlı bloklar buranın antik dönemdeki taş ocağı işlevi olduğunu kanıtlamaktadır.

Antik dönemde ocaktan, yüksek kaliteli, siyah renkli ve içinde kırmızı damarları olan *Africano* mermeri ve gri renkli *Bigio Antico* mermeri çıkarılmıştır. Bu iki tür mermer Anadolu'da kullanılmasa da Roma'da oldukça talep görmüştür. Roma'da bulunan Aemelia Bazilikası ve Augustus Forumu'nda Teos'tan çıkarılan mermerin kullanıldığı bilinmektedir. Mermer ocağı, MS 2. yüzyıl ikinci yarısından sonra terk edilmiştir (Kadioğlu, 2012b: 519; Ballance, 1966: 8)¹⁷².

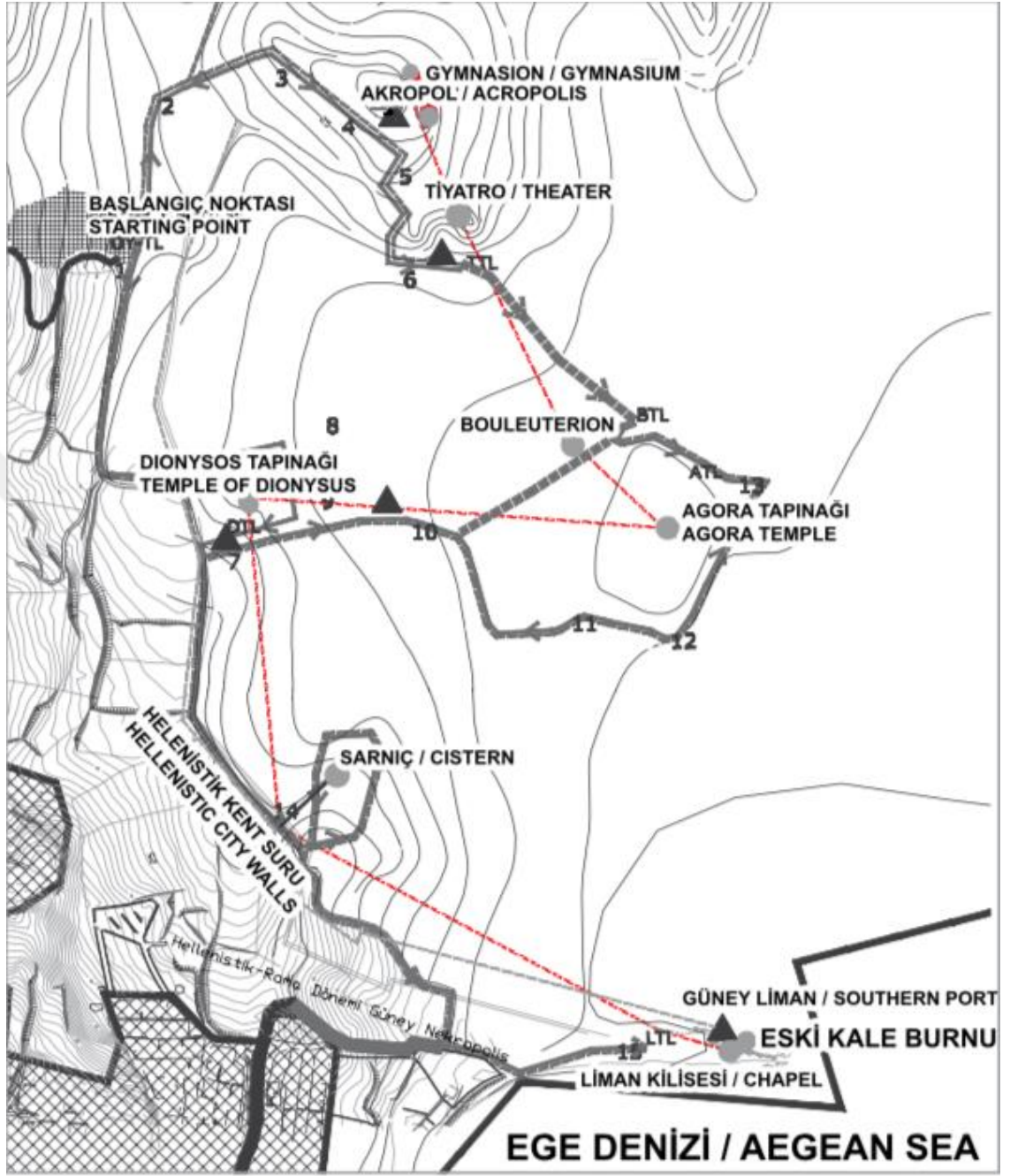
¹⁷¹ Narteks, Erken Hristiyan ve Bizans Dönemi mimarisinde bir kilisenin giriş bölümüdür. Nef, kiliselerde apsise dik ya da paralel olarak bulunan ve birbirlerinden sütun ya da payelerle ayrılan uzunlamasına mekanlardır (Stewart, 1954: 278)

¹⁷² Teos mermeri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Kadioğlu – Adak, 2017; Kadioğlu vd. 2016.

4.4.11. Sığacık Kalesi

Kale, Seferihisar Sığacık Mahallesiinde bulunmaktadır. Selçuklu Dönemi'nden Osmanlı Dönemi'ne kadar uzun bir süre kullanılmış olan kale, tarih içinde depremlerle oldukça zarar görmüştür. Kale, Ege Denizindeki önemli konumundan dolayı Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle 1521-1522 yıllarında Teos'tan getirilen taşlarla onarılarak günümüzdeki halini almıştır. Kalede üç kapı, bir dış kale, bir iç kale, denize bakan tarafta iki burç ve iki kapı yer almaktadır (Kadioğlu, vd. 2012: 441).

Şekil 4.21: Teos Kent Planı

Teos Rehber Kitap

4.5. Teos'un Yeni Dönem Arkeolojik Çalışmaları ve Çevre Düzenleme Projesi

Teos antik kentinde yeni dönem arkeolojik çalışmalar, 2010 yılında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Musa Kadioğlu ve ekibi tarafından başlatılmıştır. Günümüze oldukça iyi korunmuş olarak gelen antik kentte bu yeni dönem çalışmalarıyla;

Özellikle MÖ 7. yüzyıl sonrasında zengin bir liman kenti işlevi gören Teos antik kentinde bilinmeyen, toprak altındaki kamu binalarının, cadde sokak sisteminin ve özel konutların varlığının jeofizik çalışmalarla saptanması, kentte yapılacak kazıların ve buna bağlı olarak gerçekleştirilecek restorasyon ve konservasyon çalışmalarının sürdürülmesi planlanmıştır.

Jeofizik araştırmalarla tespit edilen öncelikli alanlarda kazı çalışmalarına başlanması, bu sayede toprak altındaki yapıların açığa çıkarılıp kullanım gördükleri dönemlerin belirlenmesi ve kent hakkında sahip olunan bilgilerin artırılması hedeflenmiştir.

Antik kentte mevcut mimari kalıntılar ve kazısı yapılan alanlarda açığa çıkarılan taşınmaz kültür varlıklarının restorasyonu ve konservasyonu ile antik kente yeniden kazandırılması amaçlanmıştır.

Kentin korunması için bölge halkına önemini anlatılarak, kamulaştırılmış alanların belirlenmesi ve bu alanlardaki tarım faaliyetlerinin durdurulması düşünülmüştür.

Etrafı modern mimari yapılar ile çevrili olan antik kentin derecelerine göre sit sınırlarının belirlenmesi ve bu sayede sit alanının yapılaşmadan korunması planlanmıştır.

Kazı ve restorasyon çalışmaları sonrası antik kentin ziyaretçilerine en iyi şekilde aktarılması, bölgenin turizme kazandırılması ve alanın açık hava müzesine dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ilk adım olarak çevre düzenleme projesi

hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur.

Tezin konusu doğrultusunda bu bölümde, Teos antik kentinin arkeolojik açık hava müzesine dönüştürülmesinde önemli bir adım olan “Teos Çevre Düzenleme Projesi” hazırlanma aşamaları ve uygulamaları incelenecektir. Proje kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların belirtilmesi, projenin öneminin anlaşılması ve yeni öneriler getirilebilmesi için oldukça önemlidir. Proje hakkındaki bilgiler Kazı Sonuçları Toplantısı raporları, çalışma raporları, kente kazı başkanı ile gerçekleştirilen ziyaret ve sözlü görüşme ile edinilmiştir.

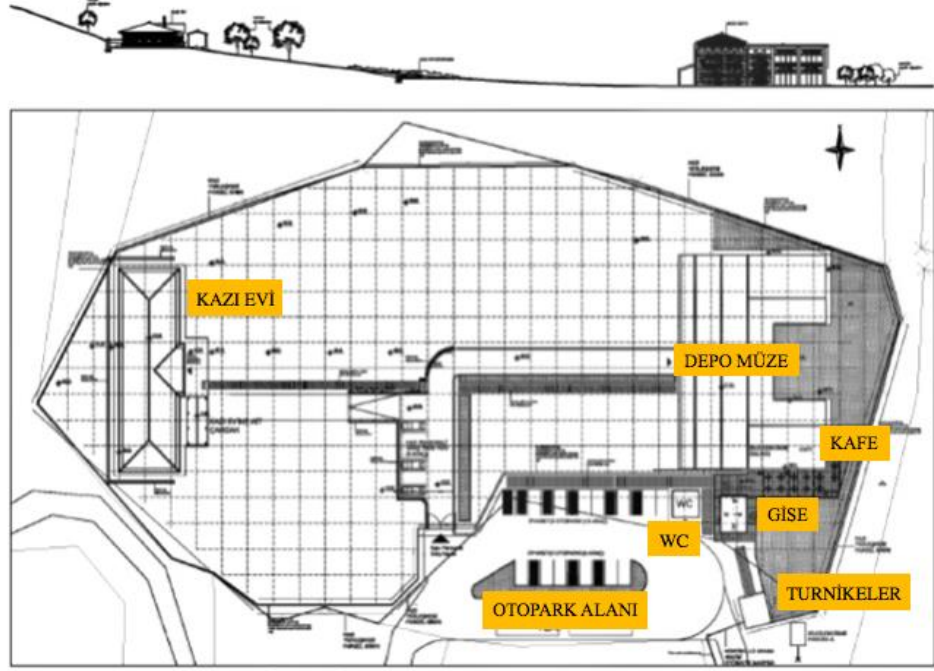
4.5.1. Teos Çevre Düzenleme Projesi

Teos Çevre Düzenleme Projesi, yeni dönem kazıları ile beraber antik kentin ören yeri statüsü kazanması, tanıtılması ve turizm potansiyelinin açığa çıkarılması için önemle üzerinde durulan bir proje olmuştur. Planlamasına 2010 yılındaki ilk kazı sezonunda başlanan proje, 2015 yılı çalışmaları ile büyük oranda bitirilmiştir. Teos Çevre Düzenleme Projesi müellifi Mezon Mimarlık’tır.

Proje kapsamında, öncelikle uzun yıllar sürecek olan arkeolojik kazı, restorasyon ve konservasyon çalışmalarını yürütecek ekip üyelerinin konaklaması için kazı evi inşa edilmesi, kazılarla elde edilen buluntuların depolanması için kazı deposu yapılması amaçlanmıştır. Ayrıca ören yeri girişinde bilet satışının yapılabilmesi için gişe, kafe, ziyaretçi karşılama merkezi gibi inşaat işlerinin yapılması planlanmıştır (Şekil 4.22).

Çevre Düzenleme Projesi için ilk adım olarak, elektrik hattı, su hattı ve anayola yakın olması nedenleriyle kentin 3. Derece Arkeolojik Sit sınırında bulunan ve yaklaşık 10.000 m² olan, mülkiyeti hazineye ait arsanın (82 ada 21 parsel), kazı evi, depo müze ve gişe binaları inşasına için uygun olduğunun saptanmasının ardından alanın T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na tahsisi istenmiştir. Arazi, 13 Mayıs 2011 tarihinde 2 yıllığına bakanlığa tahsis edilmiştir. Tahsis sonrasında hazırlanan çevre düzenleme projesi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nce uygun bulunmuş, İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma

Bölge Kurulu'nun 318 sayılı kararıyla 10 Şubat 2012 tarihinde onaylanmış ve aynı yıl çalışmalara başlanmıştır.

Şekil 4. 22: Teos Çevre Düzenleme Projesi Planı ve Kazı Evi Silueti
Kadioğlu vd., 2013: 226¹⁷³

Çalışmaların başlangıcında kazı evi, depo müze ve gişe inşa edilmesi düşünülen alanda inşaat faaliyetleri başlatılmadan önce jeoradar ölçümleri ve sondaj yapılmıştır. Herhangi bir arkeolojik veriye ve kültür katmanına rastlanmayan alan, inşaat için uygun görülmüştür (Kadioğlu vd. 2013: 213-214).

Kazı evi dışındaki tüm inşaat faaliyetleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yatırımlarıyla desteklenmiştir. 2012 yılı Eylül ayında başlanan inşaat faaliyetleri 2014 yılı Mayıs ayında tamamlanmıştır. Kazı evi ise T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir Valiliği ve İzmir İl Özel İdaresi tarafından finanse edilmiştir. 2013 yılı Nisan ayında başlanan inşaat 2014 yılı kazı sezonunun sonunda tamamlanmıştır (Kadioğlu 2014: 439).

¹⁷³ Plan üzerindeki sarı renkli düzenlemeler tarafımızca yapılmıştır.

Teos kazı evi, kuzey-güney doğrultusunda, tek katlı, temelde yığma taş, duvarlarda ise ahşap malzemeli karkas tercih edilerek inşa edilmiştir. Malzeme seçiminde doğa ile bütünlük sağlanmasına özen gösterilen kazı evi, yaklaşık 25-30 kişi kapasitelidir.

Şekil 4.23: Teos Kazı Evi

M. Albayrak Arşivi (2017)

Depo-Müze Binası, yığma taştan inşa edilmiştir. Bina içine ağır buluntuları taşıyabilecek metal raflar monte edilmiş ve her kazı malzemesi bulunduğu tarih ve alana göre sistemli olarak bu raflarda depolanmıştır. Bina, ayrıca içindeki kum havuzu sayesinde restorasyon atölyesi olarak da kullanılmaktadır. Depo-Müze Binası batı dış revağında, kazılarda ortaya çıkarılan yazıtlı mimari blok, stel ve heykel kaideleri, belirli aralıklarla yerleştirilmiştir. Bu yazıtlı parçaların transkripsiyonları ve Türkçe-İngilizce çevirilerinin yer aldığı bilgi levhaları hazırlanarak yanlarına konulmuştur. Böylece bu mekânda bir açık hava sergisi oluşturulmuştur. Yapının güneydoğu kısmında bilgilendirme salonu yapımı tamamlanmıştır. Salonda ziyaretçilere Teos hakkında 12 dakikalık bir belgesel yayını yapılmaktadır. Ayrıca depo-müze binası bahçesinde cam vitrin içinde, Teos'un 3D topografik kent maketi oluşturulmuş ve üzeri ahşap koruma sistemi ile kapatılarak iklim şartlarından korunması sağlanmıştır. Bilgilendirme salonu yanına yapılması düşünülen kafe tamamlanmış ancak henüz açılışı gerçekleştirilmemiştir.

Şekil 4.24: Depo-müze binası (batı kısım)

M. Albayrak Arşivi

Şekil 4.25: Depo-müze binası batı revak sergisi (solda), yazıt ve levha örneği (sağda)

M. Albayrak Arşivi

Şekil 4.26: 3D Teos Kent Modeli Vitrini

M. Kadioğlu Arşivi, 2017

Ören yeri girişinde bulunan gişe ve tuvalet yapıları, yığma taş tekniğiyle inşa edilmiş ve depo-müze binası ile uyum sağlanmıştır.

1 Temmuz 2015 tarihinden itibaren İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün görevlendirdiği DÖSİMM'e bağlı gişe elemanlarıyla Teos antik kenti girişi ücretli hale gelmiştir¹⁷⁴. Çevre Düzenleme Projesi ile ören yeri statüsü kazanan antik kentte, 2017 yılında toplam 25.018 bilet satışı yapılmıştır¹⁷⁵. Ayrıca gişeden biletin yanı sıra kazı başkanlığı tarafından hazırlanmış, kente ait bilgilerin ve kent haritasının yer aldığı broşürler de temin edilebilmektedir.

¹⁷⁴ Teos Ören Yeri giriş ücreti 2018 yılı itibari ile 5 TL'dir <http://www.dosim.gov.tr/muze/282> (Erişim Tarihi 03.02.2018)

¹⁷⁵ Bu veriler DÖSİMM resmi sitesinden alınmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2017.pdf> (Erişim Tarihi 03.02.2018)

Şekil 4.27: Gişe ve WC yapıları

M. Albayrak Arşivi

Araçlarıyla ya da tur grupları ile kente gelen ziyaretçiler için turnikelerin hemen yanında bir otopark yapılmıştır. Buna ek olarak kazı ekibinin kullanımı için oluşturulmuş bir otopark alanı daha yer almaktadır.

Çevre düzenleme projesinin bir diğer önemli adımı da Teos antik kenti içinde ziyaretçilere daha etkili bir gezi deneyimi yaşatmak için gerçekleştirilen düzenleme çalışmalarıdır. Bu doğrultuda ilk olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığının yönergesine uygun, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün desteğiyle hazırlanan ören yeri giriş panosu, bilgilendirme panoları ve yön levhaları alanda tespit edilen yerlerine konmuşlardır. Hazırlanan bilgilendirme panolarının bir yüzünde bulunduğu alan hakkında bilgiler, diğer yüzünde ise bölgenin fauna ve florası hakkında bilgiler yer almaktadır.

Şekil 4.28: Bilgilendirme Panosu ön (sol) ve arka (sağ) yüzü

M. Albayrak Arşivi (2017)

İkinci olarak kısa, orta ve uzun tur olarak isimlendirilen farklı uzunluklardaki yürüyüş yolları ve bu yollar için güzergahlar planlanmıştır. Bu yollar, karşılama merkezi ve depo-müze binasından başlayarak Dionysos Tapınağı'na, anıt ağaca ve Tiyatro'ya uzanmaktadır. 2013 yılı kazı sezonunda bitki örtüsünden ve moloz taşlardan arındırılan bu yollar, ahşap tren yolu traverslerine ait çerçevelerin küp şekilli taşlarla doldurulmasıyla oluşturulmuş ve 2015 yılı kazı sezonu sonunda tamamlanmıştır. Teos antik kenti içindeki kadastral yollar ise öncelikle blokaj amaçlı orta boyutlu taşlar ile ardından üç numara mıcır ile kaplanmıştır (Kadioğlu 2015: 452-453)¹⁷⁶. Kamulaştırma çalışmaları devam eden kentte projeye uygun olarak yeni yol ve gezi güzergahları da planlanacaktır.

Şekil 4.29: Antik kentteki yürüyüş yolları örnekleri

M. Albayrak Arşivi

Gezi güzergahı üzerinde uygun yerlere ziyaretçiler için dinlenme alanları yapılmıştır. Bu alanlar, gölge yapması bakımından kentte bulunan zeytin ağaçlarının

¹⁷⁶ Kadastral yol: İmar planı bulunmayan bölgelerde kadastro haritalarındaki kimsenin mülkiyetine ait olmayan alanlardır. İmar planı yapıldığında planlar kadastral yollara göre oluşturulur <http://emlakansiklopedisi.com/wiki/kadastral-yol-nedir> (Erişim Tarihi: 1.02.2018)

altına yerleştirilen oturma bankları ile oluşturulmuştur. Ayrıca bu alanlara ören yerinin temiz tutulması için çöp kovaları yerleştirilmiştir.

Şekil 4.30: Oluşturulan dinlenme alanları

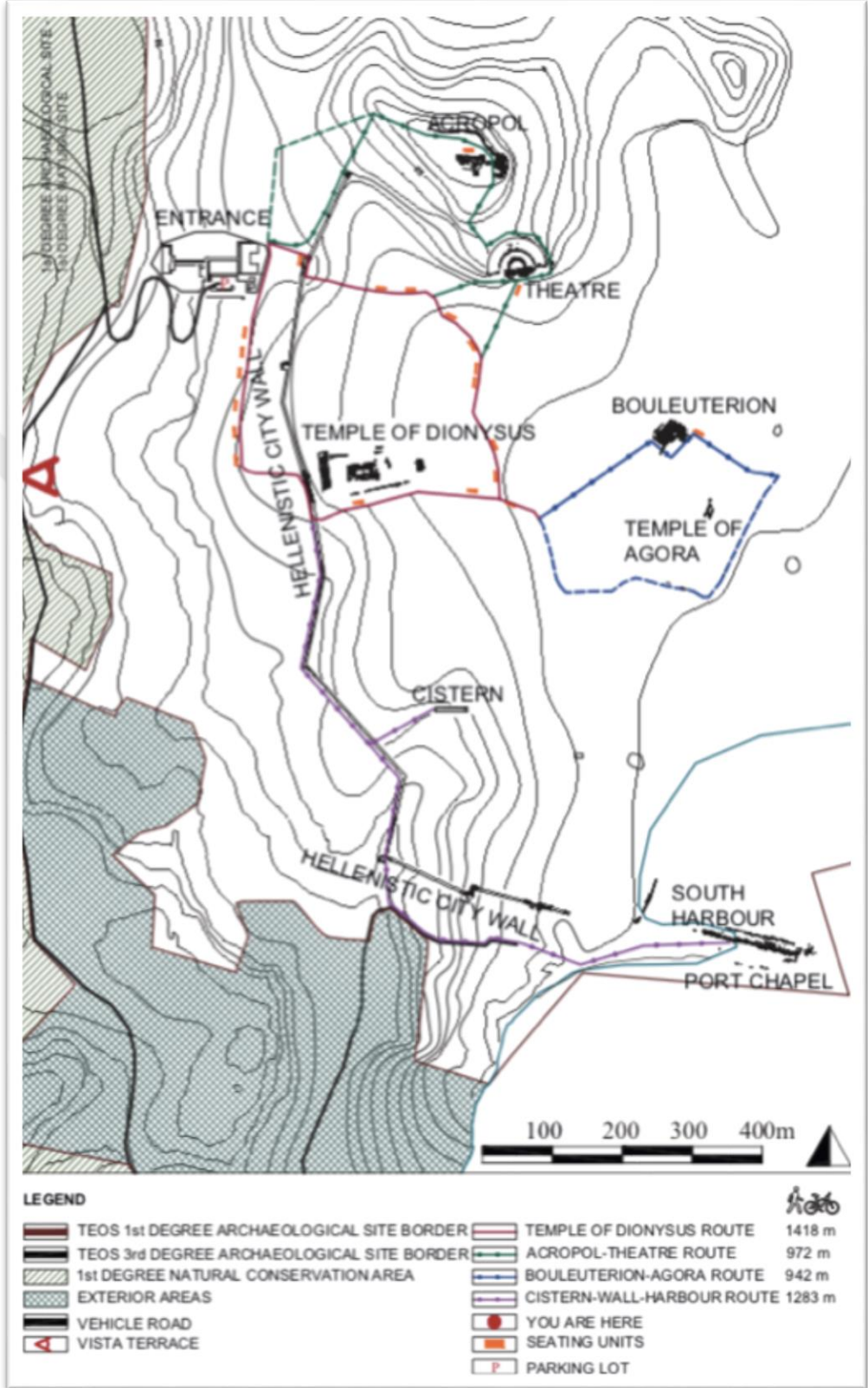
M. Albayrak Arşivi

Gişe yapısının ve Depo-Müze binasının bulunduğu kısımdaki bahçede peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır. Bu bahçede, kente ait farklı üslup ve işlevlerdeki mimari öge parçaları ve büyük boyutlu depolama kapları bir sergileme gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4.31: Bahçe Sergilemesi Örnekleri

M. Albayrak Arşivi (2017)

Şekil 4.32: Teos Çevre Düzenleme Projesi
Teos Rehber Kitap II

5. TEOS ARKEOLOJİK AÇIK HAVA MÜZESİ İÇİN ÖNERİLER

Geçmişten gelen bir mesaj taşıyan arkeolojik alanlar, günümüze eski geleneklerin canlı tanıkları olarak gelmektedir. Toplumlar her geçen gün arkeolojik alanları da kapsayan insan değerleri hakkında daha da bilinçlenmekte ve eski anıtlar ortak bir miras olarak görülmektedir. Bu alanları gelecek nesiller için bütün tarihi orijinallikleriyle korumak insanlığın ortak bir sorumluluğudur.

Arkeolojik açık hava müzesi, arkeolojik kaynaklara dayanan, gerçek ölçekli mimari rekonstrüksiyonlar içeren ve kâr amacı gütmeyen bir kurumdur. Somut olmayan kültür koleksiyonları bulundurur ve insanların geçmişte nasıl davranıp, ne şekilde yaşadıklarını yorumlar. Bu yorumlama ziyaretçilere güvenilir bilimsel yöntemlerle eğitim, öğretim ve eğlence amacıyla sunulur (Paardekooper, 2013: 30).

Arkeolojik açık hava müzeleri;

- Kazısı yapılan ya da yapılmayan, tarihe ışık tutan arkeolojik sit alanlarının tanıtımının yapılması,

- Yapılacak olan konservasyon, restorasyon, koruma ve düzenleme çalışmalarıyla arkeolojik mirasın gelecek nesillere etkili ve sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi,

- Arkeolojik çalışmalarla elde edilen verilerin toplumun doğrudan yararlanabileceği bir forma dönüştürülmesi,

-Yapılacak olan etkinliklerle özellikle okul çağındaki çocuklara ve öğrencilere arkeolojik miras farkındalığı aşılması,

-Halkın geçmişle bağlantı kurmasının sağlanması ve geleneksel değerleri korumaya teşvik edilmesi

-Arkeolojik mirasın yerinde korunması,

-Arkeolojik mirasın bilim dünyasına tanıtılması, gerçekleştirilecek deneysel arkeoloji uygulamaları, seminerler ve etkinliklerle arkeoloji ve ilgili bilim dalları ile ilgilenen uzman ve öğrenciler için uygulama alanı oluşturulması¹⁷⁷,

¹⁷⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Karul, 2008: 8-14.

-Bölgenin tanıtımının yapılması, yerel halkın bilinçlendirilmesi ve kalkındırılması gibi çeşitli amaçlar taşımaktadır.

Yukarıdaki tanım ve amaçlara bakıldığında bir arkeolojik açık hava müzesinde bilim, eğitim, yorumlama ve turizmin başlıca etkenler olduğu görülür¹⁷⁸. Teos antik kentinde oluşturulması düşünülen arkeolojik açık hava müzesi için bu etkenler doğrultusunda öneriler getirilecektir. Ülkemizdeki doğal ve kültürel mirasın korunmasında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının kanun, yönerge ve ilke kararları ile beraber uluslararası kurumların yine alandaki tüzük, sözleşme vb. kararları ile belirtilen hususlar dikkate alınacaktır. Öneriler, ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü ilkeleri doğrultusunda aktarılacaktır.

5.1. Erişim ve Anlaşılma

Arkeolojik açık hava müzesine kolay ulaşım ve alanın kültürel öneminin aydınlatılması oldukça önemlidir. Bu kategoride ele alınacak konular ziyaretçinin alana ulaşımı öncesi, ziyareti sırası ve sonrası olarak üç başlık halinde incelenebilir.

Ziyaret Öncesi:

Ziyaretçilerin açık hava müzesine ulaşımından önce alan hakkında bilgi edinebilecekleri kaynakların varlığı oldukça önemlidir. Bu doğrultuda Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için:

- Ziyaretçilerin alana erişiminden önce yararlanabilecekleri bilgi kaynakları oluşturulmalıdır.

- Bilgi kaynakları her yaştan ziyaretçinin anlayabileceği nitelikte olmalıdır.
- Kaynaklarda alanın kültürel önemi, özellikleri, alanda gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar hakkında bilgiler, alana en kolay ulaşım şekli, alanda sağlanan imkanlar gibi gerekli bilgiler sunulmalıdır.

¹⁷⁸ Arkeolojik açık hava müzeleri için bkz. Bölüm 2

Bilgi kaynakları arasında;

İnternet Sitesi:

Teos araştırma projesi kapsamında hazırlanmış bir internet sitesi bulunmaktadır. Sitede antik kent ve kazı çalışmaları hakkında bilgiler, alan fotoğrafları, akademik çalışmalar için önerilen kaynakça gibi bilgilere yer verilmektedir. Bu bakımdan internet sitesi daha profesyonel kullanıcılar içindir.

Teos araştırma projesi haricinde İzmir Ekonomi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Güzden Varinlioğlu başkanlığında ve kazı başkanı Prof. Dr. Musa Kadioğlu danışmanlığında “Digital Teos Team” adlı bir proje gerçekleştirilmiştir. Projede antik kentte yer alan yapı kalıntıları, arkeolojik verilere dayanarak hem üç boyutlu olarak yeniden modellenmiş hem de VR (virtual reality-artırılmış gerçeklik) uygulaması ile görülebilir hale getirilmiştir¹⁷⁹. Böylelikle ziyaretçilerin alana gelmesinden önce kentteki kalıntılar ve antik dönemdeki orijinaleri hakkında bilgi sahibi olması sağlanmıştır.

İnternet sitesi, farklı yaş aralığı ve profildeki ziyaretçiler için anlaşılır bir dille hazırlanmış, müze, müzeye ulaşım ve imkanlar hakkında gerekli tüm bilgileri sunan ve interaktif şekilde hazırlanmış olmalıdır. Uluslararası kullanıcılar için de site farklı dillerde ziyaret edilebilmelidir. İnternet sitesinde Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'nin önemi ve değeri vurgulanmalı, alanın tanıtımı için indirilebilir videolar, duvar kağıtları, haritalar vb. eklenmelidir.

Broşür ve Gezi Rehberi:

Teos Kazı Başkanlığı tarafından Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış bir broşür ve gezi rehberi bulunmaktadır. Broşürde kentin tarihçesi hakkında kısa bilgiler verilmekte ve haritası yer almaktadır. Bu broşürde alanın tarihçesinin yanı sıra

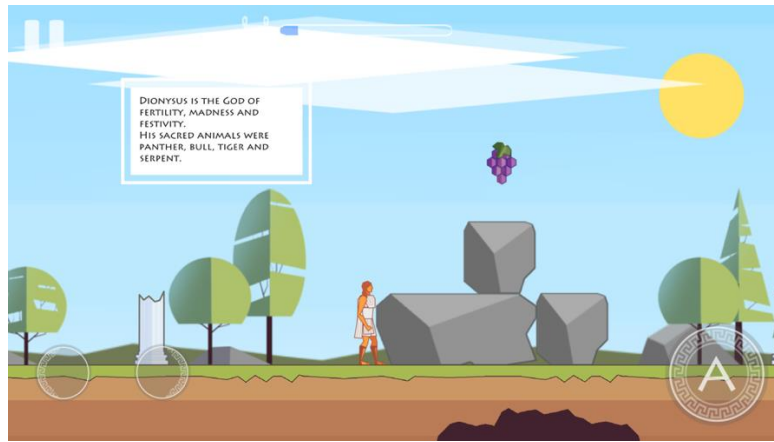
¹⁷⁹ Dijital Teos uygulaması için bkz. <http://digitalteos.ieu.edu.tr> (Erişim Tarihi 01.02.2018)

kalıntılarının, gezi rotasının, ziyaret gün ve saatlerinin de kısaca açıklanarak geliştirilmesi yararlı olacaktır. Ayrıca hazırlanan broşürlerin İzmir'deki çeşitli müze ve arkeolojik alanlara dağıtılması, müzenin ve antik kentin tanıtımını da sağlayacaktır.

Kazı başkanlığı tarafından hazırlanmış olan gezi rehberinde kentin konumu, haritası, araştırma tarihçesi, kent tarihçesi ve resimleri ile birlikte tüm mimari kalıntılar Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmıştır. Gezi rehberi kentte son yapılan uygulamalara göre güncellenmeli ve Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'nin sunduğu imkanlar hakkında da bilgi verilmelidir.

Mobil Uygulama:

Günümüz şartları düşünüldüğünde geniş kitlelere ulaşımın en kolay yolu internettir. Teos araştırma projesi kapsamında hazırlanmış "Teos of Dionysos" isimli bir mobil oyun uygulaması bulunmaktadır. İzmir Ekonomi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Güzden Varinlioğlu başkanlığında ve kazı başkanı Prof. Dr. Musa Kadioğlu danışmanlığında hazırlanan bu oyun Teos Antik Kenti ile ilgili bilgiler de içermektedir ve oyun dili İngilizcedir. Çocuklar için eğlendirici ve bilgilendirici bir uygulama olan oyun, android işletim sistemli cep telefonlarında Google Play marketten ücretsiz olarak indirilebilmektedir.

Şekil 5.1: Teos mobil oyunu görüntüsü

Kaynak: M. Albayrak

Mobil oyun uygulamasının yanı sıra yine internet üzerinden telefonlara indirilebilecek bir uygulama ile insanların müzeyi tanınması ve müzenin çekiciliğinin artırılması sağlanabilir. Mobil uygulamada müzenin yeri ve ulaşımı, alanın tarihçesi ve kalıntıları, müzenin sosyal imkanları gibi gerekli bilgiler yer almalıdır. Ayrıca mobil uygulama sesli rehber niteliğinde de kullanılabilir olmalıdır. Kullanıcılar alanda internet üzerinden ya da alana gelmeden önce rehberi telefonlarına indirerek alanda çevrimdışı olarak kullanabilmelidir.

Ziyaret Sırasında:

Ziyaretçilerin alana ulaşımını kolaylaştıracak işaret tabelaları ve ulaşım araçları hazırlanmalıdır. Teos Antik Kenti'ne toplu taşıma ile ulaşım için öncelikle İzmir'in çeşitli yerlerinden Seferihisar'a giden otobüs ve dolmuşlar; sonrasında ise Sığacık'a giden dolmuşlar ile aktarma yapılmaktadır. Sığacık'a varıldığında kale önünden antik kent, bisiklet yolu ile 2 km, yürüyüş yoluyla ise 1,3 km uzaklıktadır. Kente toplu taşıma ile gelen ziyaretçiler için, Seferihisar ya da Sığacık kent merkezinden Teos antik kentine kadar giden ESHOT 604 numaralı otobüs hattı kullanılabilir¹⁸⁰.

Toplu taşımayı tercih etmeyen kalabalık, yaşlı ya da çocuk ziyaretçiler için ise özellikle yaz yoğun döneminde Sığacık merkezden belli zaman aralıkları ile arkeolojik açık hava müzesine ulaşımı sağlayacak shuttle seferleri düzenlenmelidir. Alana özel araçları ile gelecek ziyaretçiler için otopark alanı mevcut olsa da kapasitesi artırılmalıdır.

Ziyaret Sonrasında

Ziyaretçilerin Teos antik kentine yaptıkları gezi sonrası alan hakkındaki görüş ve önerilerinin alınması müzenin başarısının değerlendirilebilmesi açısından

¹⁸⁰ Teos Antik Kentine toplu taşıma ile ulaşım sağlamayan otobüs için bkz. <http://www.eshot.gov.tr/tr/UlasimSaatleri/640/288> (Erişim Tarihi 01.02.2018).

önemlidir. Bu amaçla depo müze binası içinde oluşturulacak bilgilendirme merkezinde ziyaretçilerin görüşlerinin alınabileceği bir defter ya da anket formu hazırlanmalıdır (Şekil 5.1). Ek olarak, gezi sonrası ziyaretçilerin dinlenebilmesi, ihtiyaçlarını giderebilmesi veya hatıralık eşya satın alabilmesi için depo-müze binası güneydoğu kısmındaki uygun alana yapılan müze kafe tamamlanmış ancak henüz açılışı yapılmamıştır.

Ziyaretçi Anket Formu

Tarih: ./../....

Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'ni ziyaret amacınızı nedir?

Turistik Arkeolojik
 Botanik Diğer

Daha önce Teos antik kentini ziyaret ettiniz mi?

Evet Hayır

Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'ne ulaşımınızı ne şekilde sağladınız?

Toplu Taşıma Bisiklet
 Şahsi Araç Diğer

Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'ne tur kapsamında mı geldiniz?

Evet Hayır

Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'ni ne kadar sürede gezdiniz?

20 Dakika 60 Dakika
 40 Dakika Diğer

Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'ni gezerken bilgilendirme kaynaklarından faydalandınız mı? (broşür, bilgi levhası, sesli rehber vb.)

Evet Hayır

Teos Antik Kentinde en çok ilginizi çeken yapı kalıntısı hangisiydi ve neden?

.....

Kentteki bilgi levhalarını yeterli ve anlaşılır buldunuz mu?

.....

Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'nde sunulan hizmetleri yeterli buldunuz mu? (WC, dinlenme alanları, müze kafe, ziyaretçi merkezi vb.)

.....

Ziyaretinizden memnun kaldınız mı?

.....

Müzenin geliştirilmesini istediğiniz yönleri var mı? Önerileriniz nelerdir?

.....

Müzeyi tekrar ziyaret etmek ister miydiniz?

Evet Hayır

Yaş:
Eğitim Durumu:
Meslek:
Yaşadığı Şehir:

Şekil 5.1.: Ziyaretçi Anket Formu Örneği

5.2. Bilgi Kaynakları

Teos Açık Hava Müzesi oluşturulurken kullanılacak bilgiler en güncel akademik ve saha araştırmaları ile elde edilmiş olmalıdır.

Teos Araştırma Projesi kapsamında, bilgilendirme tabelaları ve yön levhaları, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı'nın "Mùze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge"sine uygun olarak hazırlanmıştır ve her iki yılda bir yenilenmektedir. Panolarda yer alan kare kodlar akıllı cep telefonlarına okutulduğunda Teos Araştırma Projesi web sayfasından daha detaylı bilgiler alınabilmektedir. Ancak açık alanda bulunan bu tabelalar hava koşullarının etkisiyle yer yer solmuş ve okunamaz haldedir. Ayrıca küçük boyutlu yazılar bu tabelaların çocuklar ve yaşlılar tarafından okunmasını zorlaştırmaktadır. Bu amaçla;

- Çoğunlukla günümüze temel seviyesinde koruna gelmiş mimari yapı kalıntılarının ziyaretçi tarafından kavranabilmesi için alana yerleştirilen bilgi panoları anlaşılır olmalıdır. Yapının günlük kullanım amacı, tarihi kaynaklara dayanarak hazırlanan üç boyutlu çizimi ve karşılaştırma yapılabilmesi için bir benzer örneğinin gösterildiği panolar hazırlanmalıdır.

- Bilgi panoları hava şartlarına dayanıklı malzemeden yapılmalı ve panoda kullanılan yazı boyutu herkes tarafından okunabilecek büyüklükte ayarlanmalıdır.

- Teos antik Kenti'nde T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığının hazırladığı yönergeye uygun olarak tasarlanan ve dikey 90x120 cm yazı alanı, yatay 120x160 cm yazı alanına sahip panolarda, ortalama 600-800 kelime yer almaktadır. Bu yazıların küçük boyutlu olmasına ve ziyaretçinin panoları okumamasına sebep olmaktadır. Bu durumu engellemek için yazılar minimum 30 fontta, kısa ve net olmalı, ortalama 12-

14 yaşında bir çocuğun anlayabileceği nitelikte olmalıdır. Bir panoda en fazla 300-350 kelime yer almalıdır ¹⁸¹.

- Alanda farklı disiplinlerden uzman ekipler ile gerçekleştirilen kazı ve araştırma çalışmaları ile elde edilen yeni bilgiler, yine aynı uzman ekibin desteği ile Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi sunum programlarına kazandırılmalıdır.

5.3. Bağlam ve Dekor

Arkeolojik sitler gündelik hayatta kullanılmayan alanlar olduğundan coğrafi ve doğal çevresi bu alanların bağlamı ve dekorudur.

Teos antik kentinde gerçekleştirilen çalışmalar sırasında bölgenin flora ve faunası da incelenmiş ve bakanlık formatına uygun hazırlanan bilgi panolarının bir yüzünde bu bilgiler kullanılmıştır.

Teos Açık Hava Müzesi oluşturulurken doğal, kültürel, sosyal ve tarihsel bağlam dikkate alındığı gözlemlenmiştir. Bu kapsamda ek olarak;

- Antik kent içinde yer alan biri anıt ağaç statüsünde, çok sayıda zeytin ağacı da kentin ayrılmaz bir dekorudur. Açık hava müzesi çalışmaları kapsamında antik kentteki yaşamın devamlılığına dikkat çekmek için bu ağaçlarda dendrokronoloji ile yaş saptaması yapılmalı ve bunlar hazırlanan etiketlerle ziyaretçilerin bilgisine sunulmalıdır¹⁸².

¹⁸¹ Müze ve ören yerlerinde bilgilendirme elemanları standartları için bkz. L. Ravielli, **Museum Texts: Communication Frameworks**, Routledge, 2007; Mercin, 2017: 211. Ayrıca bkz. Glasgow museum guidelines https://www.britishcouncil.in/sites/default/files/guidelines_for_museum_display.pdf , Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design <http://accessible.si.edu/pdf/Smithsonian%20Guidelines%20for%20accessible%20design.pdf> , The j. Paul Getty Museum Complete guide https://www.getty.edu/education/museum_educators/downloads/aaim_completegide.pdf (Erişim Tarihi 11.06.2017)

¹⁸² Bu bilgi, Teos kazı başkanı Prof. Dr. Musa Kadioğlu ile yapılan sözlü görüşme sırasında edinilmiştir (Görüşme Tarihi 25.03.2018)

- Antik dönemde ticari bir öneme sahip olan liman ve şapel, alanın bağlamının anlaşılması için oldukça değerlidir. Müze çalışmaları kapsamında bu iki alana gereken önem verilmelidir. Daha fazla sayıda ziyaretçinin kolay şekilde ulaşmasını sağlamak amacıyla oluşturulan gezi yolu güney limana kadar uzatılmalıdır.

5.4. Özgünlük

Arkeolojik miras alanlarında yapılacak tüm restorasyon, konservasyon, sunum ve düzenleme çalışmalarında alanın özgünlüğünü sağlayan tüm unsurlar korunmalıdır. Bu unsurlar yalnızca maddi kalıntıları değil, bölgedeki insan topluluklarının yaşayışlarını da kapsar. Bu sebeplerle arkeolojik açık hava müzesi çalışmalarında;

- Antik kentin ve çevresinin doğal ve kültürel önemi gözetilmelidir.
- Yapılacak konservasyon ve restorasyon çalışmaları alanın karakterine uygun olmalıdır.
- Kullanılacak tüm görsel ve yazılı öğeler alan ile uyumlu ve duyarlı olmalıdır.
- Antik kentte gerçekleştirilecek konser, drama, festival gibi her türlü etkinlik alanın fiziksel olarak korumalı ve bölge halkını rahatsız etmemelidir.

5.5. Sürdürülebilirlik

Arkeolojik açık hava müzesi alanın kültürel ve doğal çevresine ve bunların sürdürülebilirliğine duyarlı olmalıdır. Alanın sürdürülebilirliği için;

- Planlama, bütçeleme ve yönetim süreci hazırlanıp uygulamaya konmalıdır.
- Yerel halka saygı gösterilmeli, çalışmalara bölge halkı da dahil edilmelidir.
- Alanın sunumunda kullanılacak tüm araçlar sürdürülebilirlik ilkesine göre kolayca yenilenebilecek şekilde tasarlanmalı, bakımları düzenli olarak yapılmalıdır.
- Alanda kullanılacak her türlü bilgilendirme elemanı en güncel araştırma sonuçlarına göre revize edilebilmelidir.

-Arkeolojik açık hava müzesinin başarısı yalnızca gelirleri ya da ziyaretçi sayıları ile değil koruma, eğitim ve kültürel hedeflerini yerine getirmesiyle de ölçülmelidir.

5.6. Kapsamlılık

Arkeolojik açık hava müzeleri kültürel miras uzmanları, akademisyenler, koruma uzmanları, öğrenci grupları ve yerel halk toplulukları gibi pek çok farklı kesimin iş birliği ile oluşturulmalı ve bu kesimlere hitap edebilmelidir.

- Arkeolojik açık hava müzesi planlaması halka açık olmalı ve farklı uzmanlık alanlarından insanların ve yerel toplulukların fikirleri alınmalıdır.

- Alan her yaş ve eğitim grubundan ziyaretçinin ihtiyacına karşılık verecek şekilde tasarlanmalıdır.

4.7. Araştırma, Eğitim, Değerlendirme

Arkeolojik açık hava müzeleri sürekli araştırmalar yapan ve bu araştırmaları değerlendirerek ziyaretçinin eğitimi için kullanan kurumlardır. Eğitim, bu müzelerin var olmasının başlıca amaçlarından biridir. Bu tür müzelerde kullanılacak eğitim programları arasında:

Rehberlik: Günün belli saatlerinde, belirli sayıdaki ziyaretçilere müzenin rehberler tarafından gezdirilmesidir. Turların hangi saatler arasında ve azami kaç kişi ile yapılacağı alanın gişesinde, internet sitesinde ya da mobil uygulamasında belirtilmelidir. Rehberler profesyonel turist rehberleri olabileceği gibi bölge halkından eğitilmiş gönüllü kişiler ile de olabilir. Bu aynı zamanda bölge halkının kültür mirasını benimsemesine ve korumasına da olanak verir.

Sesli Rehber: Günümüzde birçok arkeoloji müzesinde kullanılan sesli rehber, arkeolojik açık hava müzelerine de uyarlanabilir. Farklı dillerde hazırlanmış sesli

rehber ile ziyaretçiler kendi kendilerine alanda bilgilendirici bir gezi yapabilirler. Bu rehberler bir cihaz ve kulaklık olabileceği gibi mobil uygulama üzerinden de sağlanabilir. Her yapı kalıntısının bilgilendirme tabelaları numaralandırılarak sesli rehberde bu numaralar ile bağdaştırılarak hazırlanabilir.

Deneysel Arkeoloji: Topluluklara geçmiş yaşamları aktarmanın en etkili yollarından biri deneysel arkeoloji çalışmalarıdır. Bu çalışmalar deney odaklı olabileceği gibi canlandırmalarla da gerçekleştirilebilir. Deney odaklı çalışmalarda geçmiş yaşamları anlamak için günlük aktiviteler (seramik yapımı, alet yapımı, buğday öğütme, ekmek yapma vs.) ziyaretçi gruplarına etkinlikler yoluyla denetilir. Canlandırma çalışmalarında ise günlük aktiviteler cansız mankenler ya da oyuncular ile sahnelenir ya da mimari kalıntılar asıllarına uygun olarak uygun bir alanda yeniden canlandırılır.

- Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi çalışmaları kapsamında deneysel arkeoloji faaliyetleri ziyaretçilere alanın etkili olarak aktarılması ve eğitim süreçlerine dahil edilmeleri açısından önemli olacaktır. Bu faaliyetler iki kategoride değerlendirilebilir;

1- Mimari yapıların ya da Teos'ta antik dönemdeki günlük yaşamın canlandırılması,

2- Deneysel arkeoloji etkinlikleri ile ziyaretçi gruplarının eğitilmesi

- Kentte temel seviyesinde korunmuş mimari yapılar ziyaretçiler tarafından algılanamamaktadır. Arkeolojik veriler ve antik kaynaklar ışığında bu yapılar asıllarına uygun olarak belli ölçekte küçültülerek yeniden canlandırılabilir. Özellikle Teos antik kenti için karakteristik bir öneme sahip Dionysos tapınağının canlandırılması ziyaretçiler açısından ilgi çekici olacaktır.

- Özellikle ziyaretçi sayısının arttığı ve arkeolojik kazıların başladığı yaz döneminde ziyaretçiler için deneysel arkeoloji etkinlikleri düzenlenmelidir. Bu etkinlikler antik dönem el sanatları ya da mutfak kültürü içerikli olabileceği gibi zanaat

faaliyetleri ile ilgili de olabilir. Asıl amaç ziyaretçi gruplarını öğrenme süreçlerine dahil etmek, geçmiş yaşamları deneyimlemek ve dolaylı olarak da müzenin tanıtımını yapmaktır.

Bir diğer deneysel arkeoloji etkinliği ise ziyaretçilere arkeolojik alanlarda yapılan bilimsel kazı deneyiminin yaşatılmasıdır. Müze içinde uygun farklı yaş grupları için uygun büyüklükte içinde farklı renk ve dokudaki topraklarla katmanlar oluşturulmuş ve yer yer kopya arkeolojik objelerin yerleştirildiği kum havuzları ile bu deneyim gerçekleştirilebilir.

Ziyaretçi Bilgilendirme Merkezi: Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi'ne gelen ziyaretçilere alanı gezmeden önce ön bilgilendirme yapılması ya da alanı gezdikten sonra değerlendirme yapabilmeleri için tasarlanan mekandır. Teos Çevre Düzenleme Projesi kapsamında Depo-Müze binası içinde tasarlanan ve henüz yapımı tamamlanan bu birimde bilgilendirme panoları ve Teos hakkında 12 dakikalık belgesel gösterimi yapılmaktadır. Ziyaretçi merkezi, müzenin anlaşılabilirliği ve ziyaretçi eğitimi açısından oldukça önemlidir. Bu amaçlarını yerine getirebilmesi için;

- Farklı yaş ve eğitim grubundaki ziyaretçi gruplarına ortak olarak hitap edebilmeli,
- Anlatım dili yalın olmalı, ziyaretçi detaylara boğulmadan sadece gerekli bilgiler verilmeli,
- Alan içindeki bilgi panolarında yapı kalıntılarının teknik bilgileri verildiğinden bilgilendirme merkezinde ağırlıklı olarak işlevleri ve yapıların insan yaşamları ile olan bağlantıları üzerine bilgiler vermelidir.
- Detaylı bilgi edinmek isteyen ziyaretçiler içinse günümüzde birçok müzede bulunan ve az yer kaplayan ancak oldukça fazla bilgi yüklenebilen kiosklar birden fazla dilde hazırlanarak kullanılmalıdır.
- Arkeolojik açık hava müzesi örneklerinde sıklıkla görülen mimari yapı canlandırmaları, ziyaretçi merkezinde maliyet ve uygulanabilirliği açısından aslına uygun olarak üç boyutlu modellenerek ziyaretçiye sunulmalıdır. Bu sayede ziyaretçi

alana yapacağı geziden önce bir kısmı kalıntı halindeki yapıların nasıl görüldüğünü gözünde canlandırabilir.

- Ziyaretçilerin alanı gezme deneyimleri sırasında rehber niteliğindeki broşür, harita, gezi rehberi gibi bilgilendirme elemanları, ziyaretçi müze deneyimleri hakkında geri bildirim alınabilmesi için anket formları ve anı defteri de burada bulundurulmalıdır.

DEĞERLENDİRME

Tez kapsamında, İzmir ili Seferihisar ilçesi, Sığacık Mahallesinde yer alan Teos Antik Kenti'nde gerçekleştirilen müzecilik uygulamalarının incelenmesi ve antik kentte oluşturulması düşünülen arkeolojik açık hava müzesi için ulusal ve uluslararası kurumlarca düzenlenen sözleşme, tüzük, kanun, yönerge vb. doğrultusunda öneriler getirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla açık hava müzeleri ve arkeolojik açık hava müzelerinin tanımı yapılarak Dünya'daki ve Türkiye'deki Teos Antik Kenti ile benzer tarih aralığına sahip sit alanlarında oluşturulmuş arkeolojik açık hava müzeleri ve müzecilik uygulamaları incelenmiştir.

19. yüzyıl sonlarındaki Endüstri devrimi ile gelen modernleşme sebebiyle insanların geçmiş kültürlerine özlem duyması ve ulusların, kökenlerini araştırma çabası ile kurulmaya başlanan açık hava müzeleri; en genel tanımıyla bir kültür varlığının kendi doğal ortamında sergilendiği, insanlara geçmiş kültürleri eğlendirerek ve bilgilendirerek aktarmayı amaçlayan, aktif ve sürekli değişim içinde olan müzelerdir. Kuruluş amaçlarına, buldukları yere, sergi mekanlarına ve sergiledikleri materyale göre farklı alt dallara ayrılan açık hava müzeleri genel olarak sekiz kategoride değerlendirilir,

1. Doğal/Milli Parklar
2. Ören yeri/Sit Alanı
3. Ören Yeri Müzesi
4. Arkeolojik Parklar
5. Etnografik Açık Hava Müzesi/Tarihi Evler
6. Yaşayan Tarih Müzeleri
7. Tema Parklar
8. Restore Edilmiş Gemi Müzeler

İlk açık hava müzesi olarak kabul edilen ve 11 Ekim 1891 tarihinde açılışı yapılan Skansen Müzesi (İsveç, Stockholm), Arthur Hazelius tarafından oluşturulmuştur. Müzede İsveç'e özgü flora ve fauna örnekleri ile farklı yerlerden

sökülerek müze alanına getirilmiş geleneksel mimari yapılar ve çiftlik evleri gibi ögeler yer almaktadır. İlk adımın atılmasının ardından Kuzey Avrupa ülkelerinde yoğunlukta olmakla beraber birçok ülke kendi açık hava müzesini oluşturmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında eski imparatorlukların yıkılıp yerlerine yeni ülkelerin kurulmasıyla halkların milliyetçilik duygusu artmış ve yeni müzeler bu ideoloji doğrultusunda kurulmaya başlanmıştır. Bu duruma, 1905 yılında İsveç'ten ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Norveç'in kurduğu Nordsfolk Müzesi örnek olarak gösterilebilir. Açık hava müzeleri, 20. yüzyılda ve sonrasında gelişimini sürdürmüş, teknoloji ve değişen ziyaretçi beklentileri dolayısıyla çağa ayak uydurmuş, farklı kimlikler kazanmıştır. Arkeolojik açık hava müzeleri de bu farklılıklar sonucu ortaya çıkmıştır.

Arkeolojik açık hava müzeleri, doğal ve kültürel mirasın *in-situ* (yerinde) olarak sergilenmesiyle açık hava müzesi tanımından ayrılır. Bu tür müzeler için bilimsellik, eğitim, yorumlama ve turizm başlıca etkenlerdir. **Bilimsellik**, müzenin en güncel bilimsel gelişmelerden ve arkeolojik verilerden yararlanılarak kurulmasını; **eğitim**, müzenin her yaş grubundan ziyaretçiye deneyimler aracılığıyla eğitim verilmesini; **yorumlama**, alanın anlaşılabilirliğini artırmak için gerçekleştirilen uygulamalarını ve **turizm** ise müzenin bilinirliğini artırmak ve kendi gelirlerini sağlamak için gerçekleştirdiği faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu anlayışlar doğrultusunda Dünya'nın farklı yerlerinde arkeolojik sit alanlarında alanın niteliği ile uyumlu arkeolojik açık hava müzeleri kurulmuştur.

Arkeolojik sit alanında oluşturulan **Carnuntum Arkeolojik Parkı** arkeolojik açık hava müzelerinin başarılı bir örneğidir. Avusturya, Petronell'de yer alan müze M.S. 6. yüzyılda Roma İmparatorluğu tarafından kurulmuş bir askeri kentin kalıntılarını sergilemektedir. Kazı çalışmaları devam ettirilen kentte açığa çıkarılan yapı kalıntıları yeniden ayağa kaldırılmıştır. Müzede yıl boyu ziyaretçiler için çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve festivaller kutlanmaktadır. Burada ziyaretçiler için adeta antik döneme bir pencere açılmıştır. 1996 yılında açılışını yapan müzeyi her yıl yaklaşık 160.000 kişi ziyaret etmektedir.

Bir diğer örnek olan **Archeon Arkeolojik Parkı**'nda, Hollanda'da açığa çıkarılmış farklı dönemlere ait kalıntılar bir alanda toplanmıştır. Park, avcı-toplayıcı topluluklardan Ortaçağ'a kadar olan tarihi dönemleri kronolojik olarak çeşitli canlandırmalarla sergilemektedir. 1994 yılında ziyarete açılan müzeyi yıllık yaklaşık 200.000 kişi ziyaret etmektedir.

Roma Dönemi'ne ait bir çiftlik evinde kurulmuş Almanya Perl'deki **Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı** da kazılarla açığa çıkarılan kalıntıların rekonstrüksiyonu ile oluşturulmuştur. Müzede hamam yapıları, taverna, köşk, mutfak gibi yapılar yeniden işlevsel olarak inşa edilmiştir. Yıl boyu düzenlenen etkinlikler ile müze her yaştan ziyaretçisi için eğitim imkânı sunmaktadır. 2008 yılında yapımı tamamlanan müze kompleksini yıllık yaklaşık 50.000 kişi ziyaret etmektedir.

Bir diğer örnek Bulgaristan, Pavlikeni'de kurulmuş olan **Antik Seramik Merkezi Açık Hava Müzesi**'dir. Müze, antik dönemde çiftlik olarak inşa edilen ancak yine antik dönemde, etrafındaki kil yatağı fark edildiğinde seramik üretim merkezine dönüştürülen alanda yer almaktadır. Müze kapsamındaki kalıntılar, arkeolojik veriler ışığında ve kazılarla alandan çıkarılan tuğlalar ile yeniden inşa edilmiştir. Müzede farklı ziyaretçi grupları için düzenli olarak seramik yapım atölyeleri düzenlenmektedir. 1971 yılında açılan müzeyi yıllık yaklaşık 24.000 kişi ziyaret etmektedir.

Almanya'da yer alan ve Colonia Ulpia Traiana isimli Roma kenti kalıntıları üzerine kurulan **Xanten Arkeolojik Parkı** ise arkeolojik açık hava müzelerinin başarılı bir örneğidir. Parkta çeşitli rekonstrüksiyon çalışmalarının yanı sıra antik dönemde kullanılan yapı inşa teknikleri de canlandırmalarla gösterilmiştir. Tüm bu örneklerde yeniden inşa çalışmaları, ziyaretçi odaklı sergiler, tarihi dönem canlandırmaları, yıl boyu gerçekleştirilen eğitici ve öğretici faaliyetlerin ortak payda olduğu görülür.

Türkiye'deki açık hava müzelerinin kurulması için ilk adımların 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra atıldığı görülmektedir. İlk çalışmalar, arkeolojik eserlerin

kendi doğal ortamlarında sergilenmesi gerektiği fikri ile ilk 1945 yılında Hamit Zübeyir Koşay tarafından gerçekleştirilmiştir. 1957 yılında ICOM tarafından düzenlenen Açık Hava Müzeleri Konferansına katılan Koşay, bu alanda çalışmalarını sürdürmüş ve “Açık Hava Müzeleri ve Türkiye Açık Hava Halk Müzeleri Kurma İmkanları” adlı bir yayın hazırlamıştır. Koşay’ın tüm bu çabalarına rağmen Türkiye’de bir açık hava müzesi onun döneminde yapılamamıştır. Türkiye’nin ilk açık hava müzesi, 1958 yılında Halet Çambel tarafından Karatepe-Aslantaş projesi adı altında kurulmuştur. Bu müzede arkeolojik kalıntılar koruma altına alınmış, onarılmış ve ait oldukları yerde sergilenmiştir. Projede, bölge halkıyla müzenin bütünleştirilmesine özellikle önem verilerek bu alanda da bir ilk gerçekleştirilmiştir. Bölge halkına okuma yazma dersleri verilmiş, geleneksel el sanatlarının devamlılığı için teşvik sağlanmış ve bölge halkına gelir kaynağı oluşturulmuştur. Halet Çambel’in müzenin oluşturulmasında gösterdiği bu bütüncül yaklaşım, diğer müzeler için de bir örnek olmuştur.

Türkiye’de arkeolojik açık hava müzesi kavramı, Türk araştırmacıların yurtdışı örneklerini gözlemlemesi ve Türkiye’de çalışan yabancı arkeologların çabalarıyla gelişmiştir. 1980’li yıllarda Boğazköy, Hattuşa’da Peter Neve tarafından gerçekleştirilen ziyaretçi odaklı uygulamalar ve 90’lı yıllarda Mehmet Özdoğan tarafından Diyarbakır-Çayönü’nde tarihöncesi yerleşmelerin replikalarla sergilenmesi, bu gelişmenin ilk örnekleri olarak gösterilebilir. Bu ilk örneklerin tarihöncesi döneme ait kazı alanlarında ortaya çıkması, bu alanlardaki kalıntıların uzman gözler dışında anlaşılmasının güçlüğüdür. Yapılan düzenlemeler ile alanlar ziyaretçi için daha anlaşılabilir ve yorumlanabilir hale getirilmiştir.

Türkiye’de arkeolojik nitelikli olarak ortaya çıkan Açık hava müzelerinin ardından etnografik nitelikli açık hava müzeleri de kurulmaya başlanmıştır. Ankara Altınköy Açık Hava Müzesi ve Samsun Ambar Köy Açık Hava Müzesi bunun iki örneğidir. Bu müzelerde geçmiş köy hayatı, çevreden sökülüp müze alanında tekrar birleştirilen ahşap mimari örnekleri ile canlandırılmaktadır.

Türkiye’de tam anlamıyla bir arkeolojik açık hava müzesi örneği henüz bulunmasa da kazı ekipleri ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen çevre düzenleme projeleri, anastilosis uygulamaları, restorasyon ve konservasyon çalışmaları açık hava müzeciliğine yönelik önemli gelişmelerdir. Tezde örnek olarak incelenen Teos Antik Kenti de dahil olmak üzere Türkiye’deki birçok arkeolojik sit alanında çevre düzenleme projesi hayata geçirilmiştir.

Teos’taki ilk arkeolojik araştırmaların 1764-1765 yılları arasında İngiliz Dilettanti Cemiyeti, 1863 ve 1881 yıllarında R. Pullan ve 1924-1925 yılları arasında Fransız araştırmacılar Y. Bequignon ile A. Laumonier tarafından yapıldığı bilinmektedir. Sonrasında kent, 1962-1967 yılları arasında Türk arkeologlar Doç. Dr. Yusuf Boysal ve Dr. Baki Ögün tarafından kazılmıştır. 1980-1992 yılları arasında Mimar M. Uz tarafından Dionysos Tapınağında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 1993-1996 yılları arasında ise Doç. Dr. Numan Tuna bölgede yüzey araştırması ve kazı çalışması yapılmıştır.

14 yıllık bir aranın ardından yeni dönem kazıları, 2010 yılında Ankara Üniversitesi, Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Musa Kadıoğlu başkanlığında başlatılmıştır. Teos Antik Kenti’nde uygulanan çevre düzenleme projesi bu yeni dönem kazıları ile beraber planlanmıştır. Bu projeyle kentte kazılar ile toprak altındaki kalıntıların gün ışığına çıkarılması, mevcut mimari kalıntıların restorasyon ve konservasyonla kente kazandırılması, kamulaştırılmış alanlardaki tarım faaliyetlerinin durdurulması, kentin sit sınırının belirlenmesi ve Teos’un bir arkeolojik açık hava müzesine dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ilk adım olarak kentin ziyaretçiye daha etkili aktarılmasını sağlayan çevre düzenleme projesi hayata geçirilmiştir.

2010 yılında uygulanmasına başlanan ve 2015 yılında tamamlanan Teos Çevre Düzenleme Projesi kapsamında ilk aşamada, kazı ekiplerinin konaklaması için kazı evi, depo-müze binası, gişe gibi inşa faaliyetleri, sonrasında sit alanının ören yeri statüsü kazanması, ziyaretçiye daha iyi aktarılması ve turizm potansiyelinin açığa çıkarılması için çeşitli düzenleme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Faaliyetler kapsamında T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan 702 no.lu ilke kararına ve UNESCO “Doğal ve Kùltürel Mirası Koruma Sözleşmesi” beşinci maddesine uygun olarak, 3. Derece sit sınırı içinde bulunan ve inşa faaliyeti yapılacak olan alanda, jeofizik ölçümleri ve sondajlar yapılmış, kùltür katmanına ve bir arkeolojik kalıntıya rastlanmadığından, alanların inşaya uygun olduğu tespit edilmiştir. 2013 yılında inşasına başlanan ve İzmir İl Valiliği ve İzmir İl Özel İdaresi tarafından finanse edilen kazı evinin yapımı, 2014 yılında tamamlanmıştır. Tek katlı ve temelde yığıma taş, duvarlarda ahşap malzemeli karkas ile inşa edilen yapının, ICOMOS “Uluslararası Kùltürel Turizm Tüzüğü: Kùltürel Miras Değerlerine Sahip Alanlarda Turizm Yönetimi” ikinci ilkesine ve T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı’nın 702 no.lu İlke Kararı “Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları” na uygun olarak, alan ile uyumuna, kùltür katmanına zarar vermemesine ve yapı malzemesinin geleneksel doku ile uyuşmasına önem verilmiştir. Aynı önem depo-müze, gişe ve tuvalet yapıları inşasında da özellikle gözetilmiştir.

Projenin bir diğer adımı olan, antik kentte gerçekleştirilen düzenlemeler, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı’nın “Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik”e ve “Arkeolojik Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge”ye uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı tarafından çevre düzenleme projesi tamamlanan tüm arkeolojik sit alanlarında olduğu gibi Teos’ta da alan içi gezi rotası ve bilgilendirme panoları hazırlanmıştır. Teos’ta diğer uygulama örneklerinden farklı olarak, bilgilendirme panolarının bir yüzünde kazı ekibi tarafından yapılan araştırmalarda elde edilmiş bölge faunası ve florası hakkında bilgilere yer verilmiştir. Geniş bir araziye yayılan antik kentin ziyaretçi tarafından daha rahat gezilebilmesi için, özellikle sıcak yaz döneminde gölge sağlayan, alandaki zeytin ağaçları yakınına, oturma bankları, çöp kovaları ve bilgi panolarından oluşan dinlenme alanları oluşturulmuştur. Alandaki yaşamın devamlılığına işaret eden ve bazısı anıt ağaç

niteliğinde olan bu zeytin ağaçları alandaki sunum çalışmalarının bir parçası haline getirilmiştir. ICOMOS “Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü” birinci ilkesi ve “Burra Tüzüğü” beşinci maddesinde de vurgulanan uygulamalar, kenti doğal mirası da dahil tüm yönleriyle ele alması bakımından önemlidir.

ICOMOS “Kültürel Miras alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü”, üçüncü ilkesine uygun olarak alanda peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır. Antik kentin girişinde yer alan bahçe ve depo-müze binası batı revağında çeşitli açık hava sergilemeleri oluşturulmuştur. Yine depo-müze binasında, bir ziyaretçi merkezi yapılmıştır. Burada çeşitli bilgi panoları yer almaktadır ve ve 12 dakikalık bir belgesel gösterimi ile ziyaretçiye bir ön bilgilendirme yapılmaktadır. Ayrıca ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanması için kafe yapılmış ancak henüz açılışı gerçekleşmemiştir.

Teos Çevre Düzenleme Projesi sunum uygulamalarının yanı sıra kentte sosyal faaliyetler de gerçekleştirilmektedir. 2012 yılında kentteki en iyi korunmuş yapılardan biri olan Bouleuterion’da klasik müzik dinletisi düzenlenmiştir. 2013 yılında yine Bouleuterion’da İzmir çevresinde 300 muhtarın katılımıyla bir köy meclisi toplantısı düzenlenmiş ve aynı yıl Türk Yunan Orkestrası bir gösteri hazırlamıştır. Bu tür faaliyetler Ephesos Antik Kenti Tiyatrosu, Aspendos Tiyatrosu, Hieropolis Tiyatrosu gibi günümüze iyi korunmuş olarak gelen yapılarda sıklıkla gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyetler ICOMOS “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü” sekizinci ve on beşinci maddesi ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın “658 no.lu İlke Kararı: Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” ile belirlenmiş kurallara uymaktadır. Tüm bu etkinliklerle arkeolojik miras, işlevine uygun olarak yeniden kullanılmakta, arkeolojik sit alanlarının tanıtımı yapılmakta ve arkeolojik miras kavramı bölge halkına benimsetilmektedir.

Genel olarak bakıldığında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”, “Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik”, “Arkeolojik Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje Uygulamalarında

Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge” ve “Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge” kararları çerçevesinde hazırlanmış çevre düzenleme projeleri; gezi güzergahı, dinlenme alanları, seyir terasları, ziyaretçi karşılama merkezi, kafe, tuvalet, otopark gibi üniteleri ve bilgilendirme elemanlarını kapsamaktadır.

Arkeolojik sit alanlarında kazı başkanlıkları tarafından da çeşitli koruma ve sunum uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar arkeolojik kalıntıları yerinde korumak, ziyaretçi giriş-çıkışını denetim altına almak ve bazen kalıntıları ziyaretçiden korumak amaçlarıyla yapılmaktadır. Örneğin; Sagalassos Neon Kütüphanesi koruma yapısı, çatısı ile kütüphaneye ait mozaikleri hava şartlarından korumayı, içindeki ahşap gezi yolu ile ziyaretçilerin mozaik ile temasını kesmeyi sağlamıştır. Pergamon Z Yapısı korumasında ise Sagalassos’tan farklı olarak yapı gerçek boyutlarının anlaşılabilceği şekilde Venedik Tüzüğü on ve on birinci maddelerine uygun olarak korumaya alınmış, yapı içine çelik konstrüksiyon bir köprü sistemi ile yürüyüş yolu hazırlanmıştır. Ephesos Yamaç Evler ve Zeugma Roma Evleri koruma yapıları buldukları bölgelerin hava şartları dolayısıyla modern mimari ile arkeolojik kalıntıların korunması önceliğinde planlanmıştır.

Tez kapsamında incelenen Teos Antik Kenti koruma ve sunum uygulamaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Çevre Düzenleme Projesi gerçekleştirilen diğer antik kentler ile karşılaştırıldığında benzerlikler göstermektedir. Gezi rotası, bilgilendirme elemanları, gişeler, dinlenme alanları diğer arkeolojik alanlardaki uygulamalar ile ortaktır. Arkeolojik açık hava müzesine dönüştürülmesi hedeflenen Teos Antik Kentinde farklı uygulamalar da görülmektedir. Alanın flora ve faunasının araştırılmasına önem verilmesi ve bilgi panolarının bir yüzlerinin bu bilgilere ayrılması, alandaki anıt ağaç statüsündeki zeytin ağaçlarının korumaya alınması Teos Antik Kenti özelindedir. Alandaki mimari kalıntıların üç boyutlu olarak bilgisayar ortamında canlandırılması ve üç boyutlu gözlüklerle görülebilmesi de kentin antik dönemdeki halinin algılanabilmesi için gerçekleştirilmiş önemli bir adımdır. Aynı şekilde, hem yetişkinlere hem de çocuklara yönelik hazırlanan mobil oyun uygulaması da kazı ekibinin kentin tanıtımına verdiği önemin göstergesidir.

Kazı evinin, depo- müze binasının, gişe yapısının bir arada, doğal malzeme ile doğa uyum gözetilerek inşa edilmesi antik kente gelen ziyaretçilerin bilimsel kazı süreçlerini gözlemleyebilmesi açısından önemlidir. Ayrıca tezde ele alınan diğer Türkiye örneklerinde görülmeyen Ziyaretçi Bilgilendirme merkezi ve burada gerçekleştirilen Teos Antik Kenti hakkındaki belgesel gösterimi, ziyaretçinin alanı gezmesi öncesinde alan hakkında detaylı bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Bu mekan ilerleyen yıllarda gerçekleştirilecek farklı uygulamalar da kullanılabilir olduğundan gelişime ve değişime açıktır.

Dünya örneklerinde ele alınan müzelerde sıklıkla görülen sosyal etkinlikler Teos antik Kenti örneğinde de gelişim göstermektedir. Bu etkinlikler antik kentte iyi korunmuş yapılardan biri olan bouleuterionda müzik dinletileri ile karşımıza çıkmaktadır.

Tez çalışmasında Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yayımlanan kanun, yönetmelik vb. kararlar ile ICOMOS tarafından yayımlanan “Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” ilkeleri doğrultusunda değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Açık hava müzeleri için rehber niteliğindeki ICOMOS tüzüğü, kültürel miras alanlarının ziyaretçileri tarafından daha iyi algılanabilmesi için bu alanlarda gerçekleştirilmesi gereken sergileme, sunum ve yorumlama ilkelerini kapsamaktadır. Yedi ilkeden oluşan bu tüzükle, kültürel miras alanlarında yapılacak çalışmaların anlaşılır olması, güvenilir kaynaklar kullanılarak bilgi edinilmesi, sürdürülebilir olması gibi hedefler belirlenmiştir.

“Erişim ve Anlaşılma” adını taşıyan birinci ilke ile alana kolay bir şekilde ulaşım sağlanabilmesi ve alanın kültürel öneminin ziyaretçisine aktarılabilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu ilke doğrultusunda Teos Antik Kenti'nde; Sığacık kent merkezine Teos'un yönünü ve mesafesini belirten işaret tabelaları konmuş, antik kent içinde yürüyüş rotaları oluşturulmuş ve bilgilendirme levhaları hazırlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak,

Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için, ziyaretçiye alana gelmeden önce, bilgi kaynakları sunulması önerilmiştir. Kazı başkanlığı tarafından hazırlanmış olan internet sitesi ve broşürün akademik içerikli olması sebebiyle, bazı yaş ve eğitim grupları tarafından anlaşılabilir niteliktedir. Bu nedenle internet sitesi, broşür, gezi rehberi gibi bilgi kaynaklarının basit bir dille hazırlanması daha etkili olacaktır.

Ayrıca özellikle Teos'un yoğun ziyaret gördüğü yaz döneminde, Sığacık ile Teos Antik Kenti arasındaki 1.3 km'lik yol için toplu taşıma tercih etmeyen ziyaretçilerin kente ulaşımını kolaylaştırabilecek Sığacık-Teos arası, günün belli saatlerinde shuttle seferleri düzenlenmesi faydalı olacaktır. Bu uygulama, İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Ephesos Antik Kenti gibi yoğun ziyaretçi alan yerlerde karşımıza çıkmaktadır.

Müze ziyaretleri sonrasında ziyaretçilerin, gezi deneyimleri hakkında görüşlerinin alınabilmesi ve bu yolla müzenin başarısının değerlendirilebilmesi için ziyaretçi defteri ya da anket hazırlanarak, henüz yapım aşamasında olan ziyaretçi merkezine konması önerilmiştir.

“Bilgi Kaynakları” adını taşıyan ikinci ilke ile müze oluşturulurken kullanılacak bilgilerin güncel ve akademik kaynaklı olmasının önemi vurgulanmıştır. Bu ilke doğrultusunda, Teos Antik Kenti'ndeki tüm bilgilendirme elemanları arkeolojik kazılar ve araştırmalarla elde edilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Ancak bilgilendirme levhaları küçük yazı karakterli ve teorik bilgi içeriklidir. Ayrıca 2 yılda bir değiştirilmesine rağmen hava şartları nedeniyle bazı levhalardaki yazılar okunamaz haldedir. Bu doğrultuda Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için, sürdürülebilir, hava şartlarına dayanıklı, farklı yaş grupları tarafından anlaşılabilir ve okunabilir, tanıttığı yapının üç boyutlu çizimini içeren bilgi panoları hazırlanması önerilmiştir.

“Bağlam ve Dekor” adını taşıyan üçüncü ilke ile arkeolojik sitlerin doğal ve coğrafi çevresiyle uyum içinde olmasının önemi vurgulanmıştır. Bu ilke

doğrultusunda Teos Antik Kenti'nde, gezi güzergahı, kazı evi, depo-müze binası ve girişte doğal malzemeler kullanılarak uyum gözetilmiştir. Kentte yer alan anıt ağaç statüsündeki zeytin ağaçlarının, Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi içinde yaşamın devamlılığına dikkat çekmek için dendrokronoloji ile yaşlarının saptanması ve hazırlanacak etiketler ile ziyaretçilerin bilgisine sunulması önerilmiştir.

“Özgünlük” adını taşıyan dördüncü ilke ile arkeolojik miras alanlarında yapılacak tüm çalışmaların alanın özgünlüğünü ve aynı zamanda bölgede yaşayan insan topluluklarının yaşamını korumasının önemi vurgulanmıştır. Bu ilke doğrultusunda Teos Antik Kenti'nde; restorasyon konservasyon çalışmaları alanın karakterine uyacak şekilde gerçekleştirilmiştir.

Örneğin, Teos'un ilk keşfedildiği yıllardan beri araştırmalara konu olmuş, kent tarihçesinde önemli bir yere sahip olan ve ünlü mimar Hermogenes tarafından inşa edildiği düşünülen Dionysos Tapınağı, restorasyon ve konservasyon yapılan ilk yapı kalıntılarında biri olmuştur. İlk inşa edildiği dönemden beri toprak üstünde kalmış olan tapınak, hava şartları ve insan tahribatı sebebiyle zarar görmüştür. Restorasyon çalışmaları kapsamında tapınağın kırık sütun başlıkları birleştirilmiş, dağınık haldeki mimari bloklar kayıt altına alınarak tapınağın yakınında ait oldukları yönler gözetilerek tasniflenmiştir. Bu sayede tapınak ziyaret edildiğinde çevresinde görülen mimari parçaların yapıya ait olduğu anlaşılmakta ve yapının gerçek boyutları hakkında fikir sahibi olunmaktadır.

Akropol'un güneydoğusundaki sırt üzerinde yer alan, ören yerine ve limana hâkim olan tiyatrodaki da restorasyon ve konservasyon çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Öncelikle bitki örtüsü temizliği yapılmış, dolgu toprak ve moloz parçaları temizlenmiştir. Tiyatroya ait mimari parçalar, belgelenmiş ve yakınında tasnif edilmiştir. Günümüze kısmen korunagelmış tiyatrodaki yer alan ve yapıya zarar vermekte olan zeytin ağacı, yerinde bırakılarak görsel bütünlük gözetilmiş ve tiyatronun olduğu gibi, korunması sağlanmıştır.

Teos'un en iyi korunmuş yapılarından biri olan, Dionysos Tapınağı'nın doğusundaki Bouleuterion'da, kazı çalışmalarıyla boyutlarının tamamen çıkarılmasının ardından çeşitli restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Yerinden kaymış oturma basamakları bir ek malzeme kullanılmadan vinç yardımıyla yerine oturtulmuştur. Ayrıca yapıya ait dağınık haldeki mimari parçalar tiyatro ve tapınakta olduğu gibi belgelenecek yapı yakınında tasnif edilmiştir. Bouleuterion restorasyonu yapının kendi mimari parçaları ile bir ek yapılmaksızın gerçekleştirilerek görsel bütünlük sağlanmıştır.

Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için, restorasyon ve konservasyon çalışmalarının yanı sıra, kullanılan ve kullanılacak olan tüm görsel ve yazılı öğelerin de alan ile bütünlük göstermesi sağlanmalıdır. Bilgi panoları, yürüyüş yolları ve yön levhaları alanın bütünlüğüne uygun, göze batmayacak ancak fark edilebilir şekilde tasarlanmalıdır.

Özgünlük ilkesinde bir diğer önemli konu arkeolojik kalıntıların korunmasına önem verildiği gibi bölgede yaşayan halka da önem verilmesidir. Müze alanında gerçekleştirilecek tüm sosyal etkinlikler dikkatle planlanmalı hem arkeolojik alan korunmalı hem de bölge halkına saygı gösterilmelidir.

“Sürdürülebilirlik” adını taşıyan beşinci ilke ile müzenin doğal ve kültürel çevresine ve bunların sürdürülebilirliğine duyarlı olması, alan yönetiminin dikkatle planlanması ve müzenin bölge halkına katkı sağlaması vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Teos Antik Kenti'nde gerçekleştirilen tüm bilimsel ve sosyal faaliyetler bölge halkına da fayda sağlamaktadır. Kazı çalışmalarıyla turizm potansiyeli açığa çıkarılan kent, sosyal etkinlikler yoluyla daha çok ziyaretçi çekerek bölgenin kalkınmasında rol oynayacaktır. Bu ilke doğrultusunda Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için, yerel halkın müze etkinliklerine gerek katılımcı gerek düzenleyici olarak dahil edilmesi önerilmiştir. Örneğin bölge halkından gönüllü insanların eğitilerek ziyaretçilere rehberlik hizmeti sunulması hem müzeye hem de yerel halka fayda sağlayabilir. Ayrıca alandaki tüm sunum öğelerinin kolayca yenilenebilecek ve güncel veriler ışığında revize edilebilecek şekilde tasarlanması önerilmiştir.

“Kapsamlılık” adını taşıyan altıncı ilke ile müzenin oluşturulması aşamasında farklı bilim dallarından uzmanlar, öğrenci grupları, yerel halkın görüşlerinin alınması ve müzenin farklı kesimlere hitap edebilmesinin önemi vurgulanmıştır. Teos Antik Kenti’nde, kazı ve araştırma çalışmaları ulusal ve uluslararası farklı disiplinlerden uzmanların katılımı ile gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kent girişi ve gezi güzergahı engelli bireylerin kullanabileceği şekilde düzenlenmiştir. Kapsamlılık ilkesi doğrultusunda Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için; planlanma aşamasında bu uzmanlarla ve bölge halkıyla iş birliği halinde olunması, müze tasarımında ise her yaş ve eğitim grubundan ziyaretçi ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzenlemelerin yapılması önerilmiştir. Örneğin çocuklar için eğlendirirken öğreten, yapay kum havuzunda arkeolojik kazı etkinliği faydalı olabilirken, yetişkinler için deneyim yoluyla eğitim sağlayan seramik, cam yapımı gibi atölye etkinlikleri daha faydalı olacaktır.

“Araştırma, Eğitim, Değerlendirme” adını taşıyan yedinci ilke ile müzelerin sürekli araştırma yapması ve bu araştırmaları ziyaretçinin eğitiminde kullanmasının önemi vurgulanmıştır. Bu ilke doğrultusunda Teos Arkeolojik Açık Hava Müzesi için, günün belli saatlerinde rehberli turlar düzenlemesi veya hazırlanacak sesli rehber uygulaması ile ziyaretçinin alanı algılamasının kolaylaştırılması önerilmiştir. Bunun dışında gerek cansız mankenler gerek oyuncular ile yapılacak canlandırma çalışmaları, geçmiş yaşayışların ziyaretçiye aktarılmasında etkili olacaktır.

Dünya çapında farklı örnekleri sıklıkla karşımıza çıkan arkeolojik açık hava müzeleri, ülkemizde de her geçen gün gelişim göstermektedir. Arkeolojik alanların korunması ve ziyaretçiye sunumu, ulusal ve uluslararası kurumları belirlediği ilkeler çerçevesinde, alanların karakterlerine uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalarla ziyaretçilerin alanı algılaması kolaylaşmakta, arkeolojik kalıntılar korunmakta ve sit alanlarına ziyaretçi giriş çıkışı denetim altına alınmaktadır. Tez kapsamında uygulamaları aktarılan Teos Antik Kenti de oldukça turistik bir bölgede bulunduğundan önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. 2009 yılında Cittaslow (sakin şehir) unvanı alan Sığacık, her geçen gün daha fazla ziyaretçi ağırlamaktadır. Bu

nedenle Teos Antik Kenti'nin bir arkeolojik açık hava müzesine dönüştürülmesi ile, arkeolojik kalıntıların korunmasının yanı sıra bölge halkı da kalkındırılacaktır. Bu yönde yapımı tamamlanan Teos Çevre Düzenleme Projesi, önemli bir alt yapı adımıdır.

SONUÇ

Her geçen gün, gelişen ve değişen teknoloji ile beraber müze algısı ve ziyaretçi beklentileri de farklılaşmaktadır. Müzeler cam vitrinler ardında eser sergileyen mekanlar olmaktan çıkarak ziyaretçisini deneyim yoluyla, eğlendirerek bilgilendiren kurumlar haline gelmektedir. Sergilemeler kapalı mekanlarda değil açık havada, etnografik ya da arkeolojik eserlerin bulunduğu ortamlarda gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu değişimin sonucu olarak ortaya çıkan açık hava müzelerinin ilk örnekleri 19. yüzyılda kuzey ülkelerinde görülmeye başlanmıştır. Kısa sürede popüler olan bu müzeler çeşitli alt dallara ayrılarak gelişimini sürdürmüştür. Bu alt dallardan biri olan ve arkeolojik mirasın in situ olarak korunduğu alanlarda oluşturulan açık hava müzeleri bu tezin ana konusunu oluşturmuştur. Tez kapsamında Teos örneği ile beraber Türkiye'deki ve Dünya'daki bu alanda yapılmış çalışmalar incelenmiş ve konunun yasal çerçevesini oluşturan ulusal ve uluslararası kurumların faaliyetleri aktarılmıştır.

Türkiye'de tam anlamıyla bir arkeolojik açık hava müzesi örneği olmasa da bu yönde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve kazı başkanlıkları tarafından önemli adımlar atılmaktadır. Teos Antik Kenti'nde de bakanlık desteği ile 2015 yılında tamamlanan çevre düzenleme uygulaması, gezi rotası ve bilgilendirme elemanlarıyla ziyaretçinin alanı rahat gezip algılayabilmesini; sit sınırının belirlenmesi ile turistik bir bölgede yer alan kentin, yapılaşmadan korunabilmesini sağlamıştır. Ayrıca Cittaslow unvanı alması ile Sığacık 'ın ziyaretçi sayısı arttığından, alanın sınırının belirlenip ziyaretçi giriş çıkışlarının kontrol altına alınması, kalıntıların gelecek nesiller için korunması açısından önemlidir¹⁸³.

¹⁸³ Cittaslow, İtalyanca citta (şehir) ve İngilizce slow (yavaş) kelimelerinin birleşmesinden oluşan, hızlı yaşam alışkanlıklarının sebep olduğu yok olma ve bozulmalara karşı ortaya çıkmış bir topluluk ve uluslararası bir belediyeler birliğidir. Türkiye'de 2018 yılı itibarıyla 10 kent bu unvana sahiptir. Bunlar Akyaka (Muğla), Gökçeada (Çanakkale), Halfeti (Şanlıurfa), Perşembe (Ordu), Seferihisar (İzmir), Şavşat (Artvin), Taraklı (Sakarya), Vize (Kırklareli), Yalvaç (Isparta), Yenipazar (Aydın)'dir. Dünya genelinde bu unvana sahip 236 kent bulunmaktadır (Kılıçaslan – True, 2015: 19; Atalan – Makaklı 2016: 545). Daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. <http://cittaslowturkiye.org/#cittaslow> (Erişim Tarihi 05.03.2018)

Teos Antik Kentinde oluşturulması hedeflenen arkeolojik açık hava müzesi, uzun bir araştırma, planlama ve altyapı çalışmasının ürünü olarak uygulaması yıllara yayılan bir proje olacaktır. Proje, Türk müzeciliği ve arkeoloji çalışmalarında yaşanan gelişmelerin önemli adımıdır.

KAYNAKÇA

ADAK, M., M. KADIOĞLU:

2017 “Die Steinbrüche von Teos und «Marmar Luculleum»”, **Philia International Journal of Ancient Mediterranean Studies**, Vol III, Kabalcı yay., s. 1-43.

AHUNBAY, Z.:

2010 “Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme” **TÜBA-KED 8**, s. 103-118.

AKYOL, N.:

2007 **Teos Dionysos Tapınağı Frizler**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ASLAN, R.:

2010 “Troia’da Koruma Uygulamaları ve Ören Yerinin Sunumu”, **TÜBA-KED 8**, s. 175-182.

ATA B.:

2007 “Dr. Hamit Zübeyir Koşay ve Gölbaşı Türk Köyü Projesi”, **Türk Yurdu**, Eylül 2007, s. 42-43.

ATALAN, Ö., E. S. MALAKLI:

2016 “Cittaslow Hareketi ve Tarihsel Kentler”, **The Journal of Academic Social Sciences Studies**, No. 42., s. 545-556.

BAŞARAN, C.:

2016 **Antik Troas’ın Parlayan Kenti PARİON 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları**, Ed. C. Başaran, Ege yay. İstanbul.

BAŞARAN, C., A. Y. TAVUKÇU:

2007 “Parion Kazısı 2005”, **KST** 28, I., s. 609-627.

BAYRAKTAR, S.:

2010 **Kentsel Alanda Arkeolojik Park Tasarımı: Küçükyalı ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının Değerlendirilmesi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BEAN, G. E.:

2001 **Eskiçağ'da Ege Bölgesi**, Çev. İnci Delemen, İstanbul, Arion yayın evi.

BEQUIGNON Y–A. LAUMONIER:

1924 “Asie Mineure, iles de la côte d’Asia , Teos”, **BCH** 48, s. 506-510.

1925 “Fouilles de Teos” **BCH** 49, s.281-321.

BİRKENHAGEN, B.:

2008 “Le Site et L’Historique des Recherches et de La Mise en Valeur”, **Les Chairs Lorrains**, No. 2/2., s. 17-25.

2014 “Archäologiepark Römisch Villa Borg – Aktuelle Forschungen”, **Archäologente Otzenhausen 1, Archäologie in der Großregion**, Europäische Akademie Otzenhausen, s. 223-232.

2016 “Der Archäologiepark Römische Villa Borg – Ausgrabung und Rekonstruktion Parc archéologique Villa romaine de Borg – fouille et reconstruction”, Ed. G. Nonnweiler, **Archäologentage Otzenhausen**, Band 3, Europäische Akdemie Otzenhausen, s. 283-306.

BOYSAL, Y.:

1967 “Teos Kazısı 1965 yılı Kısa Raporu”, **TAD XIV** 1-2., Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.231-233.

BOYSAL Y., B. ÖĞÜN:

1964 “Teos Kazısı 1962 Kısa Raporu”, **TAD**, XII, I, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 12-13.

BREZNİK, A.:

2014 **Management of An Archaeological Park**, National Museum of Slovenia, Ljubljana.

BRINKKEMPER, O., Y. E. RIDDER:

2011 **Vlaardingen-De Vergulde Hand-West Onderzoek van archeologische resten van de middenbronstijd tot en met de late middeleeuwen**, RCE Rapportage Archeologische Monumentenzorg 200, Amersfoort.

CHAKAROV, K.:

2017 “A Roman-Era Production Centre in Pavlikeni, Bulgaria, and the Kilns Found There”, **Studies in the Humanities and Social Sciences**, Vol. 1, Issue 1, s.

CHANDLER, R., N. REVETT, W. PARS:

1769 **Antiquities of Ionia I**, London, Spilsbury and Haskell.

ÇALIŞKAN, M.:

2015 **A Study on Reusing the Bouleuterion of Teos**, METU Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

2017 “A Model for Assessing the Reuse of an Ancient Place of Performance: The Bouleuterion of Teos” **Concervation and Management of Archaeological Sites**, 19:4, s. 288-318.

ÇAMBEL, H.:

2010 “Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi Çok Yönlü Bir Proje”, **TÜBA-KED** 8, s.131-136.

DAVESNE, A.:

1986 “A Propos de la Chronologie du Temple de Dionysos á Téos”, **AST IV**, s. 143-147.

DAVIES, J. W.:

2009 ‘Now Our History is Your History’: The Challenge of Relevance for Open-Air Museums”, **Folk Life Journal of Ethnological Studies** 47:1, s. 115-123.

DELEMEN, İ., S. ÇOKAY KEPÇE:

2009 **Yunan ve Roma Kap Formları Sözlüğü**, İstanbul, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.

DIODORUS SICULUS:

1868 **Bibliothèque III**, Çev. L. Dindorfii, Lipsiae : In aedibus B.G. Teubneri.

DEMİR, S.:

2013 “Türkiye’de Açık Hava Müzeleri “Açıldı” Açılıyor Açık Hava Müzelerine Yeni Bir Bakış”, **Milli Folklor**, Yıl 25, Sayı 99, s. 145 – 158.

ERES, Z.:

2010 “Tarihöncesi Kazı Alanlarında Koruma ve Sergileme Kavramının Gelişimine Kısa Bir Bakış”, **TÜBA-KED** 8, s. 119-130.

2014 “Kırlareli Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit Kazılarının 20. Yılında Koruma ve alan Yönetimi Çalışmaları” (Ed) M. Bachman, Ç. Maner, S. Tezer, D. Göçmen, **Heritage in Context Miras 2**, Deutches Archaologisches Institut İstanbul, Ege yay. İstanbul, s. 89-130.

ERSOY, Y, E. KOPARAL:

2009 “Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması 2007 Yılı Çalışmaları”, **AST 26**, III, Ankara, s. 73-90.

ERTÜRK, N.:

2002 **Arkeolojik Mirasın Korunmasında Örenyeri Müzelerinin Rolü**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

2006 “A Management Model for Archaeological Site Museums in Turkey”, **Museum Management and Curatorship 21**, s. 336-348.

GOULD, R. A.:

2011 **Archaeology and the Social History of Ships**, (Second Edition), Cambridge University Press.

GÜLER, T. B.:

2015 “Teos Antik Kenti ve Sanatçılar Birliği, **TAD**, C 34 / S 57, s. 23-40.

HERODOTOS, S.:

2002 **Tarih**, Çev. M. Ökmen, İstanbul, İş Bankası Kültür yay.

HUMER, F.:

1996 “Reiter Wie Statuen aus Erz:Zur Ausstellung römischer Paraderüstungen im Archäologischen Park Carnuntum”, **Antike Welt**, Vol 27. No 3, s. 217-219.

- 2005 “2000 Jahre Römer in Carnuntum: Das besondere Jubiläum soll im Archäologischen Park gebührend gefeiert werden”, **Antike Welt**, Vol 26, No 3, s. 23-31.
- 2012 “"Iugula" – «Stich ihn ab» Zur Entdeckung einer römischen Gladiatorenschule in Carnuntum”, **Antike Welt**, No. 4, s. 55-61.
- ICOM
1958 “ICOM meeting on open air museums” **ICOM News** 11 (1), Nouvelles de l'ICOM. Paris: ICOM, s. 22-26.

IJZEREFF E G.:

- 1999 “The Reconstructions of Sites in The Archeological Theme Park ARCHEON in the Netherlands”, **The Constructed Past, Experimental Archaeology Education and the Public**, Ed. Peter G. Stone, Philippe G. Planel, s. 172-180.

İVGİN, H.:

- 1986 “Dr. Hamit Zübeyir Koşay’ın “Folklor Açık-Hava Müzeleri” Kurulması İçin Yaptığı Çalışmalar”, **Türk Kültürü Araştırmaları** XXIV/2, s. 143-150.

KADIOĞLU, M.:

- 2011 “Dionysos’un Unutulan Toprağı Teos”, **Aktüel Arkeoloji**, Eylül-Ekim, s. 110-113.
- 2012a **Teos Rehber Kitap**, Teos Arkeoloji Projesi Yayınları, Ankara.
- 2012b “Teos (1962-1966. 2010-)” Ed. Bingöl, O., Öztan, A., Taşkiran, H., DTFC Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011) **Anadolu/Anatolia Ek III. 2. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı**, s. 505-522.

KADIOĞLU M., C. ÖZBİL:

2015 “Yeni Araştırmalar Iřıĝında Teos”, **Türk Eskiçaĝ Enstitüsü Iřıĝında Haberler**, Sayı 40, s. 4-15.

KADIOĞLU, M., vd.:

2012 “2010 Yılı Teos Kazı Raporu (İlk Sezon)”, **KST** 33, III, Ankara, s. 429-461.

2013 “2011 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (2. Sezon)”, **KST** 34, II, Ankara, s. 211-232.

2015 “2014 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (5. Sezon)”, **KST** 36, III, Ankara, s. 451-478.

2016 “Yeni Araştırmalar Iřıĝında Teos (Teos im Licht der Neuen Forschungen)”, **Kültürlerin Köprüsü Anadolu – Türk Eskiçaĝ Bilimlerinde Güncel Bilimsel Araştırmalar ve Yeni Bakış Açıları (Anatolien- Brücke der Kulturen Aktuelle Forschungen und Perspektiven in den deutsch-türkischen Altertumswissenschaften)**, Ed. Yalçın, Ü., H. Binenert, Bonn, s. 345-366.

2017 “2015 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (6. Sezon)”, **KST** 38, II, Ankara, s. 485-508.

2018 “2016 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (7. Sezon)”, **KST** 39, III, Ankara, s. 229-250.

2018b “2017 Yılı Teos Kazı Raporu (8. Sezon)”, Baskıda.

KANDLER, M.:

1999 “Ein spätantikes Bogenmonument: Das «Heidentor» von Carnuntum/Niederösterreich”, **Antike Welt**, Vol. 30. No. 4., s. 367-368.

KARATAĞ, M.:

2013 **Klasik Arkeoloji Sözlüğü**, Ankara, Midas yay.

KARUL, N.:

2015 “Aktopraklık Höyük Arkeoloji Okulu”, **Magma** Ekim, s. 30-33.

KASTNER, U.:

2014 ““O kadar yüce ve muhteşem bir eser ki..Dünyaya bir kez daha bahşedilmiş gibi!” (C. Humann 1880) – 1900 Yılına Kadar Pergamon Kazılarının Tarihçesi” **Anadolu’da Hellenistik Bir Başkent Pergamon**, Ed. F. Pirson, A. Scholl, Yapı Kredi Yayınları, s. 20-38.

KENNEDY, J.:

2017 **A Concise History of the Netherlands**, Cambridge University Press.

KOPARAL E., N. TUNA:

2017 “Results of the Field Survey at Teos and Environs (2007-2009): Revealing the Archaic Landscape” **Journal of Greek Archaeology**, 2 (2017), s. 195-216.

KÜLÇÜR, Ç.:

2010 **Erken Cumhuriyet Döneminde Eskiçağ Tarihi Araştırmaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

LADSTÄTTER, S.:

2014 “Sabine Ladstätter ile Efes Antik Kenti Üzerine”, **Aktüel Arkeoloji**, Haziran sayı:40, s. 34-39.

LADSTÄTTER, S., L. ZABRANA:

2012 “Efes İmparatorların Kenti”, **Aktüel Arkeoloji**, Temmuz-Ağustos 2012, s. 73-93.

2014 “The Shelter Construction for Terrace House 2 in Ephesos: A Unique Museum and Scientific Workshop”, **The Protection of Archaeological Heritage in Times of Economic Crisis**, Ed. Elena Korca, Cambridge Scholar Publishing, s. 234-242.

MACLEAN, T.:

1998 “The Making of Public History: The Comparative Study of Skansen Open Air Museum Sweden, Colonial Williamsburg, Virginia; and the Fortress of Louisbourg National Historic Site Nova Scotia”, **Material History** 47, s. 21-32.

MAGELSSSEN, S.:

2004 “Living History Museum and Construction of the Real Through Performance”, **Theatre Survey**, 45:1, s. 61-74.

MANSEL, A. M.:

1995 **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

MERCİN L.:

2017 “Müze Eğitimi Bilgilendirme ve Tanıtım Açısından Görsel İletişim Tasarımı Ürünlerinin Önemi” **Milli Eğitim**, Sayı 214, s. 214-234.

MOOLMAN, H. J.:

1996 "Site Museums: Their Origin, Definition and Categorisation",
Museum Management and Curatorship 15:4, s. 387-400.

MYLONOPOULOS, I:

2013 **The Encyclopedia of Ancient History**, Ed. Roger S. Bagnall, vd.,
Blackwell publishing, s. 3166-3167.

NIEKUS, M., J. JELSMA vd.:

2017 "Bergumermeer S-64B (the Netherlands) revisited: some critical
remarks on the interpretation of an extensive Late Mesolithic site
complex with alleged dwelling structures" **Journal of Archaeological
Science: Reports**, Vol. 18, s. 946-959.

ÖĞÜN, B.:

1965 "Teos Kazıları 1963", **Türk Arkeoloji Dergisi**, XIII, I, Ankara
Üniversitesi Basımevi, s. 115-121.

ÖĞÜN, B., C. IŞIK vd.:

2001 **Kaunos Kıbid 35 Yılın Araştırma Sonuçları (1966-2001)**,
Orkun&Ozan Arkeoloji Serisi:2, Antalya.

ÖZDOĞAN, M.:

2010 "Çayönü Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e Tarihlenen Bir Yerleşim
Yerinde Koruma ve Alan Düzenleme Uygulaması" **TÜBA-KED 8**, s.
141-154.

ÖZER, Y., NEVZAT O. ÖZER:

2010 "Kaunos Arkeolojik Parkı İlkeler ve Uygulamalar (2004-2009)",
Mimarlık, 354, Temmuz-Ağustos, s. 18-22.

2015 **Bir Mimarlık Laboratuvarı Kaunos 1982-2015**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

PAARDEKOOOPER, R.:

2012 **The Value of an Archaeological Open-Air Museum in its use: Understanding the Archaeological Open-Air Museums and their Visitors**, Sidestone Press, Leiden.

2014 “The History and Development of Archaeological Open Air Museums in Europe”, Ed. J. R. Flores, R. Paardekooper, **Experiments Past: Histories of Experimental Archaeology**, Sidestone Press, Leiden, s. 147- 166.

PAUSANIAS:

1966 **Description of Greece V II**, Çev. W. Jones, Massachusetts, Harvard University Press.

PEARCE, P. L.:

1988 “The Ulysses Factor: Evaluating Visitors in Tourist Settings”, **New York: Springer Verlag**, s. 60.

PIRSON, F. vd.:

2016 “Pergamon and It’s Multi-Layered Cultural Landscape”, **UNESCO World Heritage in Turkey 2016**, Ed. N. Ertürk, Ö. Karakul, Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, s. 342-377.

PLOMMER, H.:

1956 **Simpson’s History of Architectural Development vol I, Ancient and Classical Architecture**, London, Longmans.

POLAT, Y.:

2016 **Teos Hellenistik Dönem Savunma Sistemi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

RADT, W.:

2014 ““Artık eğlence ve oyun bitti!” (A. Conze 1904) – 20. Yüzyıldaki Pergamon Kazıları”, **Anadolu’da Hellenistik Bir Başkent Pergamon**, Ed. F. Pirson, A. Scholl, Yapı Kredi Yayınları, s. 38-50.

RAMSTEDT, M.:

2004 “Who is a Witch? Contesting Notions of Authenticity among Contemporary Dutch Witches”, **Etnofoor AUTHENTICITY**, Vol. 17, No. 1/2, s. 178-198.

RAVELLI, L. :

2007 **Museum Texts: Communication Frameworks**, Routledge.

RENTZHOG, S.:

2007 **Open Air Museums: The History and Future of a Visionary Idea**, Çev. Skans Victoria Airey, Jamtli Förlag & Carlssons Bokförlag, Kristianstad.

SALTUK, S.:

1993 **Arkeoloji Sözlüğü**, İnkılap, İstanbul.

SCHÖBEL, G.:

2006 “Museen zum Anfassen: Einrichtungen mit »Living History« in Deutschland und Europa”, **Archäologie in Deutschland SONDERHEFT: LEBENDIGE VERGANGENHEIT Vom archäologischen Experiment zur Zeitreise**, s. 98-104.

SCHREITER C., K. JASCHKE:

2014 “Das LVR RömerMuseum im Archäologischen Park Xanten, Geschichte und Kozept”, **Rheinische Vierteljahresblätter**, 78, s. 178-191.

SHAFERNİCH, S.:

1993 “On-site museums, open-air museums, museum villages and living history museums: Reconstructions and period rooms in the United States and the United Kingdom”, **Museum Management and Curatorship** 12:1, s. 43-61.

STEWART, C.:

1954 **Simpson’s History of Architectural Development vol II. Early Christian, Byzantine and Romanesque Architecture**, London, Longmans.

STRABON:

1991 **Geogrpahika Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV**, (Çev. A. Pekman), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat yay. Antik Kaynaklar Dizisi I,

TEKİN, O.:

2008 **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim yay. İstanbul.

THEODORE FYFE, M.A.:

1936 **Hellenistic Architectue an İntroduction Study**, Cambridge University Press.

THE SOCIETY OF DILETTANTI:

1881 **Antiquities of Ionia IV**, London, Macmillan and co.,

THE SOCIETY OF DILETTANTI:

1915 **Antiquities of Ionia V**, London, Macmillan and co.,

TUNA, N:

1994 “Teos Araştırmaları 1993”, **AST XII**, Ankara, s. 167-176.

1996 “Teos Araştırmaları 1995”, **AST XIV**, Ankara, s. 219-234.

1998 “Teos Araştırmaları 1996”, **AST XV**, Ankara, s. 323-332.

TRUE, E., Ç. KILIÇASLAN:

2015 “Space Experiences, Example of Sıgacık Settlement of the Cittaslow City Seferihisar, Turkey”, **European Journal of Sustainable Development**, 4, 2, s. 19-26.

UZ, M.:

1985 “Teos Dionysos Alanı Temenos Alanı”, **AST III**, Ankara, s. 227-242.

1990 “The Temple of Dionysos at Teos” Ed. W. Hopfner, E. L. Schwandner, Hermogenes und die Hochellenistische Architektur, **Internationales Kolloquium in Berlin**, vom 28-29, Juli 1988, s. 51-61.

2013 **Teos’taki Dionysos Tapınağı**, Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

VITRUVIUS:

1990 **Mimarlık Üzerine On Kitap**, Çev. G. Suna, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.

WAEKENS, M. vd.:

2000 “The Sagalassos Neon Library Mosaic and its Conservation”, **Acta Archaeologica Lovaniensia Monographia 11/A, SAGALASSOS V Report on the Survey and Excavation Campaigns of 1996 and 1997**, Ed. M. Waelkens and L. Loots, Leuven University Press, s. 419-446.

WÄELKENS, M., J. POBLOME:

2011 **Sagalassos City of Dreams** (Eds. P. Rynck, E. Torun), Openbaar Kunstbezt Vlaanderen.

WALLNER, M. vd.:

2015 “ArchPro Carnuntum Project. Large-scale non-invasive Archaeological Prospection of the Roman Town of Carnuntum” **Archaeological Prospection**, Vol 22., s. 400-403.

WİSEMAN, J.:

2000 “INSIGHT: Roman Life on the Danube”, **Archaeology**, Vol 53, No. 1 (January/February 2000) s. 10-12.

YENİCE, G.:

2015 **Teos Liman Kilisesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Entistüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ZİELİNG, N.:

2015 “The LVR Archaeological Park Xanten in Germany – Its Strategies on the Way to Successfull Monument Protection”, **ICOMOS Oman International Conference on Archaeological Parks and Sites**, Salalah, s. 23.

İNTERNET KAYNAKLARI

“Altinköy Açık Hava Müzesi”

http://www.altinkoy.tc/?page_id=289 (Erişim Tarihi 25.11.2017)

“Efteling Park”

<https://www.efteling.com/en> (Erişim Tarihi 26.11.2017)

“Viking Gemi Müzesi”

<https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/about-us/> (Erişim Tarihi 28.11.17)

“TCG Gayret Gemi Müzesi”

<http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr/TR,69208/muzeler-ve-oren-yeleri.html>

(Erişim Tarihi 28.11.17)

“Arkeolojik Açık Hava Müzelerinde Eğitim”

<http://zeitgeist.exarc.net/manuals/adult-education-archaeological-open-air-museums-reader> (Erişim Tarihi 23.02.2018)

“ICOM Müze Tanımı”

<http://icomturkey.org/tr/icoma-göre-müzenin-tanımı> (Erişim Tarihi 25.12.2017)

“Carnuntum Arkeolojik Parkı Basın Açıklaması”

https://www.carnuntum.at/en/press-corner/press-information_facts-and-figures-2016.pdf (Erişim Tarihi 18.12.2017)

“Archaeon Arkeolojik Parkı Gezi Rehberi”

https://www.archeon.nl/images/talen/0111%20Parkgids%20EN_LR.pdf (Erişim Tarihi 18.12.2017)

“Roman Villa Borg Arkeolojik Parkı”

<http://www.villa-borg.de/Die-Villa-Borg> (Erişim Tarihi 25.03.2018)

“Antik Seramik Merkezi Açık Hava Müzesi”

http://www.acc-pavlikeni.net/media/tiny-mce-kfm/pdf/archeology_en.pdf

(Erişim Tarihi 26.03.2018).

“Xanten Arkeolojik Parkı”

http://www.apx.lvr.de/en/lvr_archaeologischer_park/archaeologischer_park.html

(Erişim Tarihi 26.03.2018).

“Parion Antik Kenti GMKA Projeleri”

<http://www.parion.biz/index.php/tr/projeler/gmka-projeleri>

(Erişim Tarihi:06.01.2018)

“ICOMOS Atina Tüzüğü”

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0997208001496825715.pdf

Çev. Ağır, A. (Erişim Tarihi 21.01.2018)

“ICOMOS Venedik Tüzüğü”

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0612886001496825607.pdf

Çev. Erder, C. (Erişim Tarihi 21.01.2018)

“ICOMOS Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü”

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0884650001353670152.pdf

(Erişim Tarihi 20.01.2018)

“ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü”

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0844861001353670083.pdf

Çev. Ahunbay, Z. (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Kültürel Miras Değerlerine Sahip alanlarda Turizm Yönetimi”

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0473172001407841550.pdf

Çev. Ahunbay, Z. (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“ICOMOS Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites”

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0397812001353671158.pdf

(Erişim Tarihi 20.01.2018)

“ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi”

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0623153001387886624.pdf

(Erişim Tarihi 20.01.2018)

“Kültürel Öneme Sahip Alanlarda Avusturya ICOMOS Tüzüğü (The Burra Charter)”
<http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (Dünya Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi)”
http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Erişim Tarihi 21.01.2018)

“2863 no.lu Kültürve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“434 no.lu İlke Kararı: Koruma Kurullarına Sunulacak Projelerin Hazırlanmasında Uyulması Gereken Usuller”
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14328/434-nolu-ilke-karari-koruma-kurullarina-sunulacak-proje-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“658 no.lu İlke Kararı: Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları”
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14329/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html> (Erişim Tarihi 21.01.2018)

“5366 no.lu Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarının Yenilerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik”
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14436/korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varliklarinin-yapi-es-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Göstermi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik”

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14430/koruma-amacli-imar-planlari-ve-cevre-duzenleme-projeler-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Uygulanacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge”

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14728/arkeolojik-kazilarda-ve-kazi-alanlarinda-yapilacak-duze-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“702 no.lu İlke Kararı: Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları”

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14344/702-nolu-ilke-karari-kentsel-arkeolojik-sit-alanlari-ko-.html> (Erişim Tarihi 21.01.2018)

“Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge”

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14761/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-ve-yonlendirme-.html> (Erişim Tarihi 20.01.2018)

“728 no.lu İlke Kararı: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile İlgili İlke Kararı”

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14353/728-nolu-ilke-karari---kultur-ve-tabiat-varliklarini-ko-.html> (Erişim Tarihi 21.01.2018)

“Teos Antik Kenti”

<http://www.teosarkeoloji.com/teos> (Erişim Tarihi 15.04.2018)

“Digital Teos”

<http://digitalteos.ieu.edu.tr> (Erişim Tarihi 15.04.2018)